

**УКРАЇНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ МИХАЙЛА ДРАГОМАНОВА**

ОСВІТНІЙ ДИСКУРС:

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ

ВИПУСК 44 (4-6)

**КИЇВ
2023**

ОСВІТНІЙ ДИСКУРС: збірник наукових праць

/Видання засновано у 2017 році/

Свідоцтво про державну перереєстрацію друкованого засобу масової інформації:
серія КВ № 24357-14197 ПР від 24.02.2020 року

Видання включено до Переліку наукових фахових видань України: категорія "Б"
з **Педагогіки та Філософії**
(наказ №1643 від 28.12.2019 року)

Друкуються за рішенням

Вченої ради Українського державного університету імені Михайла Драгоманова*
(протокол №8 від 27.06.2023 року)

(*відповідно Наказу МОН України №949 від 25.10.2022 р. про реорганізації Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова)

Шеф – редактор: Андрущенко В. П., доктор філософських наук, професор, член-кореспондент НАН України, академік НАПН України (Україна, Київ)

Головний редактор: Кивлюк О. П., доктор філософських наук, професор (Україна, Київ)

Відповідальний редактор: Мордоус І. О., кандидат педагогічних наук, доцент (Україна, Київ)

Редакційна колегія:

Андрущенко В. П., доктор філософських наук, професор, член-кореспондент НАН України, академік НАПН України (Україна, Київ)

Андрушкевич Ф., доктор педагогічних наук, професор (Польща, Ополе)

Базалук О.О., доктор філософських наук, професор (Китай, Маомінг)

Бобрицька В. І., доктор педагогічних наук, професор (Україна, Київ)

Бондаренко В. Д., доктор філософських наук, професор (Україна, Київ)

Вашкевич В. М., доктор філософських наук, професор (Україна, Київ)

Вернидуб Р. М., доктор філософських наук, професор (Україна, Київ)

Воронкова В. Г., доктор філософських наук, професор (Україна, Запоріжжя)

Гавриленко Т. Л., доктор педагогічних наук, професор (Україна, Чернігів)

Гаврілова Л. Г., доктор педагогічних наук, професор (Україна, Київ)

Добродум О. В., доктор філософських наук, професор (Україна, Київ)

Доній Н. Є., доктор філософських наук, професор (Україна, Чернігів)

Задорожна О. М., кандидат педагогічних наук, доцент (Україна, Київ)

Кивлюк О. П., доктор філософських наук, професор (Україна, Київ)

Костюк Ю. С., кандидат педагогічних наук, доцент (Україна, Київ)

Кухар Л. О., кандидат педагогічних наук (Україна, Київ)

Луценко І. О., доктор педагогічних наук, професор (Україна, Київ)

Матусевич Т. В., кандидат філософських наук (Україна, Київ)

Мезарос К.М., доктор філософії, доцент кафедри філософії та комунікацій (Румунія, Тімішоар)

Мордоус І. О., кандидат педагогічних наук, доцент (Україна, Київ)

Мудрецька І., доктор педагогічних наук, професор (Польща, Ополе)

Олексенко Р. І., доктор філософських наук, професор (Україна, Мелітополь)

Олефіренко Т. О., кандидат педагогічних наук, професор (Україна, Київ)

Проньтенко К. В., доктор педагогічних наук, доцент (Україна, Житомир)

Путров С. Ю., доктор філософських наук, професор (Україна, Київ)

Рідей Н. М., доктор педагогічних наук, професор (Україна, Київ)

Савенкова Л. В., кандидат педагогічних наук, доцент (Україна, Київ)

Самчук З.Ф., доктор філософських наук, старший науковий співробітник, (Україна, Київ)

Свириденко Д. Б., доктор філософських наук, професор (Україна, Київ)

Слабко В. М., доктор педагогічних наук, доцент (Україна, Київ)

Сущенко Л. П., доктор педагогічних наук, професор (Україна, Київ)

Терепищій С. О., доктор філософських наук, доцент (Україна, Київ)

Франчук В. М., доктор педагогічних наук, доцент (Україна, Київ)

Цзоу Ч., кандидат філософських наук, доцент (Китай, Маомін)

Чорноморець Ю. П., доктор філософських наук, професор (Україна, Київ)

Шиндаулова Р., доктор філософських наук, доцент (Казахстан, Алмати)

Концепція збірника базується на багатоплановому науковому висвітленні проблем сучасної освіти і науки в умовах полікультурного глобалізаційного суспільства. Основні рубрики охоплюють всі освітні галузі (науки про освіту; філософія освіти; освітні вимірювання; дошкільна, початкова, середня, професійна, вища освіта, менеджмент освітньої діяльності тощо).

ОСВІТНІЙ ДИСКУРС : збірник наукових праць / Голов. ред. О. П. Кивлюк. – Київ : ТОВ «Науково-інформаційне агентство «Наука-технології-інформація», 2023. – Випуск 44 (4-6). – 136 с.

DRAGOMANOV UKRAINIAN STATE UNIVERSITY

**EDUCATIONAL
DISCOURSE:
COLLECTION OF SCIENTIFIC PAPERS**

VOLUME 44 (4-6)

KYIV
2023

ISSN print 2522-9699; ISSN online 2616-5007

EDUCATIONAL DISCOURSE: collection of scientific papers

/The publication was founded in 2017 year/

Certificate of printed mass media's state re-registration:

Series KB № 24357-14197 IIP from February 24th, 2020

The publication is included in the list of scientific publications: Category "B" on **Pedagogy** and **Philosophy** (order of the Ministry of Education and Science No. 1643 dated December 28, 2019)

Printed by decision

Academic Council of Dragomanov Ukrainian State University *

(protocol № 8 from June 27, 2023)

* In accordance with the Order of the Ministry of Education and Science of Ukraine No. 949 dated October 25, 2022, on the reorganisation of the National Pedagogical Dragomanov University

Honored Chief Editor: Andrushchenko V. P., Doctor of Philosophical Sciences, Professor, Corresponding Member of NASU, Acad. of NAPS Ukraine (Ukraine, Kyiv)

Chief Editor: Kyvliuk O. P., Doctor of Philosophical Sciences, Professor, (Ukraine, Kyiv)

Responsible Editor: Mordous I. O., PhD in Pedagogy, Associate Professor (Ukraine, Kyiv)

Editorial board:

Viktor Andrushchenko, Doctor of Philosophical Sciences, Professor, Corresponding Member of NASU, Acad. Of NAPSU (Ukraine, Kyiv)

Fabian Andrushkevych, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor (Poland, Opole)

Oleg Bazaluk, Doctor of Philosophical Sciences, Profess (Maoming, China)

Valentyna Bobrytska, Doctor, Professor (Ukraine, Kyiv)

Viktor Bondarenko, Doctor of Philosophical Sciences, Professor (Ukraine, Kyiv)

Viktor Vashkevych, Doctor of Philosophical Sciences, Professor (Ukraine, Kyiv)

Roman Vernydub, Doctor of Philosophical Sciences, Professor (Ukraine, Kyiv)

Valentyna Voronkova, Doctor of Philosophical Sciences, Professor (Ukraine, Zaporizhzhia)

Tatiana Havrylenko, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor (Ukraine, Chernihiv)

Liudmyla Gavrilo, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor (Ukraine, Kyiv)

Olha Dobrodum, Doctor of Philosophical Sciences, Professor (Ukraine, Kyiv)

Nataliia Donii, Doctor of Philosophical Sciences, Professor (Ukraine, Chernihiv)

Olha Zadorozhna, PhD in Pedagogy, Associate Professor (Ukraine, Kyiv)

Olga Kyvliuk, Doctor of Philosophical Sciences, Professor (Ukraine, Kyiv)

Yuliia Kostyuk, PhD in Pedagogy, Associate Professor (Ukraine, Kyiv)

Liudmyla Kukhar, PhD in Pedagogy, Associate Professor (Ukraine, Kyiv)

Iryna Lutsenko, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor (Ukraine, Kyiv)

Tatiana Matushevych, PhD in Philosophy, Associate Professor (Ukraine, Kyiv)

Claudiu Mesaros, PhD in Philosophy, Associate Professor (Romania, Timisoara)

Iryna Mordous, PhD in Pedagogy, Associate Professor (Ukraine, Kyiv)

Irena Mudretska, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor (Poland, Opole)

Roman Oleksenko, Doctor of Philosophical Sciences, Professor (Ukraine, Melitopol)

Taras Olefirenko, PhD in Pedagogy, Professor (Ukraine, Kyiv)

Konstantyn Prontenko, Doctor of Pedagogical Sciences, Associate Professor (Ukraine, Zhytomyr)

Sergii Putrov, Doctor of Philosophical Sciences, Professor (Ukraine, Kyiv)

Nataliia Ridei, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor (Ukraine, Kyiv)

Liudmyla Savenkova, PhD in Pedagogy, Associate Professor (Ukraine, Kyiv)

Zoreslav Samchuk, Doctor of Philosophical Sciences (Ukraine, Kyiv)

Denys Svyrydenko, Doctor of Philosophical Sciences, Professor (Ukraine, Kyiv)

Volodymyr Slabko, Doctor of Pedagogical Sciences, Associate Professor (Ukraine, Kyiv)

Liudmyla Sushchenko, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor (Ukraine, Kyiv)

Sergii Terepyshchyi, Doctor of Philosophical Sciences, Associate Professor (Ukraine, Kyiv)

Vasyl Franchuk, Doctor of Pedagogical Sciences, Associate Professor (Ukraine, Kyiv)

Chenzhan Zou, PhD in Philosophy, Associate Professor (China, Maomin)

Yuriy Chernomorets, Doctor of Philosophical Sciences, Professor (Ukraine, Kyiv)

Raushan Shyndaulova, Doctor of Philosophical Sciences, Associate Professor (Kazakhstan, Almaty)

The collections' concept is based on a multifaceted scientific coverage of the problems of modern education and science in terms of multicultural globalizational society. The main headings cover all educational areas (sciences about education; Philosophy of education; Educational measurements; Pre-school, primary, secondary, vocational, higher education, management of educational activities, etc.).

EDUCATIONAL DISCOURSE : COLLECTION OF SCIENTIFIC PAPERS / Chief Editor O. P. Kyvliuk. – Kyiv : LLC “Scientific Information Agency “Science-technologies-information”, 2023. – Volume 44 (4-6). – 136 p.

© Editorial board, 2023
© Authors of articles, 2023
© Dragomanov Ukrainian State University, 2023
© LLC “Scientific Information Agency “Science-technologies-information”, 2023

ЗМІСТ

ФІЛОСОФСЬКІ КОНЦЕПЦІЇ: ІСТОРІЯ ТА СУЧАСНІСТЬ

Кивлюк О. П. Воронкова В. Г. Нікітенко В. О.	Цифрові права як вираження цифрових атрибутів людини: соціально-філософське обґрунтування	7
Радіонова Н. В.	Комунікативні практики XIX століття, або дещо про їхню користь і шкідливість для постіндустріальної доби	22
Пустовіт С. В. Палей Л. А.	Від етики Гіппократа до глобальної біоетики В. Р. Поттера: освітні аспекти	30
Пилипенко С. Г.	Освітня мобільність як реалізація проєкту “світ – людина” у контексті плинної сучасності	42
Маринець Н.В. Пугачов В.М. Балинська О.М.	Філософія буття людини в сучасних умовах	52
Жовтоног І. С.	Руйнування символів ідентичності як деструкція людської особистості	61
Шморлівська А. С. Стребкова Ю. В.	Соціальна робота громадських, благодійних та волонтерських організацій під час воєнного стану	70

ІННОВАЦІЇ В ОСВІТІ

Мар’єнко М. В.	Методика використання European Open Science Cloud у процесі навчання і професійного розвитку вчителів	78
Бобрицька В. І. Лисоконь І. О.	Інвестиції у вищій освіті як складова реалізації національних цілей сталого розвитку України	88
Лупаренко Л. А.	Методичні рекомендації щодо використання сервісів хмаро орієнтованих систем відкритої науки у процесі підготовки вчителів природничо-математичних предметів до роботи у наукових ліцеях	97
Литвинова С. Г.	Методика використання відкритої науки вчителями природничо-математичних предметів української школи	108

CONTENT

PHILOSOPHICAL CONCEPTS: HISTORY AND MODERNITY

Olga Kyvliuk Valentyna Voronkova Vitalina Nikitenko	Digital rights as an expression of digital human attributes: a socio-philosophical education	7
Nataliia Radinova	Communicative practices of the 19 th century, or something about their benefits and harms for the post-industrial era	22
Svitlana Pustovit Liudmyla Paliei	From Hippocrates' ethics to V. R. Potter's global bioethics: educational aspects	30
Svitlana Pylypenko	Educational mobility as an implementation of the "world – man" project in the context of the flooding present	42
Nadiia Marynets Volodymyr Pugachov Olha Balynska	Philosophy of human being in modern conditions	52
Iryna Zhovtonoh	The extermination the symbols of identity as the destruction of the human personality	61
Anastasiia Shmorlivska Julia Strebkova	Social work of public, charitable and volunteer organisations during martial law	70

INNOVATIONS IN EDUCATION

Maiia Marienko	The methodology of using The European Open Science Cloud in the process of education and professional development of teachers	78
Valentyna Bobrytska Illia Lysokon	Investments in higher education as a component of achieving the national goals of sustainable development of Ukraine	88
Liliia Luparenko	Methodological recommendations regarding the use of services of open science cloud-oriented systems in the process of training teachers of natural and mathematical subjects to work in scientific lyceums	97
Svitlana Lytvynova	The methodology of use of open science by teachers of natural and mathematical subjects of the Ukrainian school	108

ФІЛОСОФСЬКІ КОНЦЕПЦІЇ:
ІСТОРІЯ ТА СУЧАСНІСТЬ

УДК 342.7:004.77]:172

DOI 10.33930/ed.2019.5007.44(4-6)-1

ЦИФРОВІ ПРАВА ЯК ВИРАЖЕННЯ ЦИФРОВИХ АТРИБУТІВ
ЛЮДИНИ: СОЦІАЛЬНО-ФІЛОСОФСЬКЕ ОБГРУНТУВАННЯDIGITAL RIGHTS AS AN EXPRESSION OF DIGITAL HUMAN ATTRIBUTES:
A SOCIO-PHILOSOPHICAL EDUCATIONО. П. Кивлюк
В. Г. Воронкова
В. О. Нікітенко

Актуальність теми дослідження полягає в тому, що сьогодні з'являється новий вид прав - цифрові права людини, які є продуктом цифрової еволюції теорій прав людини в епоху інформаційних технологій. "Цифрові атрибути" людини підкреслюють, що цифрове існування людей у суспільстві стало об'єктивним фактом, так як відбувається постійна цифровізація у сферах існування, життя і виробничої діяльності.

Постановка проблеми. Важливим є дослідження концептуальних аспектів цифрових прав людини, яка набуває "цифрових атрибутів", утворюючи відносно стійкі поняття, такі як: "інформаційна людина", "розумне суспільство", "цифрова економіка" тощо. "Цифрові атрибути" людини вбудовані в усі соціальні відносини в цифровому просторі, що є результатом розширення соціальних атрибутів людини в контексті цифровізації. Імплементация "Цифрових атрибутів" в межах існуючої правової системи, її форми та структури, дозволить позитивно сприяти розширенню напрямків захисту цифрових прав людини у цифровому просторі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В представленому дослідженні обґрунтовані теоретичні та практичні аспекти цифрових прав людини, що є вираженням цифрових атрибутів. Автори орієнтуються на документи міжнародних організацій, які досліджують проблему цифрових

Urgency of the research is that today a new type of rights is emerging - digital human rights, which are a product of the digital evolution of human rights theories in the Information Technology Age. The digital attributes of human beings highlight that the digital existence of people in society has become an objective fact as there is constant digitalization in the spheres of existence, life, and productive activities.

Target setting. It is important to research the conceptual aspects of digital human rights, acquiring "digital attributes", and forming relatively stable concepts such as: "information person", "smart society", "digital economy", etc. "Digital attributes" of the individual are embedded in all social relations in the digital space, which is the result of the expansion of the individual's social attributes in the digitalization context. The implementation of the Digital Attributes within the existing legal system, its form, and structure will positively contribute to the expansion of digital human rights protection areas in the digital space.

Actual scientific researches and issues analysis. This study substantiates the theoretical and practical aspects of digital human rights, which is an expression of digital attributes. The authors are guided by documents from international organizations exploring the issue of digital human rights, as well as

прав людини, а також на розробки: Р. Андрюкайтене, В. Воронкової, О. Кивлюк, В. Нікітенко, Р. Олексенка, А. Череп, О. Череп та інших вчених. Ми погоджуємося з тим, що міжнародні організації та уряди розвинутих країн (США, Японії, Великобританії, Китаю) багато зробили для захисту цифрових прав людини в епоху Інтернету, коли вони почали тільки зароджуватися.

Постановка завдання. Концептуалізація теоретичних і практичних аспектів цифрових прав людини як вираження цифрових атрибутів свідчать про еволюцію людини від біологічної до інформаційної та цифрової. Зростання глобального цифрового законодавства наділило людей низкою прав, пов'язаних зі захистом особистої інформації/даних, які розширюють та захищають права кожної людини у цифровому просторі.

Виклад основного матеріалу. Стаття присвячена дослідженню концептуальних аспектів еволюції від динамічного оцифрування до цифрових атрибутів людини; аналізу прав цифрової людини у "децентралізованому" Інтернет-середовищі/Метавсесвіті; з'ясуванню сутності і характеристики цифрових прав людини; формуванню концепції "цифрових прав людини" та виявленню її значення для сучасності.

Висновки. Проаналізовано цифровізацію діяльності людини та "цифрові атрибути", які створюють цифрове суспільство. "Цифрові права людини" пов'язані з основними інтересами та цінностями безпеки в межах захисту прав та свобод людей. Встановлення юридичних прав цифрових атрибутів людей, механізми реалізації правового захисту та їх систематизація повинні сприяти перетворенню юридичних цифрових прав людини та впливати на реальне життя за допомогою виконання зобов'язань як держави, так і кожного громадянина.

Ключові слова: цифрові права, цифрове суспільство, Метавсесвіт, цифрові атрибути, захист цифрових прав, цифрова юриспруденція.

studies: R. Andriukaitene, V. Voronkova, O. Kyvliuk, V. Nikitenko, R. Oleksenko, A. Cherep, O. Cherep and others. We agree that international organizations and governments of developed countries (USA, Japan, UK, China) have done much to protect digital human rights in the Internet era when they were just beginning to emerge.

The research objective. Conceptualizing the theoretical and practical aspects of digital human rights as an expression of digital attributes demonstrates the evolution of the human being from biological to informational and digital. The rise of global digital legislation has empowered individuals with a number of rights related to the protection of personal information/data, expanding and protecting everyone's rights in the digital space.

The statement of basic materials. The article is devoted to the study of conceptual aspects of the evolution from dynamic digitization to digital human attributes; analysis of digital human rights in the "decentralized" Internet environment/Metauniverse; elucidation of the essence and characteristics of digital human rights; formation of the concept of "digital human rights" and identification of its significance for modernity.

Conclusions. The digitalization of human activities and the 'digital attributes' that create a digital society are analyzed. Digital human rights are linked to core security interests and values within the framework of protecting people's rights and freedoms. The establishment of the legal rights of people's digital attributes, the mechanisms for realizing legal protection, and their systematization should contribute to the transformation of legal digital human rights and influence real life by fulfilling the obligations of both the state and each citizen.

Key words: digital rights, digital society, Metauniverse, digital attributes, digital rights defence, digital jurisprudence.

Актуальність дослідження та постановка проблеми. З появою Інтернету, інформаційної доступності та ери цифрових технологій концепція “цифрових прав людини” почала розвиватися, цифрові права піднялися до рівня основних конституційних прав, в основі яких право на захист особистої інформації або даних. Цифрові права включають: знати свої права та обов’язки, приймати рішення, консультуватися та копіювати, виправляти та доповнювати, мати право на видалення інформації, розповсюдження інформації та право на роз’яснення. У Європі та Сполучених Штатах існує низка законів про цифрові технології, представлені Загальним регламентом Європейського союзу із захисту даних та Каліфорнійським законом про конфіденційність споживачів, які містять відповідні положення щодо “цифрових прав людини”, які передбачають право доступу до базових цифрових послуг. З іншого боку, “Цифровий розрив”, “Інтернет-бідність”, “Цифрова нерівність”, як би ми це не називали, призвели до того, що деякі групи населення не можуть повноцінно жити в сучасному цифровізованому світі, наприклад: люди похилого віку можуть не знати, як використовувати певні застосунки (“Дія”, “Helsi”, “Uber”), права на цифровий захист для вразливих груп населення, створені для того, щоб саме вони отримували “розумну” допомогу.

Починаючи з розвитку теорій про “цифрові права людини”, необхідно акцентувати увагу на розвиток атрибутів прав людини у контексті морально-політичної теорії та позитивного права. Нові характеристики цифрових прав людини, мають велике значення для захисту прав людини у цифрову епоху, так як має бути досягнутий міжкультурний діалог у суспільстві, щоб реалізувалося дане право [1]. Щоб реагувати на оцифрування, правова система має бути відповідним чином реструктурована.

В результаті розвитку цифрового права як науки деякі вчені почали досліджувати вплив інформаційних/цифрових технологій на людську онтологію та епістемологію. Сьогодні людське тіло є тілом постмодерністського суспільства у сенсі розвитку цифрового суспільства та культури. Існування людини у вимірі інформаційних/цифрових технологій - це існування “біологічної людини” з “цифровими атрибутами”, у результаті чого формується “інформаційна особистість”, яка є відображенням біологічної особистості в цифровому просторі і належить до інформаційної ідентичності. Крім того, “портрет” особистості, що сформований з цифрових даних на просторах всесвітньої мережі Інтернет, використовується та узагальнюється для аналізу поведінки людей в цифровому суспільстві, що визначає сталий образ особистості - “інформаційно-цифровий портрет”. Тобто прискорення розвитку інформаційних/цифрових технологій, з одного боку, прискорює/спрощує життя людей, а з іншого боку, призводить до зростаючої залежності людей від цих технологій. Тому сьогодні цифровізація стала найактуальнішою темою на хвилі інформаційної революції, вона є динамічним процесом розвитку цифрового суспільства.

Цифрове суспільство сформувалося як складний соціальний феномен і почало еволюціонувати - від двовимірного до тривимірного, від фрагментів до цілого, “розмиваючи” межі реального та віртуального. Цифрова “ерозія” на різних етапах стала проявлятися в існуванні, реалізації соціальної діяльності людини на основі інформації, даних та кодів, що поступово сформувало “цифрові атрибути” людини, які виявилися чинником посилення цифровізації та інтелектуалізації [19].

Тому процес розвитку цифрового суспільства насправді є процесом взаємної трансформації цифровізації соціальної діяльності людини та

“цифрових атрибутів” людини. Таким чином, цифровізація реалізувала накопичення інформаційних ресурсів/даних, циркуляцію та агрегацію цих ресурсів/даних, а інтелект здійснив інтеграцію. Цифровізація соціальної діяльності людини та її “цифрові атрибути” становлять два аспекти розвитку цифрового суспільства. Хоча цифровізація соціальної діяльності людей створила цифрове суспільство, вона також вплинула на самих людей.

Ступінь розробленості проблеми та аналіз останніх досліджень і публікацій. Навколо концепції “цифрових прав людини” розгорнулися дискусії в академічних колах. Прихильники даної теорії зазначають, що “цифрові права людини” є оновленням та удосконаленням традиційних прав людини і становлять четверте покоління прав людини [1]. Критики вважають, що “цифрові права людини” не мають нових характеристик, специфічної моральної основи, не можуть бути виправдані як основне право. Таким чином, “цифрові права людини” стали представляти новий тип модернізації прав людини – як четвертого покоління прав людини, що походить від існуючого поняття прав людини” [19]. Ми намагалися проаналізувати питання про те, чи створюють “цифрові права людини” четверте покоління прав людини, чи певною мірою є питанням політичного судження, чи “цифрові права людини” вже мають характеристики нового типу прав людини [2].

Деякі вчені наголошують, що “цифрові права людини” можуть задовольнити прагнення людей до кращого життя, посилити обов’язкову силу закону щодо наукової та технічної етики та зміцнити систему дискурсу юридичних кіл у міжнародному співтоваристві (Ю. Разметаєва “Цифрові права людини та проблеми екстратериторіальності в їх захисті”, 2020). Також існує думка, що “цифрові права людини” - це зовсім новий термін, новий тип права, який виник в епоху великих даних, цифрових послуг, цифрової інфраструктури тощо. Суб’єкти прав “цифрових прав людини” включають як окремих осіб, так і колективи, суб’єкти зобов’язань в основному вказують на підприємства і деякі державні установи з цифровими правами, а взаємодія суб’єктів прав і обов’язків являють собою синтез/інтеграцію відповідних процесів.

Теорія поділу прав людини за поколіннями походить від досліджень К. Васака, юрисконсульта ЮНЕСКО та вченого-правозахисника. У 1977 року К. Васак вперше висунув теорію трьох поколінь прав людини. Перше покоління прав людини – це громадянські та політичні права, включаючи права на життя, рівність, свободу слова, релігії, власності та права голосу, які в основному відображені у статтях з 3 по 21 Загальної декларації прав людини 1948 року. Міжнародний пакт про громадянські та політичні права 1953 р. та Європейська конвенція про права людини 1953 р. Права людини другого покоління - це економічні та соціальні права, у тому числі права на працевлаштування, права на соціальне забезпечення та права на добробут, які в основному відображені у статтях 22–28 Загальної декларації прав людини та Міжнародного пакту про економічні, соціальні та культурні права. Права прийняті в 1966 р. “Права третього покоління - це колективні права і права солідарності, такі як право на самовизначення, екологічні права, права дітей і корінних народів, які в основному відображені в міжнародних договорах, таких як Стокгольмська декларація Конференції Організації Об’єднаних Націй, прийнятої в 1972 р.” [3]. Поділ К. Васака прав людини між трьома поколіннями має відносно різні політичні цілі. Деякі вчені ставлять під сумнів дану теорію з погляду історичного поділу, природи прав та пріоритету прав. Вказують на те, що тимчасова вісь теорії прав людини між поколіннями не відповідає історії. Є точка зору, що еволюція

концепцій прав людини в історії не збігається з розвитком теорій прав людини в межах поколінь.

Як свідчить аналіз, цифрові права – це права людини у всесвітній мережі Інтернет, що стосуються доступу, участі, безпеки даних та конфіденційності, цінностей, орієнтованих на людину, таких як гідність, повага, рівність, справедливість, відповідальність, згода та екологічна стійкість. Існують різні глобальні, регіональні та місцеві ініціативи, які роз'яснюють різні елементи цифрових прав. Хартія прав людини в Інтернеті та Хартія прав людини та принципів в Інтернеті, розроблені Динамічною коаліцією з прав та принципів в Інтернеті на Форумі ООН з управління Інтернетом (IGF). Обидві хартії визначають, як слід інтерпретувати стандарти прав людини стосовно онлайн-середовища. Африканська декларація прав і свобод в Інтернеті - це загальнорегіональна декларація, в якій викладаються принципи, необхідні для захисту прав людей в Інтернеті, створення онлайн-середовища, яке найкраще відповідає потребам та цілям соціального та економічного розвитку Африки. У 2015 році громадянське суспільство на Філіппінах оприлюднило Філіппінську декларацію про права та принципи Інтернету, краудсорсингову декларацію, яка відображає мрії, надії та сподівання філіппінців щодо того, яким має бути Інтернет. Організація Об'єднаних Націй з питань освіти, науки та культури (ЮНЕСКО) у 2015 році фактично визначила понад 50 декларацій та структур, пов'язаних з Інтернетом. У тому ж році Центр досліджень Інтернету та суспільства Беркмана Кляйна визначив 30 таких конституцій та список із 42 прав, розділивши їх на сім тем. У цих рамках свобода вираження поглядів, право на недоторканність приватного життя і право на доступ до Інтернету були трьома темами, що найчастіше згадуються. Іншими важливими темами є свобода інформації, прозорість та відкритість процесів та мереж управління Інтернетом [4].

У 1997 році американський активіст Роберт Б. Гельман (Robert B. Gelman) висунув проект “Декларації прав людини в кіберпросторі”, заснований на “Загальній декларації прав людини”, висунув концепцію “прав людини в кіберпросторі”. У 2014 році Європейська комісія прийняла “Посібник з прав людини користувачів Інтернету”, який спрямований на захист прав та свобод користувачів Інтернету, що включає ряд мережевих прав для користувачів Інтернету. У грудні 2016 року 27 німецьких експертів опублікували Хартію цифрових основних прав Європейського Союзу (Charter of Digital Fundamental Rights of the European Union). Виходячи з цього, деякі країни (Іспанія) та міжнародні організації (Європейська комісія) послідовно видали “Декларації” та “Хартії” про цифрові права. В представленому дослідженні ми орієнтуємося на документи міжнародних організацій, які досліджують проблему цифрових прав людини, а також на праці українських та іноземних вчених: Р. Андрюкайтене, В. Воронкової, О. Кивлюк, В. Нікітенко, Р. Олексенка, А. Череп, О. Череп, М. Гудмен, П. Діамандіс, Д. Левітін, Роберт Б. Гельман та інших.

Мета дослідження – теоретичні і практичні аспекти соціально-філософського обґрунтування цифрових прав людини як вираження цифрових атрибутів.

Завдання дослідження: дослідити еволюцію від динамічного оцифрування до цифрових атрибутів людини; розкрити права цифрової людини у “децентралізованому” Інтернет-середовищі/Метавсесвіті; з'ясувати сутність і охарактеризувати “цифрові права людини”; сформуувати концепцію «цифрових прав людини» та визначити її значення для сучасності.

Методологія дослідження. Для дослідження використано методи системного аналізу і синтезу, так як мова йде про права цифрової людини у “децентралізованому” інтернет-середовищі Метавсесвіту, які є складними системами; синергетичний метод, в основі якого самоорганізація, пошуки атракторів, подолання біфуркаційних процесів, що потребують виходу з ситуації нестабільності та невизнаності; Agile-методологія як методологія складності та нелінійна методологія, здатна аналізувати еволюцію від динамічного оцифрування до становлення і розвитку цифрових атрибутів людини, що розвиваються в умовах цифровізації суспільства на принципах самоорганізації тощо.

Виклад основного матеріалу.

Еволюція від динамічного оцифрування до цифрових атрибутів людини.

Цифрові права – це нові права в епоху цифрових технологій, які очолюють четверте покоління прав людини. Хоча концепція “цифрових прав людини” нині явно не використовується, “права людини в кіберпросторі”, “основні цифрові права” за своєю суттю підпадають під категорію “цифрових прав людини”. Цифрові права є вінцем системи цифрових прав, включають мережеві права, права на дані, права на інформацію, права на цифрову особу, права на цифрову інтелектуальну власність та всі права, пов’язані з виробництвом цифрового життя. Широке використання цифрових технологій стало невід’ємною частиною виживання та розвитку людей. Людське життя значною мірою залежать від цифрових технологій. Наявність “цифрових атрибутів” свідчить про цифровий стан людини [5].

Процес оцифрування соціальної діяльності людини, а також стабільність “цифрових атрибутів” залежить від еволюції динамічного оцифрування до статичних цифрових атрибутів, низки складних процесів, таких як збір даних, детермінованих рівнем технологічного розвитку суспільства. Цифровізація атрибутів людини полягає не просто в оцифруванні особистої інформації та передачі її в Інтернет, а в наділенні її соціальним змістом, щоб люди могли безперешкодно з’єднуватися та взаємодіяти у рамках цифрового та фізичного суспільства. Система реальних імен у цифровому просторі дозволяє людям встановити “ідентичність”, перетворюючись з біологічної людини на інформаційну людину. Життя людей у цифровому просторі виражаються через дані, які мають стійкі “цифрові атрибути”. “Цифровий атрибут” людей відноситься до побудови соціальних відносин, підтримання особистої гідності та реалізації особистої цінності у цифровому просторі у вигляді “інформаційної людини”, що залежить від опису та вираження інформації, даних і кодів. Людська природа як універсальна властивість розглядається як така, що включає в себе три аспекти: 1) природна властивість; 2) соціальна властивість; 3) духовна властивість, які виражаються відповідно до фізіологічних, соціальних і психологічних потреб [6].

Щодо позиціонування “цифрових атрибутів” людей, то їх слід розглядати у двох аспектах як у контексті природних, так і соціальних атрибутів. Взагалі кажучи, природні атрибути людини належать до фізіологічних чи біологічних атрибутів людини. Якщо визнається, що “цифрові атрибути” людини є продовженням природних атрибутів людини, то визнається, що людське тіло має “цифрові атрибути”, так як цифрові технології сприяють перетворенню людини у цифрову форму. Права людини захищають права та інтереси, якими люди повинні користуватися відповідно до їх природних та соціальних якостей.

Як засіб люди використовують науку і техніку для перетворення її природних якостей і збільшення цифрових характеристик, тим самим підвищуючи їх автономію.

“Цифрові атрибути” у цифрову епоху як результат розширення соціальних атрибутів людини є важливою частиною теорії людської природи людини у цифрову епоху і слугують джерелом визначення її легітимності. Якщо права людини, засновані на цифрових атрибутах людини, мають бути реалізовані у реальному житті, то реалізуються процеси трансформації від належних прав людини до реальних прав людини. Таким чином, механізм правового захисту цифрових атрибутів людини включає дві частини. По-перше, необхідність встановлення правової форми цифрових атрибутів людини, заснованої на “цифрових атрибутах”, та трансформації належних прав людини на законні права за допомогою захисту прав. По-друге, сприяти перетворенню законних прав людини на цифрові права людини, якими необхідно користуються у реальному житті, тобто сприяти захисту прав та обов’язків. Теорія класичних прав людини вважає, що цифрові права людини не є новими правами людини, а належать до категорії традиційних прав людини трьох поколінь і на цій основі мають різне розуміння розвитку цифрових прав людини. Деякі вчені вважають, що, хоча цифрові права людини є віртуальними, вони є не новим типом прав людини, а сукупністю основних прав, якими користуються користувачі мережі при використанні Інтернету. Цифрові права відносяться до віртуальних прав людини, що формуються, і повинні бути віднесені у той же час до категорії трьох поколінь прав людини [7].

Існує також думка, що цифровим правам людини не вистачає моральної основи, важко реалізувати обґрунтування моральних прав людини через людську природу. На початку становлення цифрового суспільства велика кількість традиційних прав може захищати законні права та інтереси громадян у цифровому просторі за допомогою розширених трактувань, проте між цифровим та фізичним суспільством існують суттєві відмінності, які неминуче породжують унікальні права. Право на доступ до Інтернету є відправною точкою цифрового життя, а також цифровим правом, що формується. Крім встановлення юридичних прав цифрових атрибутів людей, механізм правового захисту повинен сприяти перетворенню юридичних цифрових прав людини на реальне здійснення реального життя за допомогою виконання зобов’язань. Коли захист цифрових авторських прав стає центром глобальної уваги, необхідно мати єдиний стандарт для забезпечення управління цифровими авторськими правами. Для нормальної роботи системи моделі управління з різними стандартами змусять кожен платформу управління йти своїм шляхом. Без єдиних нормативних стандартів і законодавчих обмежень приватні компанії можуть ігнорувати суспільні інтереси. Нагляд управління забезпечують норми та сприяють уніфікації та інтеграції цифрового управління авторським правом у світі.

Права цифрової людини у «децентралізованому» інтернет-середовищі Метавсесвіту.

Метавсесвіт як “децентралізоване” інтернет-середовище може посилювати одні права та порушувати інші. Це створює новий набір проблем до розгляду регулюючими органами, так як Метавсесвіт - складна концепція як для споживачів, так і для бізнесу, політичних систем та і соціального устрою. З одного боку, успішна розробка метавсесвіту може мати неймовірні переваги. Це може зруйнувати стіни між спільнотами, покращити співпрацю та спілкування

та змінити те, як ми взаємодіємо. З іншого боку, метавесвіт порушує низку нових питань про те, як можна зберегти права людини та корпорації в децентралізованому просторі, що постійно змінюється. З моменту прийняття Організацією Об'єднаних Націй “Загальної декларації прав людини” понад сім десятиліть тому світові досі не вдалося домовитись про права, які мають бути надані людям. У той час як більшість згодні з крайніми «порушеннями» прав людини, такими як рабство та економічна експлуатація, групи постійно сперечаються про те, як слід контролювати дії людей і скільки свободи ми повинні мати в різних ситуаціях [9].

Метавесвіт зробить збереження та визначення прав людини ще більш складним у світі, де людина представлена цифровими “ідентичностями” та аватарами. З цієї причини глобальні групи ще мають визначити чіткий набір законів, правил або керівних принципів для життя в Метавесвіті. Стандартизація цифрових прав у метавесвіті у тому вигляді, в якому вона існує сьогодні, ставить кілька проблем. Насамперед, слід зазначити, що кожен створений метавесвітом контент регулюватиметься правилами, реалізованими розробниками та творцями цифрового контенту. Наприклад, аватар у віртуальному середовищі не може ходити, рухатися або розмовляти з іншим користувачем без попереднього дозволу розробника. Залежно від еволюції метавесвіту рівень автономії людей у цьому середовищі може бути різним. Метавесвіт – це не окремий цифровий простір, а набір децентралізованого та широко поширеного досвіду, створеного окремими людьми та компаніями. Таким чином, кожна “ітерація” метавесвіту може мати свій власний підхід до прав людини, споживчої автономії та контролю.

Кожен досвід “метасвіту” повинен точно визначити, як споживачі зможуть діяти і що вони зможуть робити у цифровому середовищі. Це може призвести до великої кількості невідповідностей, коли йдеться про цифрові права. Не кажучи вже про те, що децентралізований аспект метавесвіту також призведе до збільшення анонімності людей, які користуються Інтернетом. Вищий рівень анонімності практично у будь-якому середовищі може створювати нові можливості для зловживань та неналежної поведінки. Користувачі Metaverse вже скаржилися на акти сексуального насильства, розпалювання ненависті, дуже важливо ефективно контролювати такі дії. Насправді багато експертів побоюються, що метавесвіт відкриває нову еру цифрової злочинності [5].

Цифрові права на метавесвіті ще не повністю встановлені. Для того, щоб у всіх був рівний і позитивний досвід роботи в цифровому ландшафті, потрібно буде запровадити нові рівні стандартизації, засновані на загальному розумінні того, які права мають бути збережені в цифровому середовищі. Групи вже зустрічаються, щоб обговорити потенційні закони, які необхідно буде реалізувати у метавесвіті для захисту цифрових прав. На даний момент ці дискусії переважно обертаються навколо таких концепцій, як авторське право, право інтелектуальної власності, договірне право та деліктне право. Потрібно буде розглянути, якою мірою людям дійсно буде дозволено бути анонімними у метавесвіті, і коли анонімність не повинна бути дозволена для захисту інших прав. Експертам потрібно буде подумати про те, скільки свободи повинні мати люди, щоб ділитися контентом та взаємодіяти з іншими в Інтернеті, які кроки слід зробити для захисту людей різного віку та походження у метавесвіті [6].

На перший погляд метавесвіт обіцяє бути середовищем справжньої цифрової свободи. Цей новий світ не може бути повністю вільним від правил. Щоб захистити цифрові права та права людини, необхідно буде реалізувати

стратегії для контролю метавсесвіту та захисту людей у ньому. По-перше, хоча “інформаційна особа” у цифровому просторі перетинає фізичний простір або навіть фізичний державний кордон, вона все одно має атрибути громадянина. Захищаючи цифрові права людини, люди повинні дотримуватися основних обов'язків, закріплених у Конституції. Реалізація прав завжди залежить від виконання зобов'язань. У той час як традиційні права оцифровуються, традиційні обов'язки також набудуть цифрової форми [7].

З точки зору свободи слова не допускається використання Інтернету для образи, наклепу чи розкриття приватного життя інших осіб, для порушення права на репутацію та недоторканність приватного життя інших осіб. З точки зору свободи поведінки, не допускається використання інформаційних технологій для крадіжки особистих даних громадян. Громадяни повинні не використовувати віруси-трояни для крадіжки номерів QQ та облікових записів WeChat, не повинні використовувати технологію глибокого фальшування штучного інтелекту для крадіжки або шахрайства з віртуальною власністю інших осіб. Людина повинна виконувати різні новостворені цифрові зобов'язання у цифровому просторі для захисту цифрових прав людини. З погляду просторових характеристик цифрове суспільство побудоване з «сировини», такої як коди, дані та інформація, з цього нового поля випливають різні нові зобов'язання. Права людини вже давно мають проблематичні стосунки із цифровим ландшафтом, які не завжди дотримуються правил і керівних принципів цифрового ландшафту [9].

Наприклад, у фізичному світі люди у багатьох країнах світу вважають “свободу слова” правом людини. Однак надання людям можливості говорити та робити в Інтернеті все, що вони хочуть, може призвести до багатьох проблем, - від кіберзалякування до цифрового насильства. В результаті багато компаній, яким було доручено модерувати онлайн-спільноти до появи метавсесвітів, почали підривати свободу слова. Компанії соціальних мереж, такі як Facebook та Instagram, регулярно модерують те, що йдеться в Інтернеті, щоб відстежувати ознаки ненависті та образ. Це одночасно захищає користувачів від онлайн-дискримінації та шкоди, не дозволяючи іншим отримати доступ до того, що вони вважають своїми основними свободами. Щоб захистити користувачів, компанії в цифровому світі, відповідальні за створення програм та веб-сайтів, також мають збирати дані.

Технологія блокчейн може точно, вчасно та повністю фіксувати створення, використання, транзакції, ліцензування та передачу цифрових авторських прав. Поява технології ланцюга блоків надає нову опцію для поточного керування цифровими правами: створення журналу технології ланцюга блоків розподіленої книги. Спільний механізм довіри для прав на запис, механізм виконання транзакцій цифрових прав за технологією блокчейн смарт-контрактів, право на технологію блокчейну часових позначок [10]. Світ часто використовує цифрові технології управління, такі як технологія цифрової ідентифікації, технологія безпеки та шифрування, технологія зберігання та технологія електронних транзакцій. Ці технології використовуються для захисту цифрових прав, але навіть це важко ефективно усунути велику кількість порушень цифрових прав у реальності. Розвиток мережевих цифрових технологій не тільки сприяє процвітанню індустрії цифрового права, але й забезпечує управління захистом цифрового права, наразі впроваджується режим керування цифровими правами [10].

Цифрові права людини: сутність і характеристика.

“Цифрові права людини” пов'язані з основними інтересами та цінностями

безпеки та забезпечують захист базової біологічної безпеки людей. Взявши за приклад права на дані, перед збором даних обробники даних повинні інформувати окремих осіб і отримувати згоду суб'єктів даних. Цей механізм призначений для того, щоб суб'єкти даних знали про відповідні ризики та спонукали компанії виконувати свої зобов'язання щодо безпеки даних. На етапах зберігання, обробки та розповсюдження після збору даних окремі права на дані можуть певною мірою запобігти пов'язаним з цими ризикам [10].

Наприклад, право видалення дає людям право видаляти особисті дані, такі як особисті облікові записи та записи викликів, щоб уникнути ризику крадіжки чи передачі відповідної інформації відповідним злочинцям. У разі витоку даних суб'єкт даних має вчасно вжити різних заходів щодо виправлення становища та повідомити фізичну особу у встановлені терміни. Значення таких правил полягає в тому, що люди можуть максимально підвищити свою обізнаність про запобігання витоку даних, щоб уникнути великих ризиків, пов'язаних із даними, спричиненими витіканням особистої інформації. Крім того, у законодавстві про права на дані різних країн є положення щодо запобігання ризикам, пов'язаним із даними, щоб захистити колективну безпеку даних суб'єктів даних [18].

Наприклад, "Закон про захист особистої інформації" України відмічає, що не допускається обробка даних про фізичну особу без її згоди, крім випадків, визначених законом, і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини [8]. Якщо обробка персональних даних є необхідною для захисту життєво важливих інтересів суб'єкта персональних даних, обробляти персональні дані без його згоди можна до часу, коли отримання згоди стане можливим. Вимагає проведення оцінки на захист особистої інформації під час обробки конфіденційної інформації, використання особистої інформації для автоматизованого прийняття рішень, доручення обробки особистої інформації, надання особистої інформації третім особам та розкриття особистої інформації. Загальний регламент ЄС із захисту даних також вимагає, щоб обробники даних забезпечували безпеку обробки персональних даних за допомогою відповідних технічних та організаційних заходів, оцінок ризиків та корпоративних кодексів поведінки [11].

Слід наголосити, що права на дані захищають не лише інтереси безпеки самих даних, а й основні інтереси безпеки, пов'язані з людським життям та власністю. В епоху великих даних масовий збір та обробка персональних даних часто пов'язані з великими особистими та майновими ризиками для фізичних осіб. Цифрові права людини виконують функцію підтримки цінності людської гідності та захисту раціональності та автономії людської природи. З одного боку, право на доступ до базових цифрових послуг відіграє важливу роль у придбанні індивідуальних та колективних знань, особливо для груп, які перебувають у несприятливому цифровому положенні. Без ефективних засобів отримання інформації та освіти люди не можуть розвивати раціональні пізнавальні здібності [17].

З іншого боку, права на дані також відіграють важливу роль у людській суб'єктивності. В епоху великих даних та «інформаційного капіталізму» підприємства збирають велику кількість особистої інформації та стимулюють споживче бажання споживачів та миттєву обробку інформації за допомогою комерційних операцій. За відсутності права на особисті дані розумно обмежувати підприємства, окремі громадяни можуть потрапити у владу різних споживчих бажань і не можуть здійснювати більш глибоке накопичення знань та раціональне осмислення. Права на дані можуть певною мірою забезпечити

притулок для сучасного суспільства. Коли громадяни мають розумний простір для конфіденційності даних, вони можуть уникнути негайного тиску з боку бізнесу, політики та колег та мати можливість думати про проблеми та планувати майбутнє у більш довгостроковому та обережному вигляді. “Цифрові права людини” мають значення для підтримки рівності та захисту основних можливостей та прав на розвиток окремих осіб, особливо вразливих груп. “Цифрові права людини” мають міцну правозахисну основу в обох відносинах [12].

На початку 21 століття було запропоновано поняття “цифровий розрив” для опису нерівності, викликаного доступом до інформації. Сьогодні ця проблема стала помітнішою: у міру ширшого використання цифрових технологій у житті людей стали виникати деякі нові проблеми цифрової нерівності, а проблеми нерівності, з якими стикаються деякі групи, які вже знаходяться в несприятливому становищі, отримали подальший розвиток. посилюється. З іншого боку, “цифрові права людини” особливо важливі захисту вразливих груп. Деяким групам, які перебувають у несприятливому цифровому становищі, таким як люди похилого віку та інваліди, часто заважає їх нездатність адаптуватися до технологічних продуктів і додатків і навіть нездатність вести нормальне життя і подорожувати [13].

Концепція “цифрових прав людини” та її значення для сучасності.

Значення концепції “цифрових прав людини” в тому, що в ній стверджується, що цифрова технологія, має бути орієнтована на людину з погляду реалізації прав та гідності людини, бути найвищою метою досліджень та розробок у галузі цифрових технологій. Захист прав людини має розглядатися як її фундаментальна демаркаційна шкала та стандарт оцінки. Необхідно підкреслити відповідальність технологічних компаній за дотримання та захист прав людини у системі, зобов’язавши уряд поважати, захищати та реалізовувати “цифрові права людини”.

Має бути реалізованим наступне. По-перше, відповідальність і обов’язок виявляються у повазі та захисті прав і свобод громадян (користувачів) у їх цифровому житті, таких як недоторканність приватного життя, дані, самовираження та особиста гідність; обладнання.

По-друге, слід використовувати силу та авторитет прав людини для посилення етичних обмежень та правових норм щодо розробки та застосування цифрових технологій.

По-третє, уряди повинні очолити розвиток нового покоління прав людини із цифровими правами людини. В усьому світі відбулися три історичні трансформації у формі прав людини. Нині настає четверте покоління прав людини. З точки зору міжнародної конкуренції, концепція “цифрових прав людини”, є знаковою концепцією, яка може вплинути на світ [16].

Концепція цифрових прав людини виходить з того, що цифрові права людини належать до прав, пов’язаних із цифровим життям, якими люди користуються в епоху цифрових технологій. Ядром цифрових прав людини є права, пов’язані з людською гідністю, рівністю, свободою та здібностями у цифровій сфері, рівним використанням цифрових технологій, спільним використанням плодів цифрової революції без дискримінації та захист від наслідків використання цифрових технологій.

Цифрове право має право контролювати оцифрування особистої інформації та властивості даних, особливо право на поінформовану згоду на інформацію та дані з атрибутами особистості, право вимагати інтерпретацію

великих даних та алгоритмів штучного інтелекту, право на відповідальність, право та свободу самостійно та незалежно відповідно до закону використовувати мережу Інтернет, персональні та загальнодоступні дані [14].

Цифрова юриспруденція є наріжним комнем цифрового верховенства права виділяє цифрове походження, цифрове правосуддя, цифрове людське право, цифровий суверенітет, цифрові платформи, основні концепції цифрової юриспруденції, такі як цифрове благо, цифрова безпека, цифрове управління, цифрова цивілізація, а також пов'язані з ними теоретичні положення, такі як цифрова справедливість та механізм реалізації справедливості у втіленні цифрового поля. Цифрові права людини ведуть до четвертого покоління правами людини; цифровий суверенітет – новий суверенітет та нова форма національного суверенітету.

Мета цифрового управління - побудувати інклюзивний цифровий соціальний порядок, рух до нової ери цифрової цивілізації. Тому поглиблене дослідження цифрової юриспруденції має велике значення для побудови системи цифрових правових знань, підтримки цифрового суспільства та побудови цифрової правової системи. Ґрунтуючись на науковому позиціонуванні цифрової юриспруденції, ми ґрунтуємося на реальності та майбутньому розвитку цифрових технологій та побудові цифрового верховенства права.

Висновки. Таким чином, можемо відмітити, що цифрові права - права людини у цифровому середовищі, які стають доступними завдяки технологіям та Інтернету. Хоча права людини були більш чітко визначені в Декларації прав людини ООН і переведені у різні закони, що юридично зобов'язують, цього не можна сказати про терміни “цифрові технології”, “інтернет-технології” [15].

Термін “цифровий” часто ототожнюють з онлайн або Інтернетом. Але не все цифрове завжди пов'язане з Інтернетом. Біометричні дані, такі як розпізнавання облич та перевірка відбитків пальців при перетині кордону, є одним із прикладів того, як цифрові дані можуть бути не в мережі і не підключені до Інтернету. Цифрові права - це здійснення універсальних прав людини у цифрових просторах, право на самовираження у безпечному, приватному, надійному та стійкому цифровому просторі. Вони є фундаментальними та успадкованими правами людини, які сприяють інклюзивності, рівності, доступу до інфраструктури та інформації.

Цифрові права забезпечують контроль, автономію та свободу дій людей, захищаючи від приватизації, монополізації та монетизації людства. Цифрові права - це основні права людини у цифровому середовищі. Йдеться про свободу слова або самовираження, асоціації та збори, доступ до інтернет-пристроїв, права та доступ до інформації, доступ до платформ (Facebook, Twitter), безпечний онлайн-простір, безпеку та захист, конфіденційність та захист даних.

Цифрові права – це набір універсальних прав людини, який гарантує, що всі – незалежно від статі, віку, раси, сексуальної орієнтації мають рівний доступ до Інтернету, який регулюється інклюзивним, підзвітним та прозорим чином для забезпечення основної свободи та права. Цифрові права – це права людини в Інтернеті, які забезпечують доступ до інформації та свободу вираження поглядів у безпечному просторі, що поважає конфіденційність та безпеку. Цифрові права - це права людини, властиві користувачам ІКТ. Вони забезпечують доступ до рівних прав на інформацію, технології та знання; відсутність насильства, стеження та дискримінації; та поважає приватне життя, автономію та самовизначення [15].

Розвиток цифрового суспільства сприяє удосконаленню цифрових прав

людини, щоб вони зайняли адекватне місце та сприяли розвитку цифрової людини. На основі цифрових прав людини будується система юридичних зобов'язань цифрових прав людини, що складається з індивідуальних зобов'язань та держави. Реалізація цифрових прав людини вимагає від людей виконання своїх юридичних зобов'язань не порушувати цифрових прав інших, а виконання особистих зобов'язань є важливим засобом захищати цифрові права людини.

Список використаних джерел:

1. Афанасьєва, ЛВ, Музя, ЄМ, Колева, К & Олексенко, РІ 2017, 'Міжкультурний діалог в контексті єднання України', *Українознавчий альманах*, Вип. 21, с. 15-20.
2. Воронкова, В, Кивлюк, О & Андрюкайтене, Р 2023, 'Еволюція від активного відповідального громадянства до цифрового в контексті критичного мислення: досвід країн ЄС', *Humanities studies: Collection of Scientific Papers*. Ed. V. Voronkova, Zaporizhzhia: Publishinghouse "Helvetica", № 14 (91), с. 23-34. Доступно: <<http://humstudies.com.ua/article/view/277846/272597>>. [23 Березень 2023].
3. Воронкова, ВГ & Кивлюк, ОП 2022, 'Відповідальне цифрове громадянство в епоху цифрових технологій', *Modern scientific strategies of development : collective monograph*. Compiled by V. Shpak; Chairman of the Editorial Board S. Tabachnikov. Sherman Oaks, California: GS Publishing Services, с. 226-249. Доступно: <https://www.eo.kiev.ua/resources/arhivMonographs/mono2022_dev_008.pdf>. [23 Березень 2023].
4. Voronkova, V, Nikitenko, V & Vasyl'chuk, G 2022, 'European paradigm of socially responsible governance as conditions for exiting the COVID-19 pandemic crisis', *Освітній дискурс: збірник наукових праць*, Київ: ТОВ «Науково-інформаційне агентство «Наука-технології-інформація», № 39 (1-3), с. 26-36. Доступно: <<https://www.journal-discourse.com/uk/arkhiv/2022-rik/vipusk-39-1-3>>. [23 Березень 2023].
5. Гудмен, М 2019, *Злочини майбутнього: усе взаємопов'язане, усі вразливі і що ми можемо з цим зробити*, пер з англ. І. Мазарчук, Я. Машико, Київ: Вид-во Ранок : Фабула, 592 с.
6. Гупта, С 2020, *Цифрова стратегія. Посібник із переосмислення бізнесу*, пер. з англ. І. Ковалишеної, Київ: Вид-во КМ-БУКС, 320 с.
7. Діамандіс, П & Котлер, С 2021, *Майбутнє ближче, ніж здається. Як технології змінюють бізнес, промисловість і наше життя*, пер. з англ. Дмитро Кожедуб, Київ: Лабораторія, 320 с.
8. Закон України "Про захист персональних даних" 2010, Документ № 2297-VI, *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, № 34, ст. 481. Доступно: <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2297-17#Text>>. [23 Березень 2023].
9. Кивлюк, ОП, Воронкова, ВГ & Нікітенко, ВО 2023, 'Інтеграція віртуальної реальності та освіти в контексті креативності та сучасних тенденції цифрового розвитку', *Science and society: trends of interaction : collective monograph*. Compiled by V. Shpak; Chairman of the Editorial Board S. Tabachnikov. Sherman Oaks, California: GS Publishing Services, с. 47-63. Доступно: <https://www.eo.kiev.ua/resources/arhivMonographs/mono_2023_13/mono_2023_13.pdf>. [23 Березень 2023].
10. Кивлюк, ОП & Воронкова, ВГ 2022, 'Філософська рефлексія інформаційної безпеки у цифровому середовищі: проблеми, ризики, правове забезпечення', *Innovative resources of modern science: collective monograph*. Compiled by V. Shpak; Chairman of the Editorial Board S. Tabachnikov. Sherman Oaks, California: GS Publishing Services, с.160-172. Доступно: <https://www.eo.kiev.ua/resources/zmist/monog/Monograph_9-160-172.pdf>. [23 Березень 2023].
11. Кивлюк, ОП & Воронкова, ВГ 2022, 'Філософська рефлексія правових засад захисту інтелектуальної власності', *Соціально-гуманітарні виміри правової держави*:

- матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, 27 жовтня 2022 р., м. Дніпро, Дніпро: *Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ*, с. 114-120.
12. Левітін, Д 2020, *Структуроване мислення. Ясний розум в інформаційному хаосі*, пер. з англ. Роман Шиян, Київ: Наш формат, 456 с.
 13. Нікітенко, ВО, Олексенко, РІ & Кивлюк, ОП 2022, 'Становлення і розвиток освіти у діджиталізованому суспільстві', *HUMANITIES STUDIES : Collection of Scientific Papers*. Ed. V. Voronkova, Zaporizhzhia: Publishing house "Helvetica", № 10 (87), с. 53-63. Доступно: <<http://humstudies.com.ua/article/view/254703>>. [23 Березень 2023].
 14. Нікітенко, В, Метеленко, Н, Воронкова, В & Васильчук, Г 2023, 'Концепція трансформації освітньої парадигми, орієнтованої на потреби та "освіту впродовж всього життя"', *Humanities studies: Collection of Scientific Papers*. Ed. V. Voronkova, Zaporizhzhia: Publishinghouse "Helvetica", № 14 (91), с. 93-101. Доступно: <<http://humstudies.com.ua/article/view/277858/272607>>. [23 Березень 2023].
 15. Нікітенко, ВО & Кивлюк, ОП 2022, 'Системне та дата-аналітичне мислення як стратегічні ресурси сучасних організацій', *Системний аналіз в управлінні: міжгалузеві дослідження: матеріали IV Всеукраїнської науково-практичної конференції за міжнародної участі*, 26-27 травня 2022 року, Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова, Київ: *Ореол-Сервіс*, с. 77-80.
 16. Олексенко, РІ 2017, 'Людина в умовах інформаційного суспільства як об'єкт соціально-економічної рефлексії', *Становлення і розвиток інформаційного суспільства як основи забезпечення конкурентоспроможності України у світі та сталого розвитку суспільства і держави*, с. 59-62.
 17. Череп, АВ, Воронкова, ВГ, Череп, ОГ & Нікітенко, ВО 2022, 'Експоненційні технології як економічний ресурс концепції цифрової економіки', *Innovative resources of modern science: collective monograph*. Compiled by V. Shpak; Chairman of the Editorial Board S. Tabachnikov, Sherman Oaks, California: *GS Publishing Services*, с. 48-58. Доступно: <<https://www.eo.kiev.ua/ua/content/148/>>. [23 Березень 2023].
 18. Cherep, A, Voronkova, V & Cherep, O 2022, 'Tolerance in the discourse practices of european society and business', *Humanities studies: Collection of Scientific Papers*. Ed. V. Voronkova, Zaporozhzhia: Publishing house "Helvetica", № 12 (89), с. 160-173. Available from: <<http://humstudies.com.ua/article/view/266508/262522>>. [23 March 2023].
 19. Voronkova, V, Kyvliuk, O & Nikitenko, V 2023, 'The concept of smart education as a factor in enhancing digitalization and intellectualisation', *Prospective directions of scientific and practical activity : collective monograph*. Compiled by V. Shpak; Chairman of the Editorial Board S. Tabachnikov. Sherman Oaks, California: *GS Publishing Services*, pp. 91-110. Available from: <https://www.eo.kiev.ua/resources/zmist/mono11/mono_2023_11.pdf>. [23 March 2023].

References:

1. Afanasieva, LV, Muzia, YeM, Koleva, K & Oleksenko, RI 2017, 'Mizhkulturnyi dialoh v konteksti yednannia Ukrainy (Intercultural dialogue in the context of the unity of Ukraine)', *Ukrainoznavchyi almanakh*, Vyp. 21, s. 15-20.
2. Voronkova, V, Kyvliuk, O & Andriukaitene, R 2023, 'Evoliutsiia vid aktyvnoho vidpovidalnoho hromadianstva do tsyfrovoho v konteksti krytychnoho myslennia: dosvid krain YeS (Evolution from active responsible citizenship to digital in the context of critical thinking: the experience of EU countries)', *Humanities studies: Collection of Scientific Papers*, ed. V. Voronkova, Zaporizhzhia: Publishinghouse "Helvetica", № 14 (91), s. 23-34. Dostupno: <<http://humstudies.com.ua/article/view/277846/272597>>. [23 Berezen 2023].
3. Voronkova, VH & Kyvliuk, OP 2022, 'Vidpovidalne tsyfrove hromadianstvo v epokhu tsyfrovoykh tekhnolohii (Responsible digital citizenship in the age of digital technologies)', *Modern scientific strategies of development : collective monograph*. Compiled by V. Shpak; Chairman of the Editorial Board S. Tabachnikov. Sherman Oaks, California: *GS Publishing Services*, s. 226-249. Dostupno:

- <https://www.eo.kiev.ua/resources/arhivMonographs/mono2022_dev_008.pdf>. [23 Berezhen 2023].
4. Voronkova, V, Nikitenko, V & Vasylichuk, G 2022, 'European paradigm of socially responsible governance as conditions for exiting the COVID-19 pandemic crisis', *Osvitnii dyskurs: zbirnyk naukovykh prats*, Kyiv: TOV "Naukovo-informatsiine ahentstvo "Nauka-tekhnologii-informatsiia", № 39 (1-3), s. 26-36. Dostupno: <<https://www.journal-discourse.com/uk/arkhiv/2022-rik/vipusk-39-1-3>>. [23 Berezhen 2023].
 5. Hudmen, M 2019, *Zlochyny maibutnoho: use vzaïemopoviazane, usi vrazlyvi i shcho my mozheмо z tsym zrobyty (Crimes of the Future: Everything is Connected, Everyone is Vulnerable and What We Can Do About It)*, per. z anhl. I. Mazarchuk, Ya. Mashyko, Kyiv: Vyd-vo Ranok: Fabula, 592 s.
 6. Hupta, S 2020, *Tsyfrova stratehiia (Digital strategy)*. Posibnyk iz pereosmyslennia biznesu, per. z anhl. I. Kovalyshenoi, Kyiv: Vyd-vo KM-BUKS, 320 s.
 7. Diamandis, P & Kotler, S 2021, *Maibutnie blyzhche, nizh zdaietsia. Yak tekhnologii zminiuiut biznes, promyslovist i nashe zhyttia (The future is closer than it seems. How technology is changing business, industry and our lives)*, per. z anhl. Dmytro Kozhedub, Kyiv: Laboratoriia, 320 s.
 8. *Zakon Ukrainy "Pro zakhyst personalnykh danykh" (Law of Ukraine "On Protection of Personal Data")* 2010, Dokument № 2297-VI, Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy (VVR), № 34, st. 481. Dostupno: <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2297-17#Text>>. [23 Berezhen 2023].
 9. Kyvliuk, OP, Voronkova, VH & Nikitenko, VO 2023, 'Intehratsiia virtualnoi realnosti ta osvity v konteksti kreatyvnosti ta suchasnykh tendentsii tsyfrovoho rozvytku (Integration of virtual reality and education in the context of creativity and modern trends of digital development)', *Science and society: trends of interaction : collective monograph*. Compiled by V. Shpak; Chairman of the Editorial Board S. Tabachnikov. Sherman Oaks, California: GS Publishing Services, s. 47-63. Dostupno: <https://www.eo.kiev.ua/resources/arhivMonographs/mono_2023_13/mono_2023_13.pdf>. [23 Berezhen 2023].
 10. Kyvliuk, OP & Voronkova, VH 2022, 'Filosofska refleksiia informatsiinoi bezpeky u tsyfrovomu seredovyshchi: problemy, ryzyky, pravove zabezpechennia (Philosophical reflection of information security in the digital environment: problems, risks, legal support)', *Innovative resources of modern science: collective monograph*. Compiled by V. Shpak; Chairman of the Editorial Board S. Tabachnikov. Sherman Oaks, California: GS Publishing Services, s.160-172. Dostupno: <https://www.eo.kiev.ua/resources/zmist/mono09/Monograph_9-160-172.pdf>. [23 Berezhen 2023].
 11. Kyvliuk, OP & Voronkova, VH 2022, 'Filosofska refleksiia pravovykh zasad zakhystu intelektualnoi vlasnosti (Philosophical reflection of the legal foundations of intellectual property protection)', *Sotsialno-humanitarni vymiry pravovoi derzhavy: materialy Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii, 27 zhovtnia 2022 r., m. Dnipro, Dniprop. derzh. un-t vnutr. sprav*, s. 114-120.
 12. Levitin, D 2020, *Strukturovane myslennia. Yasnyi rozum v informatsiinomu khaosi (Structured thinking. A clear mind in information chaos)*, per. z anhl. Roman Shyian, Kyiv: Nash format, 456 s.
 13. Nikitenko, VO, Oleksenko, RI & Kyvliuk, OP 2022, 'Stanovlennia i rozvytok osvity u didzhitalizovanomu suspilstvi (Formation and development of education in a digitalized society)', *HUMANITIES STUDIES : Collection of Scientific Papers*. ed. V. Voronkova, Zaporizhzhia: Publishing house "Helvetica", № 10 (87), s. 53-63. Dostupno: <<http://humstudies.com.ua/article/view/254703>>. [23 Berezhen 2023].
 14. Nikitenko, V, Metelenko, N, Voronkova, V & Vasylichuk, H 2023, 'Kontseptsiia transformatsii osvitnoi paradyhmy, oriientovanoi na potreby ta "osvitu vprodovzh vsoho zhyttia" (The concept of transformation of the educational paradigm, focused on needs and "lifelong education")', *Humanities studies: Collection of Scientific Papers*. Ed. V.

- Voronkova, Zaporizhzhia: Publishinghouse "Helvetica", № 14 (91), с. 93–101. Dostupno: <<http://humstudies.com.ua/article/view/277858/272607>>. [23 Berezhen 2023].
15. Nikitenko, VO & Kyvliuk, OP 2022, 'Systemne ta data-analitychne myslennia yak stratehichni resursy suchasnykh orhanizatsii (Systemic and data-analytical thinking as strategic resources of modern organizations)', *Systemnyi analiz v upravlinni: mizhhaluzevi doslidzhennia: materialy IV Vseukrainskoi naukovo-praktychnoi konferentsii za mizhnarodnoi uchasti*, 26-27 travnia 2022 roku, Natsionalnyi pedahohichniyi universytet imeni M. P. Drahomanova, Kyiv: Oreol-Servis, s. 77-80.
 16. Oleksenko, RI 2017, 'Liudyna v umovakh informatsiinoho suspilstva yak obiekt sotsialno-ekonomichnoi refleksii (A person in the conditions of the information society as an object of socio-economic reflection)', *Stanovlennia i rozvytok informatsiinoho suspilstva yak osnovy zabezpechennia konkurentospromozhnosti Ukrainy u sviti ta staloho rozvytku suspilstva i derzhavy*, s. 59-62.
 17. Cherep, AV, Voronkova, VH, Cherep, OH & Nikitenko, VO 2022, 'Ekspontsiini tekhnologii yak ekonomichniy resurs kontseptsii tsyfrovoy ekonomiky (Exponential technologies as an economic resource of the digital economy concept)', *Innovative resources of modern science: collective monograph*. Compiled by V. Shpak; Chairman of the Editorial Board S. Tabachnikov, Sherman Oaks, California: GS Publishing Services, с. 48-58. Dostupno: <<https://www.eo.kiev.ua/ua/content/148/>>. [23 Berezhen 2023].
 18. Cherep, A, Voronkova, V & Cherep, O 2022, 'Tolerance in the discursive practices of European society and business', *Humanities studies: Collection of Scientific Papers*, ed. V. Voronkova, Zaporozhzhia: Publishing house "Helvetica", № 12 (89), с. 160–173. Available from: <<http://humstudies.com.ua/article/view/266508/262522>>. [23 March 2023].
 19. Voronkova, V, Kyvliuk, O & Nikitenko, V 2023, 'The concept of smart education as a factor in enhancing digitalization and intellectualisation', *Prospective directions of scientific and practical activity: collective monograph*, Compiled by V. Shpak; Chairman of the Editorial Board S. Tabachnikov. Sherman Oaks, California: GS Publishing Services, pp. 91-110. Available from: <https://www.eo.kiev.ua/resources/zmist/mono11/mono_2023_11.pdf>. [23 March 2023].

DOI 10.33930/ed.2019.5007.44(4-6)-2

УДК 130.2 : 37.013.73

**КОМУНІКАТИВНІ ПРАКТИКИ ХІХ СТОЛІТТЯ,
АБО ДЕЩО ПРО ЇХНЮ КОРИСТЬ І ШКІДЛИВІСТЬ ДЛЯ
ПОСТІНДУСТРІАЛЬНОЇ ДОБИ**

*COMMUNICATIVE PRACTICES OF THE 19TH CENTURY,
OR SOMETHING ABOUT THEIR BENEFITS AND HARMS FOR
THE POST-INDUSTRIAL ERA*

Н. В. Радіонова

Актуальність теми дослідження. У постіндустріальну добу звернення до комунікативних практик ХІХ століття, відтворених у соціокультурному просторі тогочасної Слобожанщини, є актуальним принаймні з двох причин. По-перше, це дає більш широке розуміння механізму

Urgency of the research. In the post-industrial era, referring to the communicative practices of the 19th century, reproduced in the socio-cultural space of the Slobozhanshchyna of that time, is relevant for at least two reasons. Firstly, it provides a broader understanding of the information transmission mechanism at the

транслявання інформації на рівні первинної комунікації, її селекції та породження вторинних смислів, яке залежить не в останню чергу від етнонаціональної специфіки. По-друге, внутрішній драматизм національного самоствердження Слобідського регіону сприяє розумінню глибинних підвалів сучасної російської агресії.

Постановка проблеми. В сучасних українських реаліях, коли ризик потрапити у інформаційну пастку занадто великий, важливо здійснювати комунікативне просвітництво. Не останню роль в цьому відіграє розуміння досвіду минулого нашої країни.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження комунікативних практик та комунікативних процесів набуло свого висвітлення у площині політичних, соціологічних досліджень. Особливо слід відзначити праці вітчизняних дослідників - А. Єрмоленка, О. Кивлюк, М. Култаєвої, Г. Почепцова, Л. Ситниченко.

Постановка завдання. Дослідити функціональні можливості та людинотворчий потенціал комунікативних практик XIX століття, виявити їх евристичний потенціал для посилення ефективності комунікаційних процесів постіндустріальної доби.

Виклад основного матеріалу. Комунікація, розгортаючи широкий спектр соціальних, політичних, культурних і освітніх смислів набуває особливого статусу і значення у постіндустріальному суспільстві. Але мало хто звертає увагу на той факт, яку роль відіграє феномен "одночасної неодноразовості" у сучасному світі. Концептуальний ключ до розуміння, чому входження України у світовий культурний простір як самобутнього суб'єкту, серед інших перепон наштовхується на складнощі обумовлені попереднім розвитком, дають комунікативні практики XIX століття.

Висновки. Комунікативні практики XIX століття в оптиці постіндустріального суспільства віддзеркалюють практики тогочасного освітнього, культурного, політичного та соціального буття, демонструючи комунікативні або репресивні механізми

level of primary communication, its selection, and the generation of secondary meanings, which depends, to a considerable extent, on ethnonational specificity. Secondly, the internal drama of national self-assertion in the Sloboda region contributes to understanding the underlying foundations of contemporary Russian aggression.

Target setting. In modern Ukrainian realities, where the risk of falling into an information trap is too high, it is important to carry out communicative enlightenment. Understanding the past experience of our country plays an important role in this regard.

Actual scientific researches and issues analysis. The study of communicative practices and communicative processes has been reflected in the field of political and sociological research. It is worth noting the works of domestic researchers such as A. Yermolenko, O. Kyvliuk, M. Kultayeva, H. Pochepsov, and L. Sytnichenko.

The research objective. To examine the functional possibilities and human-creative potential of communicative practices of the 19th century, and to identify their heuristic potential for enhancing the effectiveness of communication processes in the post-industrial era.

The statement of basic materials. Communication, encompassing a wide range of social, political, cultural, and educational meanings, acquires special status and significance in the post-industrial society. However, few pay attention to the role played by the phenomenon of "simultaneous non-simultaneity" in the modern world. The communicative practices of the 19th century provide a conceptual key to understanding why Ukraine's integration into the global cultural space as a unique subject encounters difficulties resulting from previous development.

Conclusions. Communicative practices of the 19th century, viewed through the lens of the post-industrial society, reflect the practices of contemporary educational, cultural, political, and social existence, demonstrating communicative or

їхнього сприймання, розуміння та інтерпретації, залежно від етнокультурного комунікативного досвіду.

Ключові слова: комунікативні практики, інформація, комунікативний досвід, свобода, національне самоствердження, Слобожанщина XIX століття, постіндустріальний, російська агресія.

repressive mechanisms of their perception, understanding, and interpretation, depending on ethno-cultural communicative experience.

Keywords : *communicative practices, information, communicative experience, freedom, national self-assertion, 19th-century, Slobozhanshchyna, post-industrial, Russian aggression.*

Актуальність теми дослідження. У постіндустріальну добу значно демократизується доступ до інформації, відповідно – посилюється роль комунікації, як трансформатора специфічних різновидів і конструктів соціокультурного буття. Одним із критеріїв, що висувається до окремих індивідів та соціуму в цілому, є комунікативна компетентність, яка базується на розрізненні ключових повідомлень, інтерпретації та здійсненні селекції інформації та розумінні загальних комунікативних процесів. В цьому сенсі історичний досвід комунікативних практик XIX може розумітися як невикористаний резерв, здатний посилити ефективність комунікативних технологій постінформаційного зразка.

Постановка проблеми. Оскільки комунікація є базовою умовою існування людства, то саме вона дозволяє розкрити специфіку та соціокультурну унікальність духовного виробництва, а також простежити певну історичну спадкоємність між тими чи іншими конкретними формами цього виробництва. Звернення до комунікативних практик XIX століття обумовлене й тим фактом, що саме на початку даного століття створюються умови для більш швидкого розповсюдження інформації, відбувається перетворення трансляторів інформації на своєрідну комунікативну владу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Постановка проблеми у такому ракурсі передбачає звернення до досліджень з краєзнавства та історії вітчизняної освіти, зокрема до праць В. Абашніка, Д. Багалія, В. Кравченка, М. Ткачук. Дослідження комунікації та сучасних комунікативних процесів набуло свого висвітлення у працях В. Гьосле, А. Єрмоленка, М. Култаєвої, Г. Почепцова, Л. Ситниченко. Проблема комунікації як основи формування національної ідентичності розроблена Є. Бистрицьким, С. Пролеєвим, Р. Зимовцем та ін. Дослідження специфіки та практичні рекомендації щодо ефективної освітньої комунікації в інформаційну добу представлені у працях В. Андрущенко, В. Воронкової, О. Кивлюк. Проте, історична роль комунікативних практик XIX століття у національному самоствердженні українського народу, особливо в реаліях сучасної військової агресії, потребує конкретизації.

Постановка завдання. Комунікативні практики XIX століття варто розглянути у двох вимірах – дидактичному, як сукупність методів, засобів і форм взаємовпливу агентів та адресатів комунікативного процесу. В цьому сенсі пропонується дослідити функціональний потенціал актових промов – як однієї із більш поширеної форми диспутів в Харківському університеті XIX століття. Так і в культурно-антропологічному та соціально-політичному аспектах, а саме: як спосіб існування духовного виробництва.

Виклад основного матеріалу. Зокрема, сучасне українське суспільство, відчувши вплив цифрової революції, конструє своє майбутнє, як у близькій так і віддаленій перспективі, в оптиці “людини цифрової” та

“суспільства в смартфоні”. Навіть, такі константи людського буття як свобода, гідність та гуманізм у інформаційному просторі мають більш ширший діапазон смислів. Попри таку оптимістичну перспективу, варто здійснити розрізнення між цією ідеєю та дійсністю.

На цій ідеї ґрунтується модель людського буття, яка облаштувала у просторово-часовій горизонталі віртуального світу штучну оселю, в інтер'єри якої не вписується вертикаль суспільної структури. Така людина намагається уникнути будь-яких взаємозв'язків з минулим, воно сприймається нею не як оаза власного буття де живуть смисли, цінності та історії, які забезпечують можливість комунікації між генераціями, а як давно пережиті та забуті часи, капсулізовані у домівках для минулого. Між тим всі події людського буття відбуваються у часі і просторі. Слід зауважити, що дійсність людського буття принаймні трьохвимірна: людина водночас існує у фізичному, віртуальному та інформаційному просторах, кожен з яких є множинним та складноструктурованим – включає в себе інші функціональні простори, які можуть як ущільнюватися, так і розпадатися. Зокрема, на цю закономірність звертає увагу професор філософії Норвезького університету Т. Вюллер, який спеціалізується на дослідженні взаємозв'язку між фізичним, суб'єктивним, нарративним часом, пише: “значення дії стає дедалі багатшим у ретроспективі. Що більше історичних досвідів мають до цього стосунків, то ширшим стає нинішній, наповнений значенням контекст” [3, с. 110]. Факт, що часові пласти накладаються один на одного є очевидністю, однак сам механізм та можливі наслідки такого перехрещення є не керованими. Саме тому, комунікативний простір сучасної людини перенасичений як достовірними фактами, так й альтернативними та фальш-фактами. Розмежування між якими потребує від сучасної людини експертного знання, справжньої комунікативної майстерності. На це неодноразово звертає увагу сучасна українська дослідниця О. Кивлюк [6].

Однак, комунікативна реальність сучасного інформаційного суспільства є швидкоплинною, що в свою чергу сприяє не тільки вкиданню дезінформації, але й закріпленню нормативного статусу за напівправдою. Тим самим посилюючи інформаційну залежність та вимушеність сучасної людини балансувати на межі культури постправди. Це в свою чергу посилює логіку нестабільності, непередбаченості та крихкості її буття. Як слушно зауважує Н. Луман “предметом комунікації можуть бути новини про достовірне знання, саме тут виникає проблема визначення істинності, заблудження та спокуса і зацікавленість в брехні” [11, с. 339]. Крім того, ейфорійне запаморочення української молоді від технологічних і цифрових можливостей сучасної доби, навіть не припускає думки про токсичність інформаційного простору, про можливість потрапити у пастку віртуальної мережі, яка широко використовується для розповсюдження фальшивих новин та моделювання світу напівправди та постправди.

Екзистенційні виклики, спричинені сучасною війною, поєднують філософські рефлексії щодо нестабільності, сумнівності та ризикованості людського буття у постіндустріальну добу з суспільним обговоренням того факту, що Україна переживає період національного самоствердження і піднесення, сприйняття якого здійснюється у модусах холодної і гарячої війни. Разом з цим відбувається й спростування міфу, що завдяки інформаційним технологіям постіндустріальної доби можна вийти за межі минулого, залишаючи за лаштунками мета-історію етнокультурного буття соціуму. Свого часу спроби розвінчання міфу про могутність теперішнього були зроблені П. Козелеком, П. Слотердайком, А. Тремелем тощо. На думку останнього: “через музеїзацію

старого ми компенсуємо надлишок нового, щоб його витримати...штучне збереження старого є функцією застаріваючого нового” [12, с. 77]. Як штучне збереження, так і штучне оживлення минулого у суспільних та політичних комунікативних практиках переважно проявляється через конструювання напівправди. Для перформативної суб’єктності існування в просторово-часових координатах напівправди завжди більш зручно. Звідси й провокативне запитання Г. Почепцова: “Чому минуле, яке має бути принаймні нешкідливим, раптом стає мінним полем для сучасності?” [8, с. 23].

У пошуках відповіді, серед інших перепон, неминуче наштовхуємося також і на складнощі обумовлені попереднім розвитком. Адже, “латентні рани, набуті у минулому, формують колективну пам’ять, екстраполюючись на сьогодні” [7, с. 14]. Зауважимо, що війна на Україні має багатовимірний і багатоплановий характер. Її розуміння, як й ідеологічна перемога над ворогом потребують розкриття духовних підвалин цього конфлікту, а також феномену “одночасної неодноразовості”, який дає ключ до розуміння витоків і причин запеклого протистояння України та Росії у боротьбі між свободою на різних рівнях її репрезентації. Ідеться передусім про те, що деколоніальний дискурс, в який наша країна вступила з 24 лютого 2022 року виразно показав, що для формування та ствердження власної культурної ідентичності, необхідно сфокусувати увагу світової спільноти не на наративах жертви російської агресії, а на відкритті власних унікальних ментальних, культурних кодів. Посилення комунікації в цьому напрямку буде сприяти входженню України в глобальний соціокультурний простір як самодостатнього суб’єкту, а не через дискурс, в якому ми постійно змушені виокремлюватися та доводити що ми з іншого тіста. Зрозуміло, що така стратегія потребує активної громадянської позиції всієї української спільноти від минулого через теперішнє у майбутнє. Перш за все тому, що національна ідентичність не встановлюється раз і назавжди, вона “є тим, що покладає такий смисловий горизонт” [1, с. 37]. В цьому сенсі слушною є думка А. Киридон та С. Трояна про рухливість маркерів ідентичності та їх залежність від багатьох факторів. Серед яких автори виділяють – історичні кордони соціополітичних утворень, географію культурних ареалів, націоналізацію або маргіналізацію, зміни у будь-якому елементі соціокультурної системи [7, с. 25]. Комунікативні практики є важливим елементом соціокультурної системи, від ефективності яких досить часто залежить можливість етносу адекватно реагувати на появу ціннісних інваріантів у власному соціокультурному середовищі.

Центральним питанням тут є те, яку роль комунікація відіграє у створенні фактичної та контрфактичної комунікативної спільноти. Чи варто комунікативні практики XIX століття, які свого часу дієво моделювали фізичний простір тогочасної Слобожанщини у культурно-освітній, вважати прообразом для формування громадськості в реаліях постіндустріального суспільства, або потрібен новий комунікативний інструментарій.

Освітній і соціокультурний простір Слобожанщини XIX століття був місцем зіткнення адміністративної та комунікативної влади, місцем щеплення європейських цінностей і розбивання гран наративів Царського уряду. Слід наголосити, що Слобожанська спільнота, завдяки практиці неформальної філософської комунікації, започаткованої Г. Сковородою, завжди мала підвищену чуттєвість до культивування гуманістичних цінностей. З відкриттям університету та проникненням просвітницьких ідей, зокрема через поширення фіхтеанства, починає висуватися на передній план ідея національного

самоствердження, яка з самого початку констатувалася у модусах філософії миру. Документальним свідченням є наявність в архіві університетської бібліотеки великої кількості актових промов, кращі з яких щорічно виходили окремою збіркою [4; 5]. Ці промови можна розглядати як публічну платформу, що широко використовувалася професорами та студентами для моделювання тогочасної комунікативної реальності у дусі ідей Просвітництва. Варто зазначити, що інтуїції щодо трансформації війн у злочин проти людяності набувають поширення саме у добу просвітництва. Пріоритетним для слобожанської, як і для української спільноти в цілому, було створення та збереження власної ідентичності, а не знищення “чужого” досвіду, культури тощо. Це одна із відповідей на питання чому українці ніколи не вели загарбницькі війни.

Модерне розуміння свободи, як можливості обирати, а не наслідувати, свою ідентичність, цінності та цілі є запорукою збереження автентичності власної культури та мови у полікультурному просторі. Університет з самого початку свого існування був генератором та транслятором ідеї свободи (філософська школа професора Й. Шада), що перманентно викликало опір з боку офіційної ідеології Російської імперії. Зауважимо, що протягом століть тотальний тиск розповсюджувався на всі сфери соціального і культурного життя слобожан. Систематично впроваджуючи політику психологічної, соціальної та культурної дестабілізації слобожанського соціуму російська влада намагалася досягнути головної мети – знищення етнонаціональної цілісності українського народу. Для цього старанно застосовувалися маніпулятивні прийоми із арсеналу комунікативних технологій, використовуючи різноманітні сценарії. Так, культурно-освітні “реформи царизму другої половини XVIII століття переслідували важливі для цілісності імперії плани адміністративної та культурної уніфікації нових територій. Тому вони передбачали культурно-соціальну та мовну асиміляцію населення, їхнє злиття з центральними, власне російськими регіонами” [10, с. 11]. Така політика стосувалась всіх сфер життєзабезпечення на Лівобережній Україні. Свідченням чого є той факт, що “вже у 1780 р. міські ремісничі організації було позбавлено автономного устрою і піддано російському законодавству” [1, с. 201].

Репресивна політика царського уряду, направлена на стирання національної ідентичності, у парадоксальній спосіб сприяла пробудженню національних рухів. У духовному єднанні слобожанського соціуму велику роль відігравала академічна спільнота, теоретичний досвід якої, надає імпульс для розширення горизонтів осмислення російської агресії проти України.

Академічна спільнота Харківського університету початку XIX століття, яка сприяла формуванню регіонального комунікативного простору, у соціальному, релігійному та етнічному плані була доволі строкатою. Тож, комунікативна матриця ідеї свободи, гідності та братерства задавалася в інтерпретаціях професорів європейської культури, так і професорів “слов’янського світу”. Комунікативні практики реалізації інваріантів цих смислів допомагають реконструювати тогочасну соціально-культурну ситуацію в регіоні. Зокрема, виразно демонструють як імперські амбіції царської Росії, репрезентовані ідеєю “слов’янської єдності” зводилися нанівець латентною орієнтацією даного регіону на європейську ідею. Зауважимо, що одним із засадничих блоків європейської ідеї є філософія. Філософське осмислення феномену свободи та формування культури свободи було одним із пріоритетних завдань прогресивно налаштованих професорів (Й. Шад, Й. Ланг, Л. Якоб та ін), які були переконані

в тому, що університет має залишатися вірним європейській традиції гуманізму [9, с. 63–70]. Деструктивний маятник намагалися розхитати яскраві прихильники “слов’янського світу” – В. Джунковський, замінив Т. Осиповського на посаді ректора, не мав не лише вченого ступеня, а й вищої освіти; З. Карнеєв, який отримав посаду попечителя Харківського учбового округу, свого часу був віце-президентом біблейського товариства в Петербурзі [9, с. 74]. Тоталітарна варта таких комунікаторів освітнього процесу як Карнеєв та Джунковський, не залишає сумнівів, щодо панування на офіційному рівні асиметричної моделі комунікації, специфічною ознакою якої є маніпуляція громадською думкою, формування та заміна справжніх смислів їх сурогатами. Атмосфера, що запанувала в стінах університету, не сприяла вільному прояву наукової та філософської комунікації, філософія ж попадає під підозру й тотальний контроль. Це прискорює її вихід у неінституційні, неформальні та популярні форми самоствердження. Відтворюючи простір уявної аудиторії, філософія проникає в оселі пересічних громадян, утворює своєрідний дифузний клуб мислення, надаючи нових імпульсів інноваційним трансформаціям тогочасного суспільства від слобідської провінції до суспільства сучасного типу.

Отже, комунікативні практики XIX століття виразно демонструють як створюються і функціонують нові канали комунікації, відбувається перетворення трансляторів інформації на своєрідну комунікативну владу.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок. Таким чином, комунікативні практики XIX століття в оптиці постіндустріального суспільства віддзеркалюють практики тогочасного освітнього, культурного, політичного та соціального буття, демонструючи комунікативні або репресивні механізми їхнього сприймання, розуміння та інтерпретації, залежно від етнокультурного комунікативного досвіду. Розкривають специфіку російсько-українських взаємовідносин як ілюзію “братерства”, побудовану на ідеологічних міфологемах, щодо особливої ролі російського народу.

Безперечно, історичне констатування факту розгортання асиметричної комунікації з боку Росії у сприйнятті всього українського, відбулося значно раніше, але комунікативні практики XIX століття засвідчують досвід боротьби за політичну й духовну свободу. Вертикальні перетинання інформаційного простору сучасного українського суспільства з певною географічною і культурною локацією XIX століття не залишає сумніву, що вторгнення Росії на терени незалежної держави, обумовлене ресентиментальними реакціями на духовне оновлення українського суспільства.

Список використаних джерел:

1. Бистрицький, Є, Пролеєв, С, Білий, О, Лозниця, С, Зимовець, Р & Кобець, Р 2018, *Національна ідентичність і громадянське суспільство*, вид. 2-ге, допов., Київ: ДУХ І ЛІТЕРА.
2. Бистрицький, Є, Зимовець, Р & Пролеєв, С 2020, *Комунікація і культура в глобальному світі*, Київ: ДУХ І ЛІТЕРА.
3. Вюллер, Т 2018, *Що таке час?* пер. з норвезької, Київ: Ніка-Центр; Львів: Видавництво Анетти Антоненко.
4. Державний архів Харківської області (n.d.), *Екземпляр промов студентів Харківського університету*. Ф. 3. Оп. 35 ед. хр. 93.
5. Державний архів Харківської області (n.d.), *Екземпляр промов студентів Харківського університету*. Ф. 3. Оп. 39 ед. хр. 99.
6. Кивлюк, ОП 2011, *Інформаційна педагогіка: філософія, теорія, практика*. Монографія, Київ: УАН ВІР.

7. *Коллективна пам'ять, примирення і міжнародні відносини 2023*, Колективна монографія, наук. ред. Ніколя Масловскі, Анжей Шептицький; наук. ред. укр. Видання Киридон, АМ & Троян, СС; пер. з польск. Саган, ВФ, Київ: Ніка-Центр,
8. Почепцов, ГТ 2022, *Токсичний інфопростір. Як зберегти ясність мислення і свободу дій*, Харків: Віват.
9. Радіонова, НВ 2008, *Репрезентації філософії в освітньому просторі Слобожанщини у XIX столітті*, Суми: ВАТ "СОД", видавництво "Козацький вал".
10. Харківський національний університет ім. В. Н. Каразіна за 200 років 2004, Харків: Фоліо.
11. Luhmann, N 1998, *Die Gesellschaft der Gesellschaft*, Frankfurt.
12. Tremml, AK 2004, *Das Alte und das Neue. Erziehung und Bildung in evolutionstheoretischer Sicht*, Muenster.

References:

1. Bystrytskyi, Ye, Proleiev, S, Bilyi, O, Loznytsia, S, Zymovets, R & Kobets, R 2018, *Natsionalna identychnist i hromadianske suspilstvo (National identity and civil society)*, vyd. 2-he, dopov., Kyiv: DUKh I LITERA.
2. Bystrytskyi, Ye, Zymovets, R & Proleiev, S 2020, *Komunikatsiia i kultura v hlobalnomu sviti (Communication and culture in a global world)*, Kyiv: DUKh I LITERA.
3. Viuller, T 2018, *Shcho take chas? (What is time?)*, per. z norvezkoi, Kyiv: Nika-Tsentr; Lviv: Vydavnytstvo Anetty Antonenko.
4. Derzhavnyi arkhiv Kharkivskoi oblasti (n.d.), *Ekzempliar promov studentiv Kharkivskoho universytetu (A copy of the speeches of Kharkiv University students)*. F. 3. Op. 35 ed. khr. 93.
5. Derzhavnyi arkhiv Kharkivskoi oblasti (n.d.), *Ekzempliar promov studentiv Kharkivskoho universytetu (A copy of the speeches of Kharkiv University students)*. F. 3. Op. 39 ed. khr. 99.
6. Kyvliuk, OP 2011, *Informatsiina pedahohika: filosofii, teoriia, praktyka (Information pedagogy: philosophy, theory, practice)*. Monohrafiia, Kyiv: UAN VIR.
7. *Kolektyvna pamiat, prymyrennia i mizhnarodni vidnosyny (Collective memory, reconciliation and international relations) 2023*, Kolektyvna monohrafiia, nauk. red. Nikolia Maslovski, Anzhei Sheptytskyi; nauk. red. ukr. Vydannia Kyrydon, AM & Troian, SS; per. z polsk. Sahan, VF, Kyiv: Nika-Tsentr,
8. Pocheptsov, HH 2022, *Toksychnyi infoprostir. Yak zberehty yasnist myslennia i svobodu dii (Toxic infospace. How to maintain clarity of thinking and freedom of action)*, Kharkiv: Vivat.
9. Radionova, NV 2008, *Reprezentatsii filosofii v osvithnomu prostori Slobozhanshchyny u XIX stolitti (Representations of philosophy in the educational space of Slobozhanshchyna in the 19th century)*, Sumy: VAT "SOD", vydavnytstvo "Kozatskyi val".
10. *Kharkivskiyi natsionalnyi universytet im. V. N. Karazina za 200 rokiu (Kharkiv National University named after V. N. Karazin for 200 years) 2004*, Kharkiv: Folio.
11. Luhmann, N 1998, *Die Gesellschaft der Gesellschaft*, Frankfurt.
12. Tremml, AK 2004, *Das Alte und das Neue. Erziehung und Bildung in evolutionstheoretischer Sicht*, Muenster.

DOI 10.33930/ed.2019.5007.44(4-6)-3

УДК 165.745; 378.147

**ВІД ЕТИКИ ГІППОКРАТА ДО ГЛОБАЛЬНОЇ БІОЕТИКИ
В. Р. ПОТТЕРА: ОСВІТНІ АСПЕКТИ***FROM HIPPOCRATES' ETHICS TO V. R. POTTER'S GLOBAL BIOETHICS:
EDUCATIONAL ASPECTS***С. В. Пустовіт
Л. А. Палей**

Актуальність теми дослідження. Останнє століття позначене процесами глобалізації, всеохопної інтеграції різноманітних систем людської діяльності, формуванням єдиних просторів – інформаційного, комунікаційного, економічного та ін. В умовах цивілізаційних викликів людство набуває ознак глобального морального суб'єкта.

Глобальна біоетика як система моральних цінностей та принципів, як науковий міждисциплінарний напрямок, який поєднує природничі та гуманітарні науки і прагне до розв'язання глобальних проблем людства, виступає найважливішим елементом світогляду сучасного лікаря і, відповідно, необхідною складовою сьогоденного освітнього середовища. Обраний Україною європейській вектор трансформації системи вищої освіти вимагає розробки нових ціннісно-етичних вимірів, світоглядно-філософських та епістемологічних засад сучасного університету, однією з яких є біоетичний світогляд.

Постановка проблеми. У 70-их роках 20-го століття на межі природничих та гуманітарних наук починає формуватися новий міждисциплінарний напрям знань – глобальна біоетика, спрямований на розгляд та вирішення складних етичних дилем збереження здоров'я і благополуччя людини, людства та довкілля насамперед в умовах інтенсивного застосування біомедичних технологій.

З появою глобальних для існування людської цивілізації викликів виникає потреба у підвищенні ролі біоетичної освіти, розвитку глобальних вимірів медичної освіти. Сучасна модель біоетики як наукового напряму та

Urgency of the research. The last century was marked by globalization, the comprehensive integration of various human activity systems, and the formation of unified spaces, including those for information, communication, economics, etc. In response to civilizational challenges, humanity is acquiring the characteristics of a global moral subject.

Global bioethics as a system of moral values and principles, a scientific interdisciplinary direction that combines natural and humanitarian sciences and strives to solve the global problems of humanity, is the most important element of a modern doctor's worldview and, accordingly, an essential component of today's educational environment. The European transformation vector of the higher education system chosen by Ukraine necessitates the development of new value-based ethical dimensions, worldview-philosophical and epistemological foundations of a modern university, one of which is a bioethical worldview.

Target setting. Global bioethics, as a new interdisciplinary field of study, started to emerge in the 1970s of the 20th century at the nexus of the natural sciences and humanities. Its primary focus is on considering and resolving the complex ethical dilemmas of preserving an individual's health and well-being as well as the wellbeing of humanity as a whole and the environment, first and foremost under the circumstances of intensive use of biomedical technologies.

With the emergence of global challenges posing a threat to human civilization, there has been a need to increase the role of bioethical education and develop global dimensions of medical education. The

академічної дисципліни не може обмежуватися розглядом суто медичної проблематики та спиратися виключно на цінності автономії та свободи вибору споживача медичних послуг без урахування глобальних етичних проблем людства. Глобальна біоетика постає як новий моральний дискурс, який артикулює цінності солідарності, справедливості, вразливості, захист біорізноманіття в умовах глобальних викликів для сучасної цивілізації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Концептуальні засади глобальної біоетики розглянуто в доробках таких науковців: С. В. Пустовіт, М. М. Кисельов, Т. В. Гардашук, Т. В. Мішаткіна, Т. М. Цирдя, В. Р. Поттер, Т. Бочамп і Дж. Чілдрес, Х. тен Хаффе, М. Галле-Нікодімов, Д. С. Занелла, А. Сганзерліа та Л. Пессіні.

Освітні аспекти глобальної біоетики, особливості сучасного освітнього середовища та виклики до нього висвітлені у дослідженнях: В. П. Андрущенко, А. В. Горпенко, О. П. Кивлюк, С. В. Пустовіт, Т. В. Мішаткіної, О. Й. Кубарь, Т. П. Артимонова, Н. Д. Ковальчук, Л. А. Овсянкіної, Н. Іваненко і Х. тен Хаффе.

Обґрунтуванню ролі глобальної біоетики, як необхідної світоглядної, аксіологічної та епістемологічної складової медичної освіти, присвячені праці С. Бенатара, Х. тен Хаффе, Б. Гордіджина, Є. Д. Пелегріно і Т. К. МакЕліні, К. Двайера, Л. Грюена і В. Руддика, А. Лангло, А. Маюмдара, П. Мішри і Р. Каура, А. Моралес-Гонсалеса та ін.

Постановка завдання. Дослідити освітні аспекти глобальної біоетики (від традиційної етики Гіппократа до глобальної біоетики В. Р. Поттера) - наукового напрямку та академічної дисципліни як необхідної світоглядної, аксіологічної та епістемологічної засади функціонування системи сучасної медичної освіти.

Виклад основного матеріалу. Розглянуто освітні та соціокультурні аспекти глобальної біоетики як світоглядного та наукового феномену. Проведений порівняльний аналіз двох

modern model of bioethics as a scientific direction and academic discipline cannot be limited to purely medical issues and rely solely on the values of autonomy and freedom of choice of medical service consumers without taking into account humanity's global ethical problems. In the face of global challenges to contemporary civilization, global bioethics has emerged as a new moral discourse that articulates the values of solidarity, justice, vulnerability, and biodiversity protection.

Latest scientific studies and issues analysis. Among the scientists addressing the conceptual foundations of global bioethics are S. V. Pustovit, M. M. Kyseliov, T. V. Hardashuk, T. V. Mishatkina, T. M. Tsyrdia, V. R. Potter, T. Beauchamp and J. Childress, H. Ten Have, M. Gaille-Nikodimov, D. C. Zanella, A. Sganzerla, and L. Pessini.

Educational aspects of global bioethics, features off the modern educational environment and its challenges t have been highlighted in the studies of such scholars as V. P. Andrushchenko, A. V. Horpenko, O. P. Kyvliuk, S. V. Pustovit, T. V. Mishatkina, O. Y. Kubar, T. P. Artimonov, N. D. Kovalchuk, L. A. Ovsyankina, N. Ivanenko, and H. ten Have.

A number of scientists, including S. Benataar, H. ten Have, B. Gordijn, E. D. Pellegrino & T. K. McElhinney, L. Gruen and W. Ruddick, A. Majumdar, P. Mishra & R. Kaur, A. Morales-González, etc., have devoted their publications to the substantiation of the role of global bioethics as an essential worldview, axiological, and epistemological component of medical education.

The research objective. To explore the educational aspects of global bioethics (from traditional Hippocrates' ethics to V.R. Potter's global bioethics) - a scientific direction and academic discipline as a needed ideological, axiological and epistemological basis for the functioning of the contemporary medical education system.

The statement of basic materials. The educational and sociocultural aspects of global bioethics as an ideological and scientific phenomenon have been addressed. A comparative analysis of two models of

моделей біоетики: біомедичної етики Т. Бочампа і Дж. Чілдреса та глобальної біоетики В.Р. Поттера з точки зору цілей та завдань системи сучасної медичної освіти.

Висновки. Проаналізований еволюційний розвиток медичної етики як академічної дисципліни та практики від етики Гіппократа до глобальної біоетики В.Р. Поттера. Зроблений висновок, що сучасна модель біоетики не може обмежуватися принципами біомедичної етики, розглядом суто медичної проблематики та спиратися виключно на цінності автономії і свободи вибору особистості як споживача медичних послуг без урахування глобальних біоетичних проблем людства.

Глобальна біоетика як етика шанобливого ставлення до автономії, гідності та життя усіх живих істот, як науковий міждисциплінарний напрям, який поєднує природничі та гуманітарні науки і прагне до розв'язання глобальних проблем людства, постає найважливішим елементом світогляду сучасного лікаря і, відповідно, необхідною складовою сучасного освітнього середовища.

Показано, що глобальний вимір біоетичної освіти зумовлений розвитком всесвітньої академічної мобільності, міжнародною міграцією медичних працівників, оздоровчим туризмом, глобалізацією клінічних досліджень та біомедичних технологій, розширенням самого проблемного поля біоетики.

Ключові слова: біоетика, біомедична етика, глобальна біоетика, біоетична освіта.

bioethics, including T. Bochamp and J. Childres' biomedical ethics and V. R. Potter's global bioethics, has been carried out from the point of view of the goals and objectives of the contemporary medical education system.

Conclusions. The evolutionary development of medical ethics as an academic discipline and practice, from Hippocrates' ethics to V.R. Potter's global bioethics, has been analysed. It has been concluded that the modern model of bioethics cannot be limited to the principles of biomedical ethics, the consideration of purely medical issues, and reliance solely on the values of autonomy and freedom of choice of the individual as a consumer of medical services without taking into account the global bioethical problems of mankind.

Global bioethics, as an ethics of respect for the autonomy, dignity, and life of all living beings, as a scientific interdisciplinary direction that unites the natural and human sciences and strives to solve the global problems of mankind, is becoming an essential element of a modern doctor's worldview and, accordingly, an essential component of the contemporary educational environment.

It has been shown that the development of international academic mobility, the migration of medical professionals, health tourism, the globalization of clinical research and biomedical technologies, and the expansion of the most contentious area of bioethics are all factors contributing to the global dimension of bioethical education.

Key words: bioethics, biomedical ethics, global bioethics, bioethical education.

Актуальність теми дослідження. Зміна характеру медицини як науки та практики, набуття нею статусу потужного соціального інституту вимагають перегляду її філософських засад та формування нової сучасної філософії медицини на підставі сучасних уявлень про мораль та етику в умовах глобальних екологічних катастроф, ризиків сучасних біомедичних технологій, військових конфліктів тощо [10].

Водночас із глобальними викликами для людства формується нагальна потреба в підвищенні ролі біоетичного виховання і біоетичної освіти медичних працівників, глобальному вимірі біоетичної освіти [15, с. 23].

Швидке поширення дисципліни “біоетики” в системі вищої освіти США, Західної Європи та в пострадянських країнах, починаючи з 80-их років 20-го століття є одним із видатних явищ розвитку вищої освіти та науки. Біоетика як навчальна дисципліна формується на межі природничих та гуманітарних наук, медичної та екологічної етики і спрямована на розгляд та вирішення складних глобальних проблем збереження здоров'я та благополуччя людини, людства та довкілля.

Постановки проблеми. Об'єктивна складність і багатоаспектність біоетичної проблематики породжують різні форми та способи осмислення предмету біоетики. Найбільш визнаними є дві моделі біоетики: біомедична етика американських науковців Т. Бочампа і Дж. Чілдреса [14] та глобальна біоетика В. Р. Поттера [32].

Сучасна модель біоетики як наукового напряму та академічної дисципліни не може обмежуватися розглядом суто медичної проблематики та спиратися лишень на цінності автономії та свободи вибору споживача медичних послуг без урахування екологічних та соціальних проблем людства.

Біоетика постає як новий моральний дискурс, який поєднує цінності автономії та гідності особистості з соціальними цінностями солідарності та справедливості, екологічними цінностями захисту довкілля в умовах сучасної глобальної цивілізації.

Стаття присвячена обґрунтуванню гіпотези про те, що біоетика як академічна дисципліна, заснована на ідеях глобальної біоетики В. Р. Поттера, є необхідною світоглядною та аксіологічною складовою сучасної медичної освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Концептуальні засади глобальної біоетики В. Р. Поттера розглянуто в доробках таких науковців: С. В. Пустовіт, М. М. Кисельов, Т. В. Гардашук, Т. В. Мішаткіна, Т. М. Цирдя, В. Р. Поттер, Т. Бочамп і Дж. Чілдрес, Х. тен Хаффе, М. Галле-Нікодімов, Д. С. Занелла, А. Сганзерліа та Л. Пессіні.

Освітні аспекти глобальної біоетики, особливості сучасного освітнього середовища та виклики до нього висвітлені у дослідженнях: В. П. Андрущенко, А. В. Горпенко, О. П. Кивлюк, С. В. Пустовіт, Т. В. Мішаткіної, О. Й. Кубарь, Т. П. Артимонова, Н. Д. Ковальчук, Л. А. Овсянкіної, Н. Іваненко і Х. тен Хаффе.

Обґрунтуванню ролі глобальної біоетики, як необхідної світоглядної, аксіологічної та епістемологічної складової медичної освіти, присвячені праці С. Бенатара, Х. тен Хаффе, Б. Гордіджина, Є. Д. Пелегріно і Т. К. МакЕліні, Л. Грюєна і В. Руддика, А. Лангло, А. Маюмдара, П. Мішри і Р. Каура, А. Моралес-Гонсалеса та ін.

Постановка завдання. Дослідити становлення медичної етики як академічної дисципліни: від етики Гіппократа до глобальної біоетики В. Р. Поттера, проаналізувати концептуальні засади сучасної біоетики, наукового напрямку та академічної дисципліни, як необхідної світоглядної та аксіологічної засади професійної підготовки лікарів.

Виклад основного матеріалу. У 21-му столітті освіта і наука стають своєрідними механізмами “прищеплення” та “навіювання” відповідним спільнотам, суб'єктам, цивілізаціям відчуття світоглядної необхідності єднання та міжцивілізаційної солідарності задля подолання негативних для людства наслідків інформатизації, глобалізації, забруднення довкілля, корпоративізації сучасного світу [1, с. 17]. Додатково перед системою вищої освіти постає складне завдання підготовки молоді, яка має інформаційну (мережеву) свідомість, формування в неї відповідних світоглядних настанов для співпраці з

представниками інших країн, професій, політичних поглядів тощо в умовах полікультурного, комунікативного, віртуального середовища [7].

Після Другої світової війни революційні зміни в медичній науці та техніці, інновації у діагностиці й лікуванні, а також нові філософські та гуманістичні тренди, численні громадські рухи за права пацієнтів суттєво вплинули на зміст медичної практики, етики та освіти. Становлення медичної освіти та практики у країнах Західної Європи та в Америці, разом із впливом вчення Гіппократа, відбувається під знаком епохи “шотландського Просвітництва” та філософів 18-19-го століть (Дж. Локк, Д. Юм, Дж. С. Міл, Т. Гоббс, Дж. Берклі, Г. Сіджвік). Зокрема, поширення в Англії та Америці набуває медична етика Персиваля, заснована на нормах і правилах поведінки “англійського джентльмена”, яка визнає наявність у лікарів особливих переваг (“терапевтичних привілеїв”) самостійно приймати медично значущі рішення *absente aegroti*.

На початку 70-их років 20-го століття принципи етики Гіппократа і Персиваля опиняються у центрі філософських, богословських, юридично-правових дискусій. У зв'язку зі стрімким розвитком медико-біологічного знання та біомедичних технологій постає проблема обмеженості традиційної медичної етики Гіппократа у розв'язанні сучасних етичних проблем біомедицини, зокрема наголошується на її: 1) релігійному характері; 2) патерналізмі; 3) корпоративності; 4) відсутності гарантій прав пацієнта; 5) превалюванні інтересів лікаря над інтересами пацієнта [10; 16, с. 176; 36]. Цей період співпадає із початком упровадження у систему вищої медичної освіти нової дисципліни: спочатку – *медичної етики*, а згодом – *біоетики*.

Тривалий час американська система вищої освіти перебувала під сильним впливом ідей аналітичної філософії, позитивізму та прагматизму і тому здебільшого акцентувала увагу на гносеологічній, пізнавальній складовій середньої та вищої освіти [3, с. 15]. Але на початку 1970-их років у США спостерігається стрімке зростання кількості освітніх програм із викладання етики та біоетики як системи моральних цінностей і етичних принципів. Зокрема, якщо у 1972 році навчальні програми з медичної етики були впроваджені у 12 медичних школах, то у 1976 році – в 95, а у 1980 – у 114 (зі 125 наявних шкіл), до яких було залучено понад 1000 викладачів [30].

Незабаром біоетична освіта набуває поширення у Західній Європі. До того часу офіційно не існувало медичної етики як окремої дисципліни, хоча в деяких (зокрема, середземноморських) європейських країнах медичну етику викладали в курсах “медичної деонтології” (наголошуючи на моральних обов'язках лікарів) або як фрагмент таких дисциплін, як медично право, судова медицина та історія медицини [22, с. 448]. За відносно короткий проміжок часу майже всі європейські медичні школи запровадили етичне навчання, обсяг освіти з біоетики значно зріс [18].

Наприкінці 1990-их років біоетика як навчальна дисципліна починає “завойовувати” країни Центральної та Східної Європи. Незалежна Україна активно залучається до процесів втілення біоетичних принципів у систему вищої освіти, медичну практику, біомедичні дослідження, практику охорони довкілля. У 2004 році МОЗ України затверджує першу програму з біоетики для студентів V курсу медичних ВНЗ у формі елективного циклу (81 годин). У 2011 році створюється типова Програма “Основи біоетики та біобезпеки” (45 годин) для вищих медичних закладів освіти України III-IV рівнів акредитації [9].

“Батьком біоетики” справедливо вважається американський біохімік, вчений-гуманіст Ван Ранселер Поттер [31]. На початку 70-их років 20-го століття

він пропонує термін “біоетика” для позначення нового міждисциплінарного напрямку теорії та практики, який повинен об’єднати природничо-наукове та гуманітарне знання. Мета поттерівської концепції – виживання людської цивілізації, яке неможливе без інтеграції біологічних фактів та загальнолюдських цінностей. Розвиваючи свою концепцію, В. Р. Поттер закономірно наближається до трансформації біоетики у *глобальну біоетику*, яка об’єднує *медичну* та *екологічну* проблематику [10]. Під впливом екофілософських та екологічних ідей він пропонує надати біоетиці глобального виміру – статусу всеосяжної та всеохопної етики, мета якої – *прийнятне виживання (acceptable survival)* людства [32]. Прийнятне виживання – це виживання на рівні високого інтелектуального та культурного потенціалу людської цивілізації, формування та збереження здорової екосистеми (*healthy ecosystem*).

За Поттером, людство потребує відродження голістичного погляду на світ природи і суспільства, йому необхідна нова мудрість, “знання про те, як використовувати вже наявні знання”: “Метою біоетики повинне стати покращення якості життя індивіда і суспільства, вона повинна запропонувати відповідні моделі способу життя людей у соціумі, сприяти формуванню нової суспільної політики. Ця наука мусить будуватися на міждисциплінарному підході: містити у сфері свого розгляду найбільш істотні елементи біології, а також соціальних і гуманітарних наук, серед яких особливе значення належить філософії як “любові до мудрості” [31, с. 5].

Поттерівська концепція була не єдиною, яка претендувала на статус універсальної етики. Багато інших науковців розробляли близькі за духом ідеї планетарної, ноосферної, міжнародної етики. Серед них, зокрема В. Вернадський, Г. Кюнг, М. Нусбаум, М. Вебер, Г. Йонас, Ю. Габермас, Дж. Ролз, К.М. Маєром-Абіх та ін. Але саме поттерівська глобальна біоетика розширює межі і трансформує зміст етики Гіппократа: від професійної етики спілкування хворого і лікаря до глобальної/соціальної біоетики.

В Америці ідея глобальної біоетики не набула поширення, натомість у освітній процес почала активно впроваджуватися *біомедична етика* Т. Бочампа та Дж. Чілдреса, заснована на 4 принципах: поваги до автономії особистості, “не нашкодь”, “роби благо”, справедливості [14]. Принципізм, на якому започаткована біомедична етика, виявився обмеженим аналізом логіки моральних тверджень, описом логічних процедур і загальних способів мислення. У процесі навчання студенти медичних закладів часто сприймали “чотири принципи” механістично, як певний алгоритм, епістемологічний підхід до розв’язання етичних дилем медицини [34]. Розгляд цих питань не передбачав метафізику цінностей, а зміст кожного принципу був відкритим для різноманітних інтерпретацій, які суперечили одна одній. У практичній медицині це призводило до необґрунтованого патерналізму, коли пріоритет того чи того принципу встановлював лікар на підставі корпоративних традицій медичної спільноти.

De jure система нормативних принципів біомедичної етики повинна була відповідати різноманітним потребам сучасної медицини та охорони здоров’я. *De facto* принцип поваги автономії особистості перетворився на центральний, а інші втратили свою силу [10, с. 269]. З часом з’явилася низка статей (Р. Фокс, Д. Ф. Ч. Тсай, П. Ратанакул, Д. Масер та ін.), автори яких доводили, що цінності автономії та свободи вибору пацієнта, на яких побудована біомедична етика, є ключовими лише для американської культури [19; 26; 33; 35]. У контексті,

наприклад, соціокультурних традицій Західної Європи або Сходу виявляється концептуальна обмеженість нормативної етики, заснованої на індивідуалізмі у поєднанні з принципами автономії та самодетермінації.

Сьогодні концепція глобальної біоетики В. Р. Поттера привертає все більше уваги в наукових колах Європи та Латинської Америки. Актуальність глобальної біоетики як світоглядної та ціннісної засади вищої медичної освіти зумовлена також стрімкою глобалізацією освітнього простору, змінами змісту, форм та методів освітнього процесу [23].

Одним із чинників глобалізації освітнього простору є міжнародна академічна мобільність – можливість учасників освітнього процесу навчатися, викладати, стажуватися чи проводити наукову діяльність за кордоном. Це означає, що програми викладання біоетики повинні бути розрахованими на зростаючу кількість студентів, викладачів, науковців, управлінців з інших країн [22]. Те саме стосується науково-педагогічного складу. Друга причина – міжнародна міграція медичних працівників. На нинішньому етапі в системі охорони здоров'я та освіти в європейських країнах працюють лікарі-представники різних культурних і релігійних традицій. Завдяки дистанційному навчанню освітнє середовище набуває ознак полікультурності [2]. Необхідно створювати спільний світоглядний та аксіологічний контекст освітнього середовища, в якому цінності глобальної біоетики мають посідати центральне місце.

Ще одна причина глобальних викликів для вищої освіти – розвиток лікувально-оздоровчого туризму в усьому світі. Заможні пацієнти із країн, які розвиваються, звертаються за медичною допомогою у розвинених країнах, і навпаки, пацієнти з Америки та Західної Європи все частіше здійснюють туристичні подорожі до менш розвинених країн із метою терапії та оздоровлення. Наприклад, сьогодні Таїланд і Туреччина, активно пропонують широкий спектр медичних послуг, в тому числі західноєвропейським громадянам, від кардіохірургії до імплантації волосся. Існують також спеціалізовані форми туризму, зокрема трансплантаційний туризм до Китаю або репродуктивний туризм до Індії. Отже медичні працівники та пацієнти-іноземці можуть належати до різних культурних та релігійних традицій, що ускладнює взаєморозуміння та спілкування у процесі лікування.

Лише міжкультурний діалог у найближчій перспективі має допомогти у створенні світового солідарного суспільства, дійсно вільного та справедливого для всіх народів, націй та країн [8]. У цьому контексті біоетичні цінності та принципи можуть бути своєрідною *lingua franca* для представників різних культур для організації спільної діяльності щодо розв'язання політичних, екологічних, соціально-економічних та демографічних проблем, сприяти усім цивілізаціям у досягненні соціальної стабільності та економічного зростання.

Посилюється міжнародне співробітництво в галузі клінічних досліджень і охорони здоров'я. Клінічні випробування перетворюються на глобальну індустрію, медичні препарати та прилади виробляються та використовуються у різних країнах, що може призвести до приховування інформації про їхню ефективність та небезпечність [20]. Так, наприклад, у 2010 році розгорівся скандал навколо силіконових грудних імплантів французької компанії. Незважаючи на те, що Управління продовольства та медикаментів (FDA) у 2000 році запровадив мораторій, імплантати масово використовували у Європі та Латинській Америці, доки не з'ясувалося, що вони мають надзвичайно високий рівень розривів, що спричиняє інфекційне запалення [17]. Отже, професійна

компетентність медика вимагає знань про біоетичні норми та засади діяльності вченого, дослідника, сутність, форми та методи етичної експертизи щодо випробування нових лікарських препаратів, будь-яких науково-дослідних проєктів.

В останній час зростає кількість публікацій щодо швидкого поширення біоетики як наукового напрямку та дисципліни в усьому світі [21; 29]. Під час розгляду біоетичних питань у системі вищої медичної освіти все більше уваги приділяється глобальним соціальним проблемам, зокрема *глобальному здоров'ю, глобальній справедливості, бідності, нерівності, вразливості тощо* [28]. Все більше науковців наголошують на тісному зв'язку медичних і соціальних питань із демографічними та кліматичними проблемами і погіршенням довкілля, на потребі введення у глобальну біоетику як академічну дисципліну розділів екологічної та соціальної етики [12; 25].

Одна із ключових ідей глобальної біоетики – реформування медичної сфери з метою створення надійної системи *охорони суспільного здоров'я у глобальному масштабі*. У фарватері зазначеного підходу формується таке поняття, як *екологічне суспільне здоров'я* – наука й мистецтво попередження хвороб, подовження тривалості здорового життя, підтримки фізичного й духовного здоров'я індивіда за допомогою санітарно-епідеміологічних та інших ефективних заходів збереження довкілля і біорозмаїття, соціальних реформ і механізмів, які б гарантували кожному члену суспільства необхідний рівень життя для підтримки власного здоров'я [5].

Експерти ВООЗ зауважують, що під “охороною суспільного здоров'я” варто розуміти не тільки науку і мистецтво запобігання хвороб, але й суспільні зусилля, спрямовані на оздоровлення довкілля, боротьбу з інфекціями, навчання людей особистій гігієні, організацію лікарської та медичної допомоги для ранньої діагностики й профілактики захворювань, а також, забезпечення кожного члена суспільства правом на здорове, тривале життя. Отже, проголошується пріоритет превентивних, профілактичних та інформаційних заходів над інвазивними і діагностичними, а також визнається ключова роль суспільства, просвіти, інформування населення у вирішенні питань охорони індивідуального здоров'я [13].

Біомедичні дослідження, терапевтична практика, профілактична, валеологічна та інші моделі медицини не можуть “абстрагуватися” від соціального та екологічного контексту. Під впливом нових підходів до феноменів здоров'я та хвороби формуються нові елементи медичної етики: вона стає все більш *голістичною і комплементарною, соціально спрямованою і організаційною, набуває соціального та екологічного вимірів* [12]. Значну роль у ній починають відігравати аспекти медичного менеджменту, заснованого на повазі прав клієнта, задоволенні його різноманітних потреб. Пацієнт перетворюється на “експерта” разом з іншими представниками експертної системи: медичними працівниками, членами етичних комітетів, спонсорами та центрами медичних досліджень, юристами-представниками медичного права [4].

Сьогодні Міністерство охорони здоров'я України пропонує європейську стратегію розвитку медичної освіти для громадського обговорення. На наш погляд, вивчення досвіду біоетичної освіти в медичних закладах США та Європи та аналіз концептуальних засад поттерівської глобальної біоетики сприятимуть пошуку українськими університетами власного унікального шляху до інтеграції у світову систему освіти [6].

Висновки. Аналіз становлення медичної етики як академічної дисципліни та практики виявив закономірності глобалізації освітнього простору та поступове впровадження дисципліни біоетики, заснованої на світоглядних засадах та цінностях глобальної біоетики В. Р. Поттера.

Сучасна модель біоетики як академічної дисципліни та світогляду не може обмежуватися етикою Гіппократа та принципами біомедичної етики Т. Бочампа та Дж. Чілдреса, спиратися виключно на цінності автономії та свободи вибору пацієнта без урахування глобальних біоетичних проблем людства.

Поттерівська глобальна біоетика розширює межі традиційної медичної етики: від етики спілкування хворого і лікаря до взаємовідносин суб'єкта медичного втручання/клієнта і системи охорони здоров'я; від лікарського патерналізму до відповідальності як лікаря так і пацієнта/громадянина за індивідуальне та соціальне здоров'я, за збереження усього людства та екосистеми, світу культури та світу природи. Важливими концептуальними засадами глобальної біоетики є прийнятне виживання людства; єдність біологічних фактів та загальнолюдських цінностей; міждисциплінарний характер; теоретико-методологічна єдність екологічної та медичної етики; медичної та соціальної етики.

Глобальний вимір біоетичної освіти зумовлений наслідками всеохопної глобалізації світу: розвитком міжнародної академічної мобільності, міжнародною міграцією медичних працівників, оздоровчим туризмом, глобалізацією клінічних досліджень та інших біомедичних технологій, розширенням самого проблемного поля біоетики.

Глобальна біоетика як етика шанобливого ставлення до автономії, гідності та життя всіх живих істот, як науковий міждисциплінарний напрямок, який поєднує природничі та гуманітарні науки та прагне до розв'язання глобальних проблем людства, виступає найважливішим елементом світогляду сучасного лікаря і, відповідно, необхідним світоглядним та аксіологічним підґрунтям медичної освіти.

Список використаних джерел:

1. Андрущенко, В, Кивлюк, О & Скубашевська, О 2017, *Інформаційний вимір сучасної освіти*, Київ: "МП Леся", 596 с.
2. Артімонова, ТП 2021, 'Феномен полікультурності освітнього середовища в умовах дистанційного навчання', *Освітній дискурс: збірник наукових праць*, № 30 (1), с. 7-17.
3. Беланова, РА 2001, *Гуманізація та гуманітаризація освіти в класичних університетах (Україна-США)*, Київ: *Центр практичної філософії*, 216 с.
4. Горпенко, АВ 2008, 'Биоэтические проблемы современной образовательной парадигмы'. *Наука и образование: современные трансформации*. Монографія. Київ: *Изд ПАРАПАН*, 328с.
5. *Екологічне громадське здоров'я: від теорії до практики* 2002, ред. К. Чу, Р. Симпсон, Кам'янець-Подільський: Абетка-НОВА, 290 с.
6. Іваненко, Н 2020, 'Виклики для української медичної освіти', *Молодий вчений*, № 3 (79).
7. Кивлюк, ОП, Губська, ГВ & Франц, ЙС 2021, 'Еклектизм віртуалізації освітнього середовища: еправлінський контекст', *Освітній дискурс: збірник наукових праць*, № 38 (11-12), с. 7-16.
8. Ковальчук, НД & Овсянкін, ЛА 2020, 'Проблема діалогу у контексті глобальних процесів сучасності', *Освітній дискурс: збірник наукових праць*, № 27 (10), с. 7-16.
9. *Програма "Основи біоетики та біобезпеки" для вищих медичних закладів освіти України III-IV рівнів акредитації для спеціальностей "Лікувальна справа"*

- 7.12010001, “Педіатрія” 7.12010002, “Медико-профілактична справа” 7.12010003’ 2011, Київ, 19 с.
10. Пустовит, СВ 2009, *Глобальная биоэтика: становление теории и практики (философский анализ)*, Київ: Арктур-А, 324 с.
 11. Пустовит, СВ 2013, ‘Европейская биоэтика: теория и практика’, *Інтегративна антропологія*, № 2, с. 9-15.
 12. Спринчан, С 2010, ‘Социо-политические аспекты выживания человечества в контексте эколого- и биоэтической проблематики’, *Экологическая этика: сила этики для устойчивого развития*. Монография, ред. Н. Васильевне, А. Юрчуконите. Вильнюс: Изд Университет Миколаса Ромеруса, с. 264-270.
 13. *Basic documents: forty-ninth edition (including amendments adopted up to 31 May 2019)* 2020, Женева: Всемирная организация здравоохранения, Р.1.
 14. Beauchamp, TL, Childress, JF 1994, *Principles of biomedical ethics*, N.-Y., Oxford: Oxford university press, 546 p.
 15. Benatar, S 2018, ‘Global Bioethics and Global Education’, In Henk ten Have (ed.), *Global Education in Bioethics*, Springer Verlag, pp. 23-36.
 16. Bhandarkar, S 2020, ‘The Hypocrisy of Hippocrates: Ethics from Medical Oaths’, *Yale Global Healthcare Review*, November 21.
 17. Chrisafis, A 2013, ‘PIP breast implant victims express fury at “catastrophic” fraud trial’, *The Guardian*, 17 April.
 18. Claudot, F, Alla, F, Ducrocq, X & Coudane, H 2007, ‘Teaching ethics in Europe’, *Journal of Medical Ethics*, № 33, pp. 491-495.
 19. Fox, DM 1993, ‘View the Second’, *Special supplement. Hastings Center Report*. Nov.-Dec. S1-S4.
 20. Jones, FAE, Knights DPH, Sinclair VFE & Baraitser P 2013, ‘Do health partnerships with organizations in lower income countries benefit the UK partner? A review of the literature’, *Globalization and Health* 9, 38 p.
 21. Have ten, H & Gordijn, B 2013, ‘The diversity of bioethics’, *Medicine, Health Care and Philosophy*. 16 (4), pp. 635-637.
 22. Have ten, H 2014, ‘*Bioethics Education*’, Handbook of Global Bioethics, ed by Have ten, H & Gordijn, B, *Springer Science+Business Media Dordrecht*, pp. 447-466.
 23. Have ten, H 2013, ‘Bioethics education in a global perspective’, *Challenges in Global Bioethics*, Ed. by H. ten Have.
 24. Gaille-Nikodimov, M 2011, ‘L’idée de “bioéthique globale”: un combat à reprendre? Le travail de la philosophie et l’histoire tronquée de l’éthique médicale’, *Cahiers philosophiques*, № 2 (125), pp. 131-136.
 25. Gruen, L & Ruddick, W 2009, ‘Biomedical and Environmental Ethics Alliance: Common Causes and Grounds’, *Journal of Bioethical Inquiry*, № 6 (4), pp. 457-466.
 26. Macer, D 1999, ‘University of Tsukuba, Japan Bioethics in and from Asia’, *Journal of Medical Ethics*, № 25, pp. 293-295.
 27. Majumdar, A, Mishra, P & Ravinder, K 2021, ‘*Social Sciences, Bioethics, and the Question of Population*’, *Asian Bioethics Review*, № 13 (1), pp. 1-5.
 28. Morales-González, Á, Tirado-Lule, JM, González-Cisneros A, López-De-León EO, Sanchez-Morales, A & Manzanilla-Granados, HM 2017, *Chapter 5. Bioethics in Education. Reflections on Bioethics*, ed. by Morales-González, JA & Aguilar Nájera, ME.
 29. Myser, C 2011, *Bioethics around the globe*, New York: Oxford University Press.
 30. Pellegrino, ED & McElhinney, TK 1982, *Teaching ethics, the humanities, and human values in medical schools: A ten-year overview*, Washington, DC: Institute of Human Values in Medicine/Society for Health and Human Values, 20 p.
 31. Potter, VR 1971, *Bioethics: bridge to the future*, New Jersey: Prentice-Hall, 120 p.
 32. Potter, VR 1988, *Global bioethics. Building on the Leopold Legacy*, Michigan: Michigan State University Press, 121 p.
 33. Ratankul, P 1999, ‘Love in Buddhist bioethics’, *Eubios J. of Asian International bioethics*, № 9, pp. 45-46.

34. Thornton, T 2006, Judgement and the role of the metaphysics of values in medical ethics. *J. of Medical Ethics*. 2006. N 32. P. 365-370.
35. Tsai, DF.-C 1999, 'Ancient Chinese medical ethics and the four principles of biomedical ethics', *J. Med. Ethics*. № 25, pp. 315-336.
36. Veatch, RM 2000, *The basics of bioethics*, New Jersey: Prentice Hall, 180 p.
37. Zanella, DC, Sganzerla, A & Pessini, L 2019, 'Potter's global bioethics', *Ambiente & Sociedade*, Vol 22, pp. 2-8.

References:

1. Andrushchenko, V, Kyvliuk, O & Skubashevskaya, O 2017, *Informatsiyni vymir suchasnoi osvity (Information dimension of modern education)*, Kyiv: "MP Lesia", 596 s.
2. Artimonova, TP 2021, 'Fenomen polikulturnosti osvitnoho seredovyscha v umovakh dystantsiinoho navchannia (The phenomenon of multiculturalism in the educational environment in the conditions of distance learning)', *Osvitnii diskurs: zbirnyk naukovykh prats*, № 30 (1), s. 7-17.
3. Bielanova, RA 2001, *Humanizatsiia ta humanitaryzatsiia osvity v klasychnykh universytetakh (Ukraina-SShA) (Humanization and humanitarianization of education in classical universities (Ukraine-USA))*, Kyiv: Tsentr praktychnoi filosofii, 216 s.
4. Horpenko, AV 2008, 'Byoetycheskye problemy sovremennoi obrazovatelnoi paradyhmy (Bioethical problems of the modern educational paradigm)', *Nauka y obrazovanye: sovremennye transformatsii*. Monohrafiia. Kyiv: Yzd PARAPAN, 328 s.
5. *Ekolohichne hromadske zdorovia: vid teorii do praktyky (Environmental Public Health: From Theory to Practice)* 2002, red. K. Chu, R. Sympson, Kamianets-Podilskyi: Abetka-NOVA, 290 s.
6. Ivanenko, N 2020, 'Vykylyky dlia ukrainskoi medychnoi osvity (Challenges for Ukrainian medical education)', *Molodyi vchenyi*, № 3 (79).
7. Kyvliuk, OP, Hubska, HV & Frants, YS 2021, 'Eklektyzm virtualizatsii osvitnoho seredovyscha: epravlinskyi kontekst (Eclecticism of the virtualization of the educational environment: the administrative context)', *Osvitnii diskurs: zbirnyk naukovykh prats*, № 38 (11-12), s. 7-16.
8. Kovalchuk, ND & Ovsiankina, LA 2020, 'Problema dialohu u konteksti hlobalnykh protsesiv suchasnosti (The problem of dialogue in the context of global processes of modernity)', *Osvitnii diskurs: zbirnyk naukovykh prats*, № 27 (10), s. 7-16.
9. 'Prohrama "Osnovy bioetyky ta biobezpeky" dlia vyshchykh medychnykh zakla-div osvity Ukrainy III-IV rivniv akredytatsii dlia spetsialnostei "Likovalna sprava" 7.12010001, "Pediatriia" 7.12010002, "Medyko-profilaktychna sprava" 7.12010003 (Fundamentals of bioethics and biosafety" program for higher medical institutions of education of Ukraine III-IV levels of accreditation for the specialties "Treatment" 7.12010001, "Pediatrics" 7.12010002, "Medical and preventive care" 7.12010003)' 2011, Kyiv, 19 s.
10. Pustovit, SV 2009, *Hlobalnaia bioetika: stanovlenie teorii i praktiki (filosofskii analiz) (Global bioethics: establishment of theory and practice (philosophical analysis))*, Kyiv: Arktur-A, 324 s.
11. Pustovit, SV 2013, 'Evropeiskaia bioetika: teoriia i praktika (European bioethics: theory and practice)', *Intehratyvna antropohiia*, № 2, s. 9-15.
12. Sprinchan, S 2010, 'Socio-politicheskie aspekty vyzhyvannia chelovechestva v kontekste ekologo- i bioeticheskoi problematiki (Socio-political aspects of human survival in the context of ecological and bioethical issues)', *Ecologicheskaiia etika: syla etiki dlia ustoichivogo razvitiia*. Monografiia, red. N. Vasilievne, A. Yurchukonite. Vilnus: Izd Universitet Mikolasa Romerisa, s. 264-270.
13. *Basic documents: forty-ninth edition (including amendments adopted up to 31 May 2019)* 2020, Zheneva: World Health Organization, P.1.
14. Beauchamp, TL, Childress, JF 1994, *Principles of biomedical ethics*, N.-Y., Oxford: Oxford university press, 546 p.
15. Benatar, S 2018, 'Global Bioethics and Global Education', In Henk ten Have (ed.), *Global Education in Bioethics*, Springer Verlag, pp. 23-36.

16. Bhandarkar, S 2020, 'The Hypocrisy of Hippocrates: Ethics from Medical Oaths', *Yale Global Healthcare Review*, November 21.
17. Chrisafis, A 2013, 'PIP breast implant victims express fury at "catastrophic" fraud trial', *The Guardian*, 17 April.
18. Claudot, F, Alla, F, Ducrocq, X & Coudane, H 2007, 'Teaching ethics in Europe', *Journal of Medical Ethics*, № 33, pp. 491-495.
19. Fox, DM 1993, 'View the Second', *Special supplement. Hastings Center Report*. Nov.-Dec. S1-S4.
20. Jones, FAE, Knights DPH, Sinclair VFE & Baraitser P 2013, 'Do health partnerships with organizations in lower income countries benefit the UK partner? A review of the literature', *Globalization and Health* 9, 38 p.
21. Have ten, H & Gordijn, B 2013, 'The diversity of bioethics', *Medicine, Health Care and Philosophy*. 16 (4), pp. 635-637.
22. Have ten, H 2014, 'Bioethics Education', Handbook of Global Bioethics, ed by Have ten, H & Gordijn, B, *Springer Science+Business Media Dordrecht*, pp. 447-466.
23. Have ten, H 2013, 'Bioethics education in a global perspective', *Challenges in Global Bioethics*, Ed. by H. ten Have.
24. Gaille-Nikodimov, M 2011, 'L'idée de "bioéthique globale": un combat à reprendre? Le travail de la philosophie et l'histoire tronquée de l'éthique médicale', *Cahiers philosophiques*, № 2 (125), pp. 131-136.
25. Gruen, L & Ruddick, W 2009, 'Biomedical and Environmental Ethics Alliance: Common Causes and Grounds', *Journal of Bioethical Inquiry*, № 6 (4), pp. 457-466.
26. Macer, D 1999, 'University of Tsukuba, Japan Bioethics in and from Asia', *Journal of Medical Ethics*, № 25, pp. 293-295.
27. Majumdar, A, Mishra, P & Ravinder, K 2021, 'Social Sciences, Bioethics, and the Question of Population', *Asian Bioethics Review*, № 13 (1), pp. 1-5.
28. Morales-González, Á, Tirado-Lule, JM, González-Cisneros A, López-De-León EO, Sanchez-Morales, A & Manzanilla-Granados, HM 2017, *Chapter 5. Bioethics in Education. Reflections on Bioethics*, ed. by Morales-González, JA & Aguilar Nájera, ME.
29. Myser, C 2011, *Bioethics around the globe*, New York: *Oxford University Press*.
30. Pellegrino, ED & McElhinney, TK 1982, *Teaching ethics, the humanities, and human values in medical schools: A ten-year overview*, Washington, DC: *Institute of Human Values in Medicine/Society for Health and Human Values*, 20 p.
31. Potter, VR 1971, *Bioethics: bridge to the future*, New Jersey: *Prentice-Hall*, 120 p.
32. Potter, VR 1988, *Global bioethics. Building on the Leopold Legacy*, Michigan: *Michigan State University Press*, 121 p.
33. Ratankul, P 1999, 'Love in Buddhist bioethics', *Eubios J. of Asian International bioethics*, № 9, pp. 45-46.
34. Thornton, T 2006, 'Judgement and the role of the metaphysics of values in medical ethics', *J. of Medical Ethics*. 2006. N 32. P. 365-370.
35. Tsai, DF.-C 1999, 'Ancient Chinese medical ethics and the four principles of biomedical ethics', *J. Med. Ethics*. № 25, pp. 315-336.
36. Veatch, RM 2000, *The basics of bioethics*, New Jersey: *Prentice Hall*, 180 p.
37. Zanella, DC, Sganzerla, A & Pessini, L 2019, 'Potter's global bioethics', *Ambiente & Sociedade*, Vol 22, pp. 2-8.

DOI 10.33930/ed.2019.5007.44(4-6)-4

УДК 378.014:316.722

ОСВІТНЯ МОБІЛЬНІСТЬ ЯК РЕАЛІЗАЦІЯ ПРОЄКТУ “СВІТ – ЛЮДИНА” У КОНТЕКСТІ ПЛИННОЇ СУЧАСНОСТІ*EDUCATIONAL MOBILITY AS AN IMPLEMENTATION OF THE “WORLD – MAN” PROJECT IN THE CONTEXT OF THE FLOODING PRESENT***С. Г. Пилипенко**

Актуальність теми дослідження. На початку XXI століття екзистенціально-антропологічний вимір філософського дискурсу набуває особливої актуальності в умовах плинної сучасності. У сучасних філософських студіях ідеться про пошук опори, завдяки якій, незважаючи на наявні трансформації, філософія здатна продовжити відігравати засадничу роль у визначенні проблем існування людини / суспільства / цивілізації та шляхів їх вирішення. Ідеться про осмислення фундаментальних ідей, серед яких чільне місце займає проблема зв'язку людина – світ, яка охоплює низку питань щодо буттєвої заглибленості людини та її безперервних духовних пошуків. Ідеться про філософські запити як вирішення проблем у визначенні змісту й призначення філософії освіти та її відповідності викликам з боку суспільства, що пов'язано з ідеологією економічного зиску, медійної влади тощо в контексті глобалізації, інформатизації та технологізації сучасності.

Постановка проблеми. У філософських дискурсах кінця XX – початку XXI ст. суспільство більше не абсолютизується як система суспільних відносин – зазначається множинність сенсів, що долає одномірність його існування / визначення. Ця ситуація зумовлює розгубленість людини перед викликами сучасності, тим самим змушує останню до пошуку нових дій та практик. Одним із концептів, що набуває особливого значення в ситуації втрати сучасною людиною оперття, є поняття “освітня мобільність” як своєрідного медіатора, що дозволяє відшукувати / встановлювати нові

Urgency of the research. At the beginning of the 21st century, the existential-anthropological dimension of the philosophical discourse acquires special relevance in the conditions of the fluid modernity. In modern philosophical studies, it is about finding a support, thanks to which, despite the existing transformations, philosophy is able to continue to play a fundamental role in determining the problems of human existence / society / civilization and ways to solve them. It is about the understanding of fundamental ideas, among which the problem of the connection between man and the world occupies a prominent place, which covers a number of questions regarding the essential immersion of man and his continuous spiritual searches. It is about philosophical inquiries as a solution to problems in determining the content and purpose of the philosophy of education and its compliance with challenges from the society, which is connected with the ideology of economic profit, media power, etc. in the context of globalization, informatization and technologization of modernity.

Target setting. In the philosophical discourses of the late 20th and early 21st centuries, society is no longer absolutized as a system of social relations – the multiplicity of meanings is noted, which overcomes the one-dimensionality of its existence / definition. This situation leads to the confusion of a person before the challenges of modernity, thereby forcing the latter to search for new actions and practices. One of the concepts that acquires special importance in the situation of modern man's loss of support is the concept of “educational mobility” as a kind of mediator that allows finding/establishing new ways of securing a person in the social being.

шляхи закріплення людини в соціальному бутті.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз освітньої мобільності як відповіді на виклики пізнього модерну обумовлено працями дослідників, які звертаються до проблем глобалізації, технологізації та інформатизації сучасності, окреслюючи конфігурацію сучасного суспільства. Насамперед це праці П. Друкера, М. Кастельса, С. Леша, М. Маклюена, Р. Робертсона, Е. Тоффлера, Ф. Фукуями та інших.

Ситуація загубленості людини і пошук нових скрепів зазначена в роздумах С. Кримського, В. Малахова, М. Поповича, В. Табачковського, П. Фрейре. Процесам трансформації соціальної реальності в контексті плинної сучасності присвячені дослідження Д. Вояковського, Е. Гідденса, Дж. Г. Міда, М. Фезерстоуна.

Парадоксальність і проблема-тичність сучасної освіти аналізується в працях В. Андрущенка, М. Дроботенко, М. Култаєвої, Н. Радіо-нової, М. Триняк, Н. Хамітова та інших українських дослідників. Суперечливість сучасного стану філософського знання розкривається З. Бауманом, М. Квієком, Л. Донскісом, Л. Пенто.

Постановка завдання. Звернення до освітньої мобільності як феномена зумовлює наступні завдання: проаналізувати феномен освітньої мобільності як відповідь сучасного суспільства / особистості на виклики плинної сучасності; розкрити значення освітньої мобільності в парадигмі сучасного філософського знання, що перебуває в ситуації пошуку нових концептуальних засад і свідчить про наявність методологічного плюралізму.

Виклад основного матеріалу дослідження. Репрезентується нове бачення філософії як такої, що має основним завданням відповідність новим реаліям, де людина і світ як реальності стають поліпарадигмальними, полісущніми, тим самим розширюючи філософський простір досліджень. Виникають інноваційні проекти розвитку суспільства, завдяки чому філософія стає відкритою для суспільства.

Actual scientific researches and issues analysis. The analysis of educational mobility as a response to the challenges of late modernity is due to the works of researchers who address the problems of globalization, technologization and informatization of modernity, outlining the configuration of modern society. First of all, these are the works of P. Drucker, M. Castells, S. Lesch, M. McLuhan, R. Robertson, E. Toffler, F. Fukuyama and others.

The situation of a person being lost and the search for new scraps is indicated in the reflections of S. Krymsky, V. Malakhov, M. Popovich, V. Tabachkovsky, and P. Freire. The researches of D. Voyakovsky, E. Giddens, J. G. Mead, and M. Featherstone are devoted to the processes of transformation of social reality in the context of fluid modernity.

The paradoxical nature and problematic nature of modern education is analyzed in the works of V. Andrushchenko, M. Drobotenko, M. Kultayeva, N. Radionova, M. Trinyak, N. Khamitov and other Ukrainian researchers. The contradictions of the modern state of philosophical knowledge are revealed by Z. Bauman, M. Kwiek, L. Donskis, and L. Pento.

The research objective. Turning to educational mobility as a phenomenon determines the following tasks: to analyze the phenomenon of educational mobility as a response of modern society / individual to the challenges of the fluid modernity; to reveal the meaning of educational mobility in the paradigm of modern philosophical knowledge, which is in a situation of searching for new conceptual foundations and indicates the presence of methodological pluralism.

The statement of basic materials. A new vision of philosophy is represented as one whose main task is compliance with new realities, where man and the world as realities become poly-paradigmatic, poly-essential, thus expanding the philosophical space of research. Innovative projects for the development of society arise, thanks to which philosophy becomes open to society. It is about the need to use new research paradigms to clarify modern processes.

Ідеться про потребу застосування нових дослідницьких парадигм для з'ясування сучасних процесів.

Зазначено, що сьогодні ідеться нові форми презентації філософії поза академічними інститутами. Цей новий малюнок моделей презентації філософії констатує публічний поворот у філософії теперішнього. Публічний поворот створив мозаїчну конфігурацію філософії, включивши як популяризаторів науки, так і академічних філософів. Незважаючи на це, проблема становлення людини як дієвця залишається невизначеною.

Процес освіти як механізм збереження цілісності особистості все більше зазнає критики. Ідеться про трансформацію інституцій освіти як становлення пост-університету. Залучається до аналізу концепт "сенса буття", що дозволяє розглядати пост-університет як буття (З. Бауман, Л. Донскіс). Розглянуто концепцію освіти П. Фрейре як "читання слова і читання світу" у контексті навчання як діалогічний метод, що свідчить про взаємність роздумів та дій.

Ідеться про потребу культурної антропотехніки для вдосконалення суб'єктом самого себе. Інноваційний підхід до системи освіти відповідає заклику щодо створення людини нової генерації, чому і сприяє освітня мобільність, яка є можливою за умови відкритості. Освітня мобільність насамперед виступає як проект збагачення власного тезаурусу, у зв'язку із залученням різноманітних культурних практик, та способом визнання та адаптації до тих змін, які виступають реаліями сьогодення, де мобільність – це критерій збереження та існування сучасного суспільства. Поняття мобільності досі є дискусійним.

Звернення до освітньої мобільності дозволяє говорити про її гнучку конфігурацію, де перехрещуються професійна підготовка і наявний культурний рівень, які спрямовані на формування особистості, яка повинна відповідати сучасним викликам. Під час освітньої мобільності змінюється соціальна роль особистості: від суб'єкта, що діє / навчається до

It is noted that today there are new forms of presentation of philosophy outside academic institutes. This new picture of philosophy presentation models states a public turn in the philosophy of the present. The public turn created a mosaic configuration of philosophy, including both popularizers of science and academic philosophers. Despite this, the problem of becoming a person as an agent remains undefined.

The process of education as a mechanism for preserving the integrity of the individual is increasingly criticized. It is about the transformation of educational institutions as the formation of a post-university. The concept of "meaning of being" is involved in the analysis, which allows considering post-university as being (Z. Bauman, L. Donskis). P. Freire's concept of education as "reading the word and reading the world" was considered in the context of teaching as a dialogic method, which testifies to the reciprocity of thoughts and actions.

It is about the need for cultural anthropotechnics for the subject's improvement of himself. An innovative approach to the education system meets the call to create a new generation of people, which is facilitated by educational mobility, which is possible under the conditions of openness. Educational mobility primarily acts as a project to enrich one's own thesaurus, in connection with the involvement of various cultural practices, and as a way of recognizing and adapting to those changes that are the realities of today, where mobility is a criterion for the preservation and existence of modern society. The concept of mobility is still debatable.

Turning to educational mobility allows us to talk about its flexible configuration, where professional training and the existing cultural level intersect, which are aimed at forming a personality that must meet modern challenges. During educational mobility, the social role of an individual changes: from a subject who acts / learns to the formation of an individual who perceives the world holistically, thereby affirming the principle of unity in diversity, which resonates with the principle of multiculturalism and tolerance.

становлення особистості, яка цілісно сприймає світ, тим самим стверджуючи принцип єдності в різноманітті, що резонує з принципом мультикультурності та толерантності. Освітня мобільність відповідає принципу “турботи людини про себе” (М. Фуко) і пов’язана з такими процесами, як інтеграція, модернізація, трансляція досвіду та практик, поглиблення взаємодії між усіма учасниками як соціальної, так і культурної взаємодії. Це дозволяє визначити освітню мобільність як площину соціальної взаємодії, де утворюється новий мережевий рисунок соціальних інституцій та соціальних спільнот.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок. Сучасність демонструє пошук нових концептуальних засад філософії ХХ – початку ХХІ ст., серед яких чільне місце займає освітня мобільність як відповідь на сучасні трансформаційні процеси. Аналізуючи освітню мобільність в контексті плинної сучасності, варто зробити такі висновки: по-перше, мобільність / освітня мобільність як феномен набуває глобального сенсу, про що свідчать праці сучасних дослідників. По-друге, ця репрезентація подана як інновації осмислення взаємодії людини зі світом. Цей зв’язок треба розглядати скрізь призму множинності дослідницьких парадигм і дискурсів, що пов’язано з поліпарадигмальністю, яка відтворює сенс буття плинної сучасності. Постає завдання виокремити концептуально важливі засади освітньої мобільності з метою аналізу складних колізій сучасного життя в його різноманітних модифікаціях. По-третє, освітня мобільність створює нові можливості для творчої самореалізації особистості, що пов’язано з екзистенціальними переживаннями та не може відбуватися без визнання принципу толерантності, діалогу та визнання усіх суб’єкту освітнього процесу.

Ключові слова: Освітня мобільність, глобалізація, людина, буття, діалог.

Educational mobility corresponds to the principle of “man's concern for himself” (M. Foucault) and is associated with such processes as integration, modernization, transmission of experience and practices, deepening of interaction between all participants of both social and cultural interaction. This allows us to define educational mobility as a plane of social interaction, where a new network pattern of social institutions and social communities is formed.

Conclusions. *Modernity demonstrates the search for new conceptual foundations of philosophy of the 20th and early 21st centuries, among which educational mobility occupies a prominent place as a response to modern transformational processes. Analyzing educational mobility in the context of fluid modernity, it is worth drawing the following conclusions: first, mobility / educational mobility as a phenomenon acquires a global meaning, as evidenced by the works of modern researchers. Secondly, this representation is presented as an innovation in the understanding of human interaction with the world. This relationship should be considered everywhere through the prism of the multiplicity of research paradigms and discourses, which is connected with polyparadigmality, which reproduces the meaning of being of the fluid modernity. The task is to single out the conceptually important foundations of educational mobility in order to analyze the complex collisions of modern life in its various modifications. Thirdly, educational mobility creates new opportunities for creative self-realization of the individual, which is connected with existential experiences and cannot happen without recognition of the principle of tolerance, dialogue and recognition of all subjects of the educational process.*

Key words: *Educational mobility, globalization, man, existence, dialogue.*

Актуальність теми дослідження. На початку XXI століття екзистенціально-антропологічний вимір філософського дискурсу набуває особливої актуальності в умовах плинної сучасності. У сучасних філософських студіях ідеться про пошук опори, завдяки якій, незважаючи на наявні трансформації, філософія здатна продовжити відігравати засадничу роль у визначенні проблем існування людини / суспільства / цивілізації та шляхів їх вирішення. Ідеться про осмислення фундаментальних ідей, серед яких чільне місце займає проблема зв'язку людина – світ, яка охоплює низку питань щодо буттєвої заглибленості людини та її безперервних духовних пошуків.

До цих пошуків треба віднести осмислення як “вузлових категорій”, так і сукупності життєвих практик, між якими існує особливе екзистенціальне напруження, що засвідчує колізії буття (Є. Андрос). Ідеться про філософські запити як вирішення проблем у визначенні змісту й призначення філософії освіти та її відповідності викликам з боку суспільства, що пов'язано з ідеологією економічного зиску, медійної влади тощо в контексті глобалізації, інформатизації та технологізації сучасності.

Протягом століть філософські концепти поставали символами епохи та життєдіяльності та життєтворчості людини, були такими, що зберігали свою сакральність як для сучасників, так і для майбутніх поколінь. Так, американський прагматизм стверджує залежність використання цих “умовних словників” залежно від соціальних умов та практичності. Сьогодні йдеться про плинність цих символів, їх витісненням чи заміщенням іншими символами-концептами. У цьому зв'язку особливого значення набуває феномен освітньої мобільності, що резонує із викликами плинної сучасності і відповідає тим змінам, які зумовлюють нову конфігурацію філософського знання, долаючи жорстке протистояння “академічне – публічне”.

Постановка проблеми. У філософських дискурсах кінця XX – початку XXI ст. суспільство більше не абсолютизується як система суспільних відносин – зазначається множинність сенсів, що долає одномірність його існування / визначення. Ця ситуація зумовлює розгубленість людини перед викликами сучасності, тим самим змушує останню до пошуку нових дій та практик. Одним із концептів, що набуває особливого значення в ситуації втрати сучасною людиною опертя, є поняття “освітня мобільність” як своєрідного медіатора, що дозволяє відшукувати / встановлювати нові шляхи закріплення людини в соціальному бутті.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз освітньої мобільності як відповіді на виклики пізнього модерну обумовлено працями дослідників, які звертаються до проблем глобалізації, технологізації та інформатизації сучасності, окреслюючи конфігурацію сучасного суспільства. Насамперед це праці П. Друкера, М. Кастельса, С. Леша, М. Маклюена, Р. Робертсона, Е. Тоффлера, Ф. Фукуями та інших.

Ситуація загубленості людини і пошук нових скрепів зазначена в роздумах С. Кримського, В. Малахова, М. Поповича, В. Табачковського, П. Фрейре. Процесам трансформації соціальної реальності в контексті плинної сучасності присвячені дослідження Д. Вояковського, Е. Гідденса, Дж. Г. Міда, М. Фезерстоуна.

Парадоксальність і проблематичність сучасної освіти аналізується в працях В. Андрущенка, М. Дроботенко, М. Култаєвої, Н. Радіонової, М. Триняк, Н. Хамітова та інших українських дослідників. Суперечливість сучасного стану

філософського знання розкривається З. Бауманом, М. Квієком, Л. Донскісом, Л. Пенто.

Постановка завдання. Звернення до освітньої мобільності як феномена зумовлює наступні завдання: проаналізувати феномен освітньої мобільності як відповідь сучасного суспільства / особистості на виклики плинної сучасності; розкрити значення освітньої мобільності в парадигмі сучасного філософського знання, що перебуває в ситуації пошуку нових концептуальних засад і свідчить про наявність методологічного плюралізму.

Виклад основного матеріалу дослідження. Трансформаційні процеси сучасності, обумовлені процесами глобалізації, інформатизації та технологізації свідчать про радикальні зрушення соціального буття та розширення комунікативних можливостей самої людини. Це спричиняє нові парадокси життя й смерті, життєтворчості та життєдайності людського існування. Відбувається трансформація маркерів, які раніше визначали ідентичність суб'єкта. Відтепер категорії “плинність”, “бездомність”, “номадичність” тощо визначають буття особистості в координатах “єдність – невизначеність”.

Репрезентується нове бачення філософії як такої, що має основним завданням відповідність новим реаліям, де людина і світ як реальності стають поліпарадигмальними, полісутнісними, тим самим розширюючи філософський простір досліджень. Виникають інноваційні проекти розвитку суспільства, завдяки чому філософія стає відкритою для суспільства. Відтепер будь-який напрям філософії – це практична філософія. Інакше кажучи, сучасні парадигми є втіленням моделей, спрямованих на визначення місця людини в множинному світі, якому людина є відкритою. Постає проблема визначення перспектив / криз людського існування, що артикулює проблему конструювання / відновлення комунікативних зв'язків. Так, глобалізація, надавши нові можливості, спричинила зсуви щодо усвідомлення людиною самої себе, що потребує звернення до питання освітньої мобільності як вимоги / відповіді на “Великий Розрив” (Ф. Фукуями). Звернення до глобалізації “дає поштовх новим соціальним дискурсам і стимулює до рефлексії. <...> Глобалізація відповідно є центральним поняттям у площині розгляду соціальних змін, які спостерігаються як в економічній, так і в політичній системі, а разом із тим і в культурі” [7, с. 11].

Про потребу застосування нових дослідницьких парадигм для з'ясування процесів, що відбуваються в сучасному світі, свідчать дослідження З. Баумана, С. Леша, Р. Робертсона, М. Фезерстоуна та інших, де окреслено два провідних напрями: дослідження соціальної теорії та дослідження суспільних змін. Саме в цьому вбачається нова парадигма досліджень, адже ці феномени, по-перше, мають свій простір виникнення та існування; по-друге, унаслідок своєї полісутності вони відрізняються різноманітними формами вияву і впливу на соціальне життя. “Ми живемо в період одночасності, належимо до епохи близького і далекого, прилеглого і розпорошеного. Гадаю, ми переживаємо часи, коли світ оприявнює себе не як велике життя, що розгортається в часі, а радше як мережа, що з'єднує точки і сплітається в клубок” [6, с. 32].

Швецький антрополог У. Ганнерц розуміє соціальний простір допомогою терміна “built environment” [11, р. 142; 146], В. Тернер застосовує концепт “арени”, Е. Гідденс використовує поняття “приміщення”, Ф. Знанецький та Дж. Г. Мід – концепт “суспільне середовище”, П. Бурдьє – “суспільне поле” [2]. Незважаючи на багатовимірність цих концептів, усі вони спрямовані на означення інтеракції соціальних суб'єктів, котрі дотримуються або об'єднані єдиними символами. Усі

ці концепти звернені до обґрунтування соціального простору, що “вміщує” суб’єктів, культурні артефакти тощо. Цю трансформацію прокоментував Дж. Г. Сомес, підкреслюючи, що “еталонна площина соціального має бути теоретизована як сама по собі <...> соціальне разом з іншими опорними площинами, такими як “просторове”, “культурне”, “економічне”, “політичне”, “туризм”, “природа”, “матерія”, не повинні розглядатися як окрема пояснювальна область” [12, р. 166]. До цих площин, на нашу думку, треба ввести і такий концепт як “освітній простір”, що охоплює соціальний простір; інакше кажучи, соціальний простір постає освітнім простором.

Ідеться про формування абсолютно інших механізмів функціонування суспільства, які змінюють соціальні інституції, ритм життя, його форму, систему цінностей, що, без сумніву, впливає на філософське знання. Створюється множинність інтерпретацій людства початку XXI століття, про що, власне, і свідчить плинна сучасність. Такі концепти, як “глобалізм”, “емоціоналізм”, “номадизм”, “презентеїзм” тощо демонструють поєднання “архаїки з новими технологіями” [4, с. 7]. У цьому сенсі доречно долучити і концепт “освітня мобільність”, що демонструє утворення нових зв’язків.

Сьогодні вже не зустрічають опору нові форми презентації філософії поза академічними інститутами, які постають сучасною агорою плинного суспільства та віддзеркалюють зміни останніх десятиліть. Мова вже не йде про філософські кафе чи бібліотеки, лекторії чи клуби. Сьогодні ми кажемо про бізнес-школи та тренінги, відкриті лекції у Фейсбуці чи YouTube тощо. Цей новий малюнок моделей презентації філософії констатує публічний поворот у філософії теперішнього. Серед причин такого повороту І. Ясна називає кризу академічної освіти [9]. Зазначається, що філософія вже не буде сприйматися як дещо “віддалене” й “малозрозуміле” [5], а постане дієвцем / учасником життєдіяльності кожного, що має безпосереднє відношення до освітньої мобільності.

Зауважимо, що публічний поворот створив мозаїчну конфігурацію філософії, включивши як популяризаторів науки, так і академічних філософів, проте дозволив виділити особливості цієї фігурації: по-перше, відкритість для всіх бажаючих, що долає догматизм навчальних закладів; по-друге, наявність горизонтальної комунікації, яка постає запорукою співтворчості й поваги; по-третє, публічність розуміється як руйнування шаблону, стандарту, конформізму, формату, рутини, що відбувається за умови неприпустимості ситуації “хто на що здатний”; по-четверте, спрямованість на раціонально-критичне мислення. Незважаючи на це, проблема становлення людини як дієвця залишається невизначеною.

Процес освіти як механізм збереження цілісності особистості все більше зазнає критики. Це ми вбачаємо і в розмислах Л. Донкіса та З. Баумана, які підкреслюють, що в пост-університетах, як новій моделі навчання, демократизація і свобода без подолання стереотипів абсолютизації “середньовічного академічного ритуалу” не є можливими, бо перетворюються на “мовну гру”. Особливу увагу вони приділяють брутальному та бездумному накладанню вето на гуманітарне знання, що усуває не лише критичне мислення спільноти, але й можливість альтернатив [1, с. 14]. Ідеться про співвідношення академічного і публічного в ситуації конструювання нового проекту світу, де людина може втратити себе, що артикулює проблему антропологічної єдності людини та світу. Дослідники визначають вади, що стримують розвиток пост-

університету як інституції навчання. Вони залучають до аналізу концепт “сенс буття”, що дозволяє розглядати пост-університет як буття.

Світоглядне знання має відповідати дійсності, бути істинним, щоб гарантувати цілісну практичну діяльність. У цьому зв'язку П. Фрейре у праці “Педагогіка пригноблених” зазначає, що люди наповнюють світ своєю творчою присутністю, трансформуючи його на підставі діючого праксису [10, р. 81; 84]. Це дозволяє стверджувати, що педагогічна антропологія завжди має конкретний історико-соціальний вимір епохи. Філософ у всіх чотирьох розділах праці підкреслює, що людина повинна бути суб'єктом, який впливає на світ, змінює його і робить це на підставі праксису, наближаючи життя як індивідуальне, так і колективне, оновлює його і робить багатшим. Такий Суб'єкт є часткою світу, який не є даністю, він не статичний, не закритий, до нього не варто прилаштовуватися, його треба трансформувати. Світ – це матеріал, яким людина користується, творить історію, творить щось якісно нове. На його думку, онтологічне призначення людини виявляється в тому, щоб стати повноцінною людиною. Людина існує в історичних формах життя, які формують її сутність. Свобода – це не той ідеал, що знаходиться поза людиною і не та ідея, що стає міфом, це необхідна умова пошуку людяності. Для того, щоб перебудувати ситуацію гноблення, люди повинні в першу чергу критично оцінити її причини для того, щоб через перетворюючи дії створити нову ситуацію, в якій постане можливим рух на шляху до всеосяжної людяності. Свобода не дається так, а отримується в боротьбі.

П. Фрейре [10] подав інноваційний погляд щодо аналізу освіти, визначивши її як “читання слова і читання світу”. Освіта, на його думку, не може бути нейтральною. В умовах гноблення вона свідчить про освітню нерівність як соціальну. В епоху неолібералізму нерівність освіти виявляється у ринкових відносинах, коли освіта стає товаром. Вчений подає аргументовану критику педагогіки неолібералізму. Він зазначає, що звільнена педагогіка на противагу педагогіці пригноблених не маже бути здійснена тими, хто є напівлюдиною, оскільки процес звільнення пригноблених – процес звільнення людей, а не речей. Педагогіка пригноблених – педагогіка незакінченої боротьби за повернення власної людяності.

Концепцію освіти, як “читання слова і читання світу” П. Фрейре розглядає в контексті навчання як діалогічний метод, що свідчить про взаємність роздумів та дій. Не існує дійсного слова, яке б не було б праксисом, виголошувати дійсне слово – означає трансформувати світ. Люди одержують свою людську сутність завдяки слово, праці, дії, розмислам. Діалог, продовжує він, це взаємодія двох людей, посередником в якому виступає світ, метою цього діалогу є називання світу. Саме довіра – це умова діалогу, як і партнерства. Діалог і критичне мислення мають справу з реальністю, вона є об'єктом тих дій людини, які повинні її трансформувати. І в такому сенсі вони постають як праксис. Діалог – це екзистенціальна потреба. Віра в людину – це умова потрібне для існування діалогу. Не існує нейтрального процесу навчання: перший шлях, освіта як долучення до існуючої системи – це конформізм; інший шлях – є практикою свободи, коли люди з критичної точки зору оцінюють реальність і пізнають засоби участі в трансформації навколишнього світу. Діалог як взаємодія людей з метою називання світу – це основа їх гуманізації.

Ідеться про потребу культурної антропотехніки для вдосконалення суб'єктом самого себе [3]. Інноваційний підхід до системи освіти відповідає заклику щодо створення людини нової генерації, чому і сприяє освітня

мобільність, яка є можливою за умови відкритості. Освітня мобільність насамперед виступає як проєкт збагачення власного тезаурусу, у зв'язку із залученням різноманітних культурних практик, та способом визнання та адаптації до тих змін, які виступають реаліями сьогодення, де мобільність – це критерій збереження та існування сучасного суспільства. Варто підкреслити, що поняття мобільності досі є дискусійним. Як зазначає Л. Швидун, це пов'язано із “складністю, а подекуди і сперечливістю сутнісних характеристик мобільності: лінійність чи нелінійність, багатомірність, відносність і абсолютність, континуальність і дискретність. ... На наш погляд мобільність належить до числа найбільш загальних і абстрактних концептів філософії освіти” [8, с. 32]. Дійсно, звернення до освітньої мобільності дозволяє говорити про її гнучку конфігурацію, де перехрещуються професійна підготовка і наявний культурний рівень, які спрямовані на формування особистості, яка повинна відповідати сучасним викликам. Під час освітньої мобільності змінюється соціальна роль особистості: від суб'єкта, що діє / навчається до становлення особистості, яка цілісно сприймає світ, тим самим стверджуючи принцип єдності в різноманітті, що резонує з принципом мультикультурності та толерантності. Освітня мобільність відповідає принципу “турботи людини про себе” (М. Фуко) і пов'язана з такими процесами, як інтеграція, модернізація, трансляція досвіду та практик, поглиблення взаємодії між усіма учасниками як соціальної, так і культурної взаємодії. Це дозволяє визначити освітню мобільність як площину соціальної взаємодії, де утворюється новий мережевий рисунок соціальних інституцій та соціальних спільнот.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок. Сучасність демонструє пошук нових концептуальних засад філософії ХХ – початку ХХІ ст., серед яких чільне місце займає освітня мобільність як відповідь на сучасні трансформаційні процеси. Аналізуючи освітню мобільність в контексті плинної сучасності, варто зробити такі висновки: по-перше, мобільність / освітня мобільність як феномен набуває глобального сенсу, про що свідчать праці сучасних дослідників. По-друге, ця репрезентація подана як інновації осмислення взаємодії людини зі світом. Цей зв'язок треба розглядати скрізь призму множинності дослідницьких парадигм і дискурсів, що пов'язано з поліпарадигмальністю, яка відтворює сенс буття плинної сучасності. Постає завдання виокремити концептуально важливі засади освітньої мобільності з метою аналізу складних колізій сучасного життя в його різноманітних модифікаціях. По-третє, освітня мобільність створює нові можливості для творчої самореалізації особистості, що пов'язано з екзистенціальними переживаннями та не може відбуватися без визнання принципу толерантності, діалогу та визнання усіх суб'єкту освітнього процесу.

Список використаних джерел:

1. Бауман, З & Донкінс, Л 2016, *Плинне зло. Життя без альтернатив*, пер. з англ. О Буценко, Київ: *Дух і літера*, 216 с.
2. Вояковський, Д 2020, *Ментальні кордони в Європі без кордонів*, пер. з пол. ВФ Саган. Київ: *Ніка-Центр*, 320 с.
3. Култаєва, М 2014, ‘Невеличка екскурсія по філософських ландшафтах Петера Слотердайка’, *Філософська думка*, № 3, с. 20–40.
4. Маффесолі, М 2019, *Час племен : Занепад індивідуалізму у постмодерному суспільстві*, Київ: *Киево-Могилянська академія*, 264 с.
5. ‘Публічна філософія: освітні та соціальні можливості: (круглий стіл)’ 2019, *Філософська думка*, № 1, с. 6–39.

6. Фуко, М 2018, 'Інші простори', в кн. *Рухливий простір: міждисциплінарна антологія*, пер. з фр. І. Собченко, за ред. К. Міщенко та С. Штретінг, Київ: Арт кн., с. 30–40.
7. Чудовська-Кандиба, І 2008, 'Вернісаж нарисів глобалізації в українському соціальному дискурсі', *Глобальні модерності*, редколегія: М. Фезерстоун, С. Леш, Р. Робертсон, Київ: Ніка-центр, с. 10–16.
8. Швидун, Л 2021, 'Освітня мобільність у просторі глобалізованого світу', *Грані*, № 5, Т. 24, с. 27–34.
9. Ясна, І 2017, 'Publicturn: філософія в публічному просторі', *Філософська думка*, № 1, с. 28–41.
10. Freire, P 2005, *Pedagogy of the Oppressed*, transl. MB Ramos; introd. D Macedo. New York, London: A continuum, 183 p.
11. Hannerz, U 1996, *Transnational Connections: Culture, people, places*, London–NewYork: Routledge, 201 p.
12. Somers, J 2011, *Performing Gaia: Towards a Deep Ecocritical Poetics and Politics of Performance*. PhD diss., 329 p.

References:

1. Bauman, Z & Donkins, L 2016, *Plynnе zlo. Zhyttya bez al'ternatyv (Flowing evil. Life without alternatives)*, per. z anhl. O. Butsenko, Kyiv: Dukh i litera, 216 s.
2. Voyakovs'kyu, D 2020, *Mental'ni kordony v Yevropi bez kordoniv (Mental borders in Europe without borders)*, per. z pol. VF Sahan. Kyiv: Nika-Tsentr, 320 s.
3. Kultayeva, M 2014, 'Nevelychka ekskursiya po filosof's'kykh landshaftakh Petera Sloterdajka (A small tour of Peter Sloterdijk's philosophical landscapes)', *Filosofs'ka dumka*, № 3, s. 20–40.
4. Maffesoli, M 2019, *Chas plemen: Zaneпад indyvidualizmu u postmodernomu suspil'stvi (The time of tribes: The decline of individualism in postmodern society)*, Kyiv: Kyjevo-Mohylyans'ka akademiya, 264 s.
5. 'Publichna filosofiya: osvichni ta sotsial'ni mozhlyvosti: (kruhlyy stil) (Public philosophy: educational and social opportunities: (Round Table))' 2019, *Filosofs'ka dumka*, № 1, s. 6–39.
6. Фуко, М 2018, 'Інші простори (Other spaces)', в кн. *Рухливий простір: міждисциплінарна антологія*, пер. з фр. І. Собченко, за ред. К. Міщенко та С. Штретінг, Київ: Арт кн., с. 30–40.
7. Чудовська-Кандиба, І 2008, 'Вернісаж нарисів глобалізації в українському соціальному дискурсі (Vernissage painted globalization in Ukrainian social discourse)', *Глобальні модерності*, редколегія: М. Фезерстоун, С. Леш, Р. Робертсон, Київ: Ніка-центр, с. 10–16.
8. Швидун, Л 2021, 'Освітня мобільність у просторі глобалізованого світу (Educational mobility in the space of the globalized world)', *Грані*, № 5, Т. 24, с. 27–34.
9. Ясна, І 2017, 'Publicturn: філософія в публічному просторі (Publicturn: philosophy in public space)', *Filosofs'ka dumka*, № 1, s. 28–41.
10. Freire, P 2005, *Pedagogy of the Oppressed*, transl. MB Ramos; introd. D Macedo. New York, London: A continuum, 183 p.
11. Hannerz, U 1996, *Transnational Connections: Culture, people, places*, London–NewYork: Routledge, 201 p.
12. Somers, J 2011, *Performing Gaia: Towards a Deep Ecocritical Poetics and Politics of Performance*. PhD diss., 329 p.

DOI 10.33930/ed.2019.5007.44(4-6)-5

УДК 171

ФІЛОСОФІЯ БУТТЯ ЛЮДИНИ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

PHILOSOPHY OF HUMAN BEING IN MODERN CONDITIONS

Н.В. Маринець

В.М. Пугачов

О.М. Балинська

Актуальність теми дослідження. Стаття присвячена комплексному дослідженню буття людини в сучасних реаліях. Проаналізовано поняття “філософія”, “онтологія”, “метафізика”, “буття”, “людина”. Висвітлено головну різницю між термінами “індивідуальність” та “особистість”. Детально розглянуто філософію як науку про пізнання світу, її розділи, функціональне призначення.

Постановка проблеми. Основну увагу зосереджено було на онтології та її структурних компонентах (буття, проблеми світосприйняття). Здійснено ґрунтовний аналіз буття як філософської складової, феномену, матерії та висвітлено його головні рівні (динамічне, системно-ієрархічне, багаторівневе, еволюційно-демонстративне), форми (буття людини, духовного, станів природи, речей тощо).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивчено аспект генези змісту буття в різні періоди: античний (за Парменідом, Демокрітом, Платоном, Аристотелем); середньовічний (А. Аврелія, Р. Бекона, Т. Аквінського, В. Оккама); у роботах класичних філософів Нового часу (Р. Декарта, Б. Спінози, Дж. Локка, Г. Лейбніца) та Новітнього періоду (М. Гартмана, М. Шелера, К. Ясперса, М. Габріеля, Ж.-П. Сартра). Взято до уваги проблему першості метафізики чи буття, адже дискусії з цього приводу тривають і нині.

Постановка завдання. Обґрунтовано основні проблеми буття сучасності, необхідності перегляду та трансформації цінностей та орієнтирів. Здійснено аналіз та систематизацію прав, які чітко прописані у Загальній декларації прав людини (1948 р.), Європейській конвенції

Urgency of the research. The article is devoted to a comprehensive study of human existence in modern realities. The concepts of “philosophy”, “ontology”, “metaphysics”, “being”, “man” are analyzed. The main difference between the terms “individuality” and “personality” is highlighted. Philosophy as a science of knowledge of the world, its divisions, and functional purpose are examined in detail.

Target setting. The main focus was on ontology and its structural components (being, problems of world perception). A thorough analysis of existence as a philosophical component, phenomenon, and matter was carried out and its main levels (dynamic, system-hierarchical, multi-level, evolutionary-demonstration), form (human existence, spiritual existence, states of nature, things, etc.) were highlighted.

Actual scientific researches and issues analysis. The aspect of the genesis of the content of being in different periods is studied: ancient (according to Parmenides, Democritus, Plato, Aristotle); medieval (A. Aurelius, R. Bacon, T. Aquinas, V. Occam); in the works of classical philosophers of the New Age (R. Descartes, B. Spinoza, J. Locke, G. Leibniz) and the Modern period (M. Hartmann, M. Scheler, K. Jaspers, M. Gabriel, J.-P. Sartre). The problem of the primacy of metaphysics or being is taken into account, because discussions on this matter continue even now.

The research objective. The main problems of modern existence, the need to review and transform values and guidelines are substantiated. The analysis and systematization of the rights clearly stated in the Universal Declaration of Human Rights (1948), the European Convention on Human Rights (1950), and the Constitution

з прав людини (1950 р.), Конституції України (1996 р.). Розглянуто реальну дієвість міжнародних організацій по захисту прав і свобод (Організації Об'єднаних Націй, Ради Європи) та простежено цілісну правову картину нинішнього світу.

Виклад основного матеріалу. Звернуто увагу на те, що людина живе в соціумі, не відсторонено від інших. На пізнання буття окремою особистістю безпосередньо будуть впливати різні індивіди зі своїми культурно-ціннісними орієнтирами, стереотипами. Питання взаємин людини і суспільства було враховано у статті (соціальна та культурна філософія, правова, політична тощо). Окремо досліджено проблему сенсу людського життя, співвідношення свобод і відповідальності.

Висновки. На основі філософської літератури окреслено провідні ідеї, концепції стосовно розуміння буття людини та всіх категорій, міркування щодо його проблем в реаліях сьогодення; необхідності якісного оновлення прав в Україні та на міжнародному рівні; впливів соціуму на становлення індивідуальності та розуміння сенсу життя; обґрунтовано рівень дослідження всіх аспектів даної тематики.

Ключові слова: філософія, онтологія, метафізика, буття, людина, права, свобода, відповідальність.

of Ukraine (1996) were carried out. The real effectiveness of international organizations for the protection of rights and freedoms (the United Nations, the Council of Europe) has been considered and the overall legal picture of the current world has been traced.

The statement of basic materials. Attention is drawn to the fact that a person lives in society, not isolated from others. The knowledge of being a separate individual will be directly influenced by different individuals with their cultural and value orientations, stereotypes. The issue of the relationship between man and society was taken into account in the article (social and cultural philosophy, legal, political, etc.). The problem of the meaning of human life, the ratio of freedoms and responsibilities is separately investigated.

Conclusions. On the basis of philosophical literature, the leading ideas, concepts regarding the understanding of human existence and all categories, considerations regarding his problems in today's realities are outlined; the need for qualitative renewal of rights in Ukraine and at the international level; the influence of society on the formation of individuality and the understanding of the meaning of life; the level of research of all aspects of this topic is substantiated.

Key words: philosophy, ontology, metaphysics, being, man, rights, freedom, responsibility.

Актуальність теми дослідження. Філософія є наукою про дослідження себе та всього, що є навкруги. Люди від початку своєї появи на Землі прагнули до пізнання, хоч і духовні проблеми почали нас цікавити набагато пізніше, ніж фізіологічні особливості тіла, оточуючий світ. Від інших живих істот ми перш за все відрізняємось своїм прагненням до постійного пошуку істини. Давні греки до філософів відносили всіх, хто хотів бути мудрим, бажав навчатись. Записувати свої міркування для передачі нащадкам тоді ще тільки розпочинали. Зараз же філософія як наука кардинально видозмінилась. Філософом тепер можна вважати того, хто розвиває свої задатки вбачати глибокий зміст у проблемних питаннях, прагне до мудрості найвищого рівня, обов'язково занотовує свої думки та висновки, щоб передати наступникам, на яких покладено надію відкриття всіх істин.

Буття почали досліджувати античні філософи, проте сьогодні все ще немає відповідей на всі запитання, які так давно хвилюють людство. Зокрема, нині цікаво простежити розуміння матерії буття в різні епохи, його рівні та форми.

Остаточного рішення з приводу метафізики та її складових, входження до рангу буття або навпаки теж немає.

Основні аспекти цієї проблеми вже досліджувались іноземними та вітчизняними філософами, але нині все це необхідно узагальнити, систематизувати.

Постановка проблеми полягає у вивченні та перегляді всіх існуючих груп прав людей, орієнтуючись на нинішні цінності, пріоритети, види зайнятості. Можливо потрібно буде запропонувати якісні зміни. Варто пам'ятати, що саме наші права та свободи є підґрунтям для пізнання свого буття, сенсу життя загалом та в соціумі. Важливо також зрозуміти і навчитись розрізняти поняття “особистість” та “індивідуальність”. Звернути увагу на роль стереотипізованого суспільства у становленні людини як особистості, її культурних орієнтирів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання філософського буття досліджувалось з часів Античності (Парменід, Демокрит, Платон, Аристотель, Плотін). Далі були філософи Середньовіччя: А. Аврелій, Р. Бекон, Т. Аквінський, В. Оккам та інші. У Новий час про істини буття писали: Р. Декарт, Б. Спіноза, Дж. Локк, Г. Лейбніц, а далі підхопили І. Кант, Г. Гегель, Ф. Ніцше. З ХХ століття популярності набули роботи Е. Гуссерля, М. Гартмана, М. Шелера, К. Ясперса, М. Габріеля, Ж.-П. Сартра та багатьох інших.

Українська філософська думка почала зароджуватись з XVI–XVII століть (І. Копинський, І. Вишенський, Г. Сковорода). Наприкінці XIX – початку ХХ століть набули популярності праці Б. Кістяківського та М. Шлемкевича, В. Лісового, Є. Бистрицького, Г. Аляєва, В. Возняка, О. Гомілки. Одними з останніх досліджень категорій буття як основного підґрунтя філософії є роботи І. Шамши, В. Сабадухи, О. Рябіної, О. Шепетяк, В. Бліхара, Ю. Вільчинського, Л. Сафонік, Т. Мозгової, О. Данильян, О. Петінової та інших [12, с. 26–28].

Постановка завдання. Головною метою статті є розкриття людського буття у різні періоди історії; ґрунтовний аналіз прав людини в Україні та їх захист на міжнародному рівні; висвітлення проблем буття сучасності. На підставі мети були сформовані наступні **завдання**: проаналізувати поняття “філософія”, “онтологія”, “метафізика”, “буття”, “людина”, “індивідуальність”, “особистість”; дослідити філософію як науку про пізнання, її завдання та розділи; з'ясувати категорії онтології; охарактеризувати буття як феномен філософії, його рівні, форми та розуміння у різні часи та зіставлення з метафізикою; дослідити основні права людини на основі перших міжнародних документів та головного Закону України; проаналізувати взаємини людини і суспільства.

Отже, напрацювань визначних іноземних та українських філософів різних періодів і епох з цієї теми чимало. Є можливість порівняння їх міркувань, систематизації поглядів щодо проведення подальшої дослідницької роботи з приводу філософії буття людини у реаліях сьогодення.

Виклад основного матеріалу. Об'єкти дослідження та призначення філософії як науки постійно розширювались. Якщо за часів Аристотеля і Сократа актуальними були теми начала всього, що існує (матерії, суцього), то для сьогодення – це рецепт справжнього щастя, формування критичного мислення та самовизначення. Нинішній ритм життя не дозволяє нам довго на чомусь зациклюватись. Ми перестали звертати увагу на деталі, на все прекрасне, що нас оточує. Постійна метушня породжує низку проблем, що потребують вирішення. Люди частіше почали задумуватись над тим, що живуть марно, не вбачають жодного сенсу свого існування через монотонність повсякденності.

Виходячи з вищевикладеного, *філософія* – це система узагальнених

теоретичних поглядів на світ, на місце людини в ньому, з'ясування різних форм її ставлення до світу [13, с. 238]. Є, звичайно, і інші визначення цього поняття, яке ввів у науковий обіг Піфагор у VI ст. до н. е.. (філософія – це загальна мудрість, теоретичні основи будь-якого знання, найглибше прагнення людини). Авторський колектив Великої української енциклопедії (Арістова А.В., Киридон А.М., Шліхта І.В.) стверджують, що філософія є наукою про світ у цілому, а також вона свого роду замикає наукове коло, різні знання вперше отримують порядок і зв'язок [8, с. 232]. Філософ, у свою чергу, це мудрець, який постійно удосконалює свої знання і займається пошуком різноманітних істин.

Головним призначенням філософської науки є досягнення людиною опанування своєї ролі у житті, а також демонстрація чіткої межі наших можливостей та розуму в реальному часі та перспективи в майбутньому. Бути мудрим не означає знати все. Сенс мудрості у тому, що у будь-якому знанні має бути міра і обов'язкове розуміння навіщо воно потрібно. У філософії як науки є свої *галузі* (онтологія, гносеологія, антропологія, соціологія) та *розділи* (епістемологія, філософська антропологія, соціальна філософія, аксіологія, філософія історії, історія філософії тощо). Зупинимось саме на онтології.

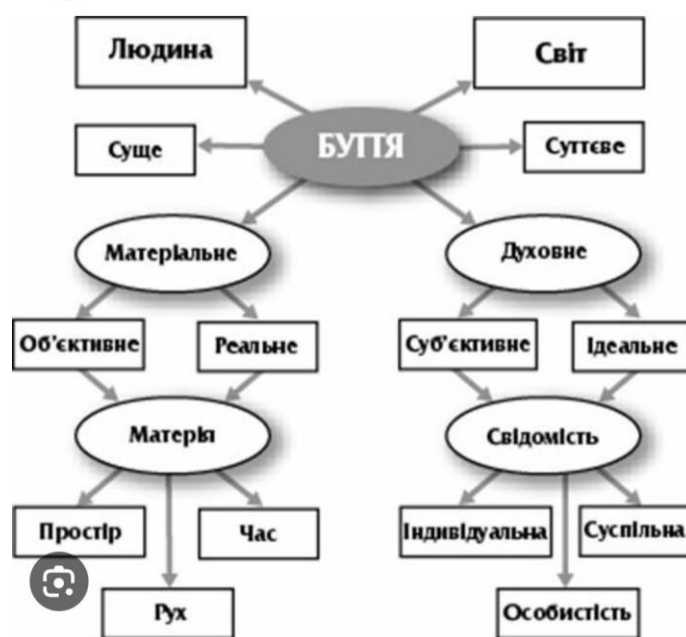
Одними з перших проблем, якими зацікавились наші пращури та намагались пізнати стали: людина, навколишній світ, Бог, добро та мораль. У цьому і було буття. З XVII століття в науковий обіг входить поняття *“онтологія”*. Ввів його німецький філософ Р. Гокленіус. Нині онтологію трактують вченням про те, що існує і що означає, що щось існує [13, с. 173]. Простіше кажучи, онтологія – це філософська галузь, що вивчає буття та всі його категорії. Найбільший взаємозв'язок має з логікою та навичками пізнання. Найважливішими питаннями онтології є *“буття – небуття”*, *“тіло і дух”* [12, с. 88].

Всі проблеми світосприйняття зводяться до поняття *“буття”*, яке має багато визначень і кожне з них різниться від попереднього. Відмітимо, що буття означає властиву думці дію-відношення, через яку виокремлюється певне суще [8, с. 28]. З цього виходить, що наші думки дійсно матеріальні, адже якщо *“воно”* є вже у мозку, то це перший крок до досягнення цілі. Мислення являється першоосною до дій, які мають призвести до конкретних результатів. До буття варто зарахувати все існуюче у поєднанні з реальністю, зі світом як єдиним і неподільним. Вона відносить його до людських орієнтирів у прагненні до чогось. Цікаво, що якщо буття ми бачимо протягом життя, то небуття – ні, а воно існує. Навіть, коли щось або хтось вмирає, то не зникає безслідно, а лише змінює форму і вимір [12, с. 219–223]. Виходить, що все, що нас оточую і самих себе ми бачимо, скоріш за все, спотворено. Світ – це певна вдаваність, а всі образи підганяються під наші ідеали. Об'єктивна (більш конкретний світ речей і природи) і суб'єктивна (духовні стани та психічні процеси) реальності завжди перебувають у взаємозв'язку і впливають на наше мислення і світосприйняття.

Для більш глибокого розуміння феномену буття розглянемо його основні *рівні* (динамічне, системно-ієрархічне, багаторівневе, еволюційно-демонстративне). Динамічність полягає у тому, що все мінливе, не статичне. Змінюються цінності перероджується і буття. Ієрархічність – це багаторівневність у світі. Все перебуває у тісному взаємозв'язку, але на різних ступенях (мікро-, макро-, мега). Не варто все це плутати з багаторівневністю, адже вона полягає у вічних змінах, свого роду нескінченності, через різні оцінки матерії. Еволюційно-демонстративна складова зводиться до того, що людина не існує відокремлено від світу, соціуму. У цьому і полягає проблема взаємовпливів. Виходить, що буття – це надскладна цілісна система. Крім цього, важливо також

зрозуміти і *форми буття* (невидиме, істинне та видиме, неістинне / людини, духовного, природи, речей та інші). Людина для буття є живою матерією, яка постійно в діяльності, має мислення та прагне вчитись новому. Всі ми соціальні створіння, у повній ізоляції вижити нам не вийде (без перейняття досвіду, знарядь праці). Люди постійно прагнуть до пізнання, перетворень, щастя. У свою чергу, буття духовного складається з індивідуальної та суспільної свідомостей. Базується на наших емоціях та переживаннях. З природою люди пов'язані від народження. Розрізняють ще буття “першої” та “другої” природи. Перша – це все живе (дерева, ґрунти, водойми, звірі тощо) і незалежне від нас, а друга (буття речей) є штучним продуктом на основі першої, має конкретне призначення. Є ще і інші форми основної онтологічної складової, проте головні вже згадані [12, с. 42–77].

У всі історичні періоди буття сприймалось по-різному. *Гене́за* змісту в Античні часи зводилась до того, що це першопочаток всього існуючого. Виходить, що певний елемент сталості та стійкості все таки був присутній. Парменід вважав, що наше мислення вже є буттям. Платон та Аристотель заклали основи сучасного міркування щодо цього поняття. Вони стверджували, що для розуміння світу варто вивчати єдині, незмінні ідеї, які є джерелом буття. У Середні віки все виникало через волю Бога, а людина стала центром Всесвіту (дух і тіло). Бог-творець створив, а завданням живих істот було оновлення, удосконалення. Нові часи характеризуються появою поняття “субстанція”. Дж. Локк вважав, що це синонім до “буття”, а Б. Спіноза розмежовував їх і субстанцію (мислення, явища, речі) вважав похідним. У німецьких класичних філософів з'являється матерія (чуттєва сутність). З ХХ століття у напрацюваннях М. Хайдеггера, М. Гартмана йдеться про те, що елементи свідомості не завжди втілюються в реальному житті, вони здатні до якісних трансформацій, змін своїх форм. Почали також класифікувати буття. Зокрема, ідеальне – це те, яке у наших думках, поза часом і простором, а також реальне (існує безпосередньо). Якби там не було, але думки всіх філософів цікаві і наближають людство до розгадок вічних запитань, відкриття всіх істин [8, с. 90–91; 12, с. 42–77]. Найкраще все вищеописане про буття можна зрозуміти по нижченаведеній схемі.

Проблема першості метафізики чи буття існує дуже давно. З першим наче вже все зрозуміло, а що ж таке друге? Поняття “метафізика” в науковий обіг ввів учень Аристотеля – А. Родоський у I ст. до н. е. і відніс до неї всі твори про природу свого вчителя. Фактично метафізика – це те, що знаходиться вище фізики. Для того, щоб досягнути світові істини необхідно докласти величезних інтелектуальних зусиль і вийти за межі фізичних законів, досвіду. Відомо, що у XVII столітті Р. Гокленіус висловився з приводу відокремлення буття від метафізики. Його заслугою є введення онтології як філософської науки про буття. Цю ідею підхопили та розвинули Я. Лордгард та Й. Вальх. Виходить, що буття більш широке поняття, ніж метафізика, предметом дослідження якої є саме буття і суще. Проте такої думки дотримуються не всі і це є нормальним. Наприклад, інші філософи доби Просвітництва прихильники емпіризму. Вони вважали, що знання мають ґрунтуватись на досвіді минулих поколінь, а те чого не видно, не можна перейняти – не існує взагалі. Метафізика базується на розумі, а не на емпіричних даних. На сьогодні найбільш розповсюдженою є думка, що онтологія вивчає саме буття, яким воно є в розумінні людини, а метафізика шукає його причини та походження [13, с. 158–159; 1; 2, с. 27–49].

Сучасні проблеми буття пов'язані зі зміною цінностей та ролі людини в суспільстві. Більшість живе, не дотримуючись усталених норм, а матеріальне тепер переважає над духовним. Відбулась свого роду індивідуалізація всього, тобто кожен переживає лише за себе і не звертає уваги на оточуючий світ. Цілі життя також змінилися. Зараз на першому плані не пізнання себе та всього, що існує, а накопичення різноманітних благ. Темп життя не дозволяє зосередитись на прекрасному, духовно-культурному. Над швидкоплинністю часу люди тепер задумуються переважно перед смертю.

Проблеми глобального характеру сьогодення існують і потребують вирішення, адже загрожують майбутньому. Найнеобхіднішими є зміни в міжнародних відносинах з метою запобігання воєн. Конфлікти Новітнього періоду загрожують людству цілковитою загибеллю. Варто роззброювати країни, особливо, що стосується ядерних боєголовок, продумати інші методи вирішення суперечок. Економічні взаємовідносини доцільно будувати на принципах довіри і рівноправ'я. Лише так можна ліквідувати відставання менш розвинених країн в соціально-економічному та технологічному планах та зрівняти рівні життя на планеті. До другої групи глобальних проблем належить гармонізація людини і природи. Для подальшого існування на Землі, нам варто замислитись над тим, що ресурси можуть закінчитись і вже зараз є потреба у їх примноженні та збереженні. Інноваційні розробки, в перш чергу, варто направити саме на вирішення цих запитань (стихійні лиха, економія ресурсів, демографічні та продовольчі проблеми тощо). Третя група охоплює нинішнє буття, всебічний розвиток людини та взаємовідносини із соціумом (підтримка науково-технічного розвитку, направленою на подолання хвороб та епідемій; ліквідація негативу урбанізації; переосмислення прав та відповідальності). Всі ці проблеми взаємопов'язані, потребують негайного вирішення, адже з ними у нас не буде майбутнього. Люди мають духовно змінитись, спираючись на нинішні цінності, власні потреби і перейти на новіший рівень розвитку [7, с. 24–37].

У сучасних реаліях *людина* є біологічною істотою з інтелектом та системою органів. Проте зараз це слово менше вживане, ніж “*індивідуальність*”, “*особистість*”. Під індивідуальністю вважається певна неповторність, своєрідність, несхожість з іншими. Їх стільки, скільки і людей на Землі, адже всі ми різні (можливості уваги, пам'яті, мислення тощо). Спірним є питання

спадковості індивідуальності чи формування в соціумі. На відміну від першої, особистість – це вже більш складне поняття. Нею не народжуються, а стають і далеко не всі. Якщо у людини є свій світогляд, самосвідомість, багатий духовний світ, розуміння свого призначення, а можливо і сенсу життя, то це і є особистість. Нею ніколи не можна стати поза суспільством, адже її підґрунтям є постійне порівняння з досвідом людства. Коли говорять за характер, темперамент, цінності, волю, емоції, то це про основні складові особистості. Головним є сформований світогляд та світосприйняття людиною, прагнення свободи, розуміння скінченності буття. Проте деякі психологи та філософи вважають, що індивідуальність є тим, що набувається особистістю в процесі життєдіяльності [8, с. 94, 168; 13, с. 147–148].

Усі цінності суспільства базуються на правах та обов'язках. Розглянемо перший аспект. Першим документом, у якому на міжнародному рівні прописали наші *права* стала Загальна декларація прав людини (1948 р.). 10 грудня 1948 р. її прийняла Генеральна Асамблея ООН. Всього у декларації 30 статей. Статус акта міжнародного рівня документ набув 1976 р. У преамбулі прописане основне завдання Загальної декларації прав людини (1948 р.): "...кожна людина і кожний орган суспільства...прагнули шляхом освіти сприяти поважанню цих прав і свобод..." [10]. Тобто, законодавці врахували, що для повноцінного життя у соціумі важливі розум та освіта. У ст. 1 зазначено, що всі люди мають від народження розум і совість, тому повинні поважати один одного. З приводу віри, яка має бути у кожного з нас, зауважено, що її можна вільно обирати (ст. 18). Ніхто не змушує вірити в щось єдине, істинне. Про свободу переконань йдеться у ст. 19. Ми можемо вільно шукати і розповсюджувати свої погляди, ідеї. У ст. 26 зазначено головне завдання освіти: "Освіта повинна сприяти взаєморозумінню, терпимості і дружбі між усіма народами, расовими або релігійними групами...підтриманню миру" [10].

Європейська конвенція з прав людини (1950 р.) підписана 4 листопада 1950 р. країнами-членами Ради Європи (далі – РЄ) і має 3 розділи та 59 статей. Фактичної чинності набула 1953 р. З 1995 р. Україна зобов'язана дотримуватись цього договору, адже стала повноправним членом РЄ. Фактично вона є продовженням попереднього документу, але дещо цікаве тут є. Наприклад, ст. 2 – 5 порушують з 2014 р. росіяни проти українського народу. Росію 16 березня 2022 р. виключили з РЄ, але це ніяк не вплинуло на становище українців до сьогоднішнього дня. Ст. 2 "Право на життя" вміщує чітко прописане, що нікого не можна умисно вбивати. У ст. 3 йдеться про заборону катувань, а у ст. 4 про неможливість примусової праці, рабства. Всі ми маємо право на свободу та недоторканість (ст. 5). Як бачимо, навіть договори міжнародного рівня не завжди дієві. Немає механізму, який міг би зараз зупинити війну та страждання мирних жителів України [9].

Конституція України (1996 р.) є Основним Законом нашої держави. Її було прийнято 28 червня 1996 р. Верховною Радою. Вона вміщує в себе 15 розділів на 161 статтю. У ст. 3 зазначено наступне: "Людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканість і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю" [11]. Цікаво, що навіть для отримання посади у Конституційному суді України людина повинна мати не тільки знання та компетентності, а ще моральні якості (ст. 148) [11]. Загалом, Конституція України повною мірою присвячена висвітленню прав українців. Обов'язків у нас набагато менше (піклуватись про неповнолітніх дітей та непрацездатних батьків (ст. 51); отримати повну загальну середню освіту (ст. 53); шанувати державні символи та

захищати Вітчизну (ст. 65); не шкодити природі та культурним надбанням (ст. 66); платити податки (ст. 67); не зазіхати на чужі права та дотримуватись Основного Закону України (ст. 68)) [11]. Виходить, що між кількістю прав і обов'язків велика диспропорція. Це може негативно позначатись на кількості правопорушень та розумінні цінностей.

Питання взаємин і впливу *людини та суспільства* також доволі цікаве. Зауважимо, що всі зараз є членами відносин у соціумі. Ми в змозі впливати і перетворювати його (вибори президента, місцевої влади, участь в громадських обговореннях тощо). Суспільство, у свою чергу, формує особу, її цінності, погляди на життя, буття. Цікаво, що десоціалізація також існує і проявляється у рості злочині, наркоманії, проституції тощо. Все перераховано також виникло ж не поза суспільством. Важливим також є те, що рівень оточуючих також має значний вплив на нас. Краще зайняти активну позицію, ніж бути звичайним спостерігачем всього, що відбувається. До речі, за інтересами та цінностями люди кооперуються у певні соціальні групи [8, с. 213; 12, с. 266–283]. Виходить, що лише високоорганізоване суспільство може породити морально-культурну, гуманну, всебічно розвинену особистість з активною життєвою позицією та самосвідомістю. У правовому середовищі людина є найвищою цінністю, яка балансує між волею, свободами та відповідальністю. Розуміючи цінності, можна говорити про буття та істини.

Найвищою цінністю для людини є сама людина, її існування та оточуючих. Ми маємо насолоджуватись кожним моментом, розуміти неповторність подій, жити у злагоді з собою та іншими. Тільки високодуховна людина зможе наблизитись до відкриття істин.

Висновки. Таким чином, проаналізувавши чималу кількість літератури, можна з упевненістю стверджувати, що буття у нинішньому розумінні значно видозмінилось. Воно більше зводить до матеріального, а не духовного збагачення. Мораль уже зовсім інша. Нам необхідно переглянути цінності, можливо створити певний кодекс, на який будуть орієнтуватись батьки, заклади освіти у формуванні особистості дитини, а також законодавці, які мають переглянути співвідношення прав і свобод людини з обов'язками та відповідальністю.

Проблема духовного спустошення також є. Люди часто не мають жодної віри і це не лише про релігію, а й про самого себе (в пошуку істин). Цінності українців мають базуватись на християнській моралі, любові та справедливості в усьому. Важливо мати віру і зрозуміти швидку плинність часу, щоб не шкодувати ні про що наприкінці свого життя.

Список використаних джерел:

1. Castoriadis, C (n.d.), *The Rising Tide of Insignificancy (The Big Sleep)*, transl. from the French and edited anonymously as a public service, 388 p. Available from: <<https://www.notbored.org/RTI.pdf>>. [13 May 2023].
2. Cooper, DE 2012, *Existentialism as a philosophical movement. The Cambridge Companion to Existentialism*, Cambridge: Cambridge University Press, pp. 27–49.
3. Dreyfus, HL 2012, “What a monster then is man”: *Pascal and Kierkegaard on being a contradictory self and what to do about it* *The Cambridge, Companion to Existentialism*, pp. 96–110.
4. Egan, S 2013, ‘Strengthening the United Nations Human Rights Treaty Body System’, *Human Rights Law Review*, Vol. 13, pp. 209–244.
5. Joseph, S 2010, ‘The United Nations and human rights’, *Research handbook on international human rights law*, pp. 1–35.

6. Sabadukha, V 2020, 'Philosophische und mythologische analyse der epoche der Moderne und Postmoderne in der Philosophie von Peter Koslowski', *Modern engineering and innovative technologies*, Issue 11, Part 2, pp. 40–52.
7. Sabadukha, V 2017, 'Self-concept of a historian or thoughts of a philosopher about ontological essence of historical events', *Energy, Energy saving and rational nature use*, Vol. 1–2, pp. 24–37.
8. Велика українська енциклопедія. Тематичний словник гасел з напрямку «Філософські науки» (філософія, логіка, етика, естетика) 2019 / уклад.: Арістова АВ, Шліхта ІВ Київ: Енциклопедичне видавництво, 256 с.
9. *Європейська конвенція з прав людини*. Доступно: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text>. [13 Травень 2023].
10. *Загальна декларація прав людини*. Доступно: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text>. [13 Травень 2023].
11. *Конституція України*. Доступно: <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>>. [13 Травень 2023].
12. Сабадуха, ВО 2021, *Метафізика суспільного і особистісного буття в контексті європейської та української традиції: історико-філософський аналіз*. Дисертація доктора наук, Івано-Франківськ: Львівський національний університет імені Івана Франка, 459 с.
13. *Філософія: словник термінів та персоналій 2020* / ВС Бліхар, МА Козловець, ЛВ Горохова та інші. Київ: КВІЦ, 274 с.

References:

1. Castoriadis, C (n.d.), *The Rising Tide of Insignificance (The Big Sleep)*, transl. from the French and edited anonymously as a public service, 388 p. Available from: <<https://www.notbored.org/RTI.pdf>>. [13 May 2023].
2. Cooper, DE 2012, *Existentialism as a philosophical movement. The Cambridge Companion to Existentialism*, Cambridge: Cambridge University Press, pp. 27–49.
3. Dreyfus, HL 2012, "What a monster then is man": *Pascal and Kierkegaard on being a contradictory self and what to do about it* *The Cambridge, Companion to Existentialism*, pp. 96–110.
4. Egan, S 2013, 'Strengthening the United Nations Human Rights Treaty Body System', *Human Rights Law Review*, Vol. 13. pp. 209–244.
5. Joseph, S 2010, 'The United Nations and human rights', *Research handbook on international human rights law*, pp. 1–35.
6. Sabadukha, V 2020, 'Philosophische und mythologische analyse der epoche der Moderne und Postmoderne in der Philosophie von Peter Koslowski', *Modern engineering and innovative technologies*, Issue 11, Part 2, pp. 40–52.
7. Sabadukha, V 2017, 'Self-concept of a historian or thoughts of a philosopher about ontological essence of historical events', *Energy, Energy saving and rational nature use*, Vol. 1–2, pp. 24–37.
8. *Filosofia: slovník terminiv ta personalii (Philosophy: dictionary of terms and personalities)* 2020 / VS Blihar, MA Kozlovets, LV Horokhova and others. Kyiv: KVITS, 274 s.
9. *Ievropeiska konventsiiia z prav liudyny (European Convention on Human Rights)*. Dostupno: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text>. [13 Traven 2023].
10. *Zahalna deklaratsiia prav liudyny (Universal Declaration of Human Rights)*. Dostupno: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text>. [13 Traven 2023].
11. *Konstytutsiia Ukrainy (Constitution of Ukraine)*. Dostupno: <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-vr#Text>>. [13 Traven 2023].
12. Sabadukha, VO 2021, *Metafizyka suspilnoho i osobystisnoho buttia v konteksti yevropeiskoi ta ukrainskoi tradytsii: istoryko-filosofskyi analiz (Metaphysik der sozialen und persönlichen Existenz im Kontext der europäischen und ukrainischen Tradition: historische und philosophische Analyse)*. Dysertatsiia doktora nauk, Ivano-Frankivsk: Lvivskyi natsionalnyi universytet imeni Ivana Franka, 459 s.

13. *Velyka ukrainska entsyklopediia. Tematychnyi slovnyk hasel z napriamu 'Filosofski nauky' (filosofia, lohika, etyka, estetika) (Great Ukrainian encyclopedia. Thematic dictionary of slogans from the field of 'Philosophical sciences' (philosophy, logic, ethics, aesthetics))* 2019 / edited by: Aristova AV, Shlichta IV Kyiv: Encyclopedic Publishing House, 256 s.

DOI 10.33930/ed.2019.5007.44(4-6)-6

УДК 171:177(177.5/177.72)

РУЙНУВАННЯ СИМВОЛІВ ІДЕНТИЧНОСТІ ЯК ДЕСТРУКЦІЯ ЛЮДСЬКОЇ ОСОБИСТОСТІ

THE EXTERMINATION THE SYMBOLS OF IDENTITY AS THE DESTRUCTION OF THE HUMAN PERSONALITY

I. С. ЖОВТОНОГ

Актуальність теми дослідження. Сучасні війни і військові конфлікти, знищення символів й руйнування знаків культури сьогодні означають проблему іншування як онтологічної деструкції людської ідентичності.

Постановка проблеми. Мета цієї статті в тому, щоб дослідити прояви онтологічної деструкції людської ідентичності як процесу іншування. Для досягнення даної цілі аналізується соціальний та індивідуальний рівень конструювання конфліктів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Стасак Жана-Франсуа у своєму дослідженні стверджує, що процес іншування є результатом конструювання відмінностей між людьми. Хомі Баба характеризує іншування як вороже соціальне представлення людських ідентичностей. Таке уявлення вчений пов'язує зі стереотипним розумінням етнічної приналежності людей. Фред Дервін вивчає процес Іншого у зв'язку з концепцією культурної ідентичності. Він доводить, що тенденція до категоризації людей має місце тоді, коли культурні елементи й процеси трактуються як пояснення поведінки людей.

Постановка завдання. Завданнями цієї статті є виявити ті передумови й причини, які зумовлюють відмінності й категоризації у суспільствах. На цьому етапі важливо

The urgency of the research. Nowadays, wars and military conflicts, the extermination of symbols and the demolition of cultural signs today mean the problem of othering as an ontological destruction of human identity.

Target setting. The aim of the article is to research the manifestation of the ontological destruction of people's identity as the process of the Othering. In order to achieve this aim, individual and social levels of conflict constriction are analyzed.

Actual scientific researches and issues analysis. Jean-François Staszak in his research approves that the process of people's othering is the result of differences construction. Homi K. Bhabha characterizes the Othering as an evil social representation of people's identities. The scientist connects such representation with stereotype understanding of people's ethnicity. Fred Dervin studies the process of the Othering in relation to the concept of cultural identity. He claims that the tendency to the categorization of people occurs in order to define the cultural elements as the explanations of people's behaviors.

The research objective. The task of the research is to identify the background and reasons causing differences and categorizations in societies. At this stage, it is important to define the connection of the

визначити взаємозв'язок іншування із концепцією ідентичності. Таким чином, є необхідність окреслити ті приклади проявів процесу іншування, як деструкцію людської особистості. У свою чергу, це має головне значення для аналізу індивідуальних та соціальних наслідків проблеми іншування.

Виклад основного матеріалу. Іншування конструює взаємовиключні наративи, використовуючи упередження та стереотипи. Така репрезентація людських ідентичностей підкреслює ідею не (належності), не(приналежності), не(відповідності) визначеної групи людей загальній більшості людей в суспільстві. Фактично, це свідоме знищення символічних знаків досвіду та життєвого простору інших людей.

Висновки. Іншування визначається як деструкція людської ідентичності, що має місце через винищення знаків культури. Практики іншування – це реконструювання ідентичностей людей як загрозливих й ворожих. Наслідками онтологічної деструкції є знецінення, інструменталізація, об'єктивація, дегуманізація й фізичне знищення.

Ключові слова: онтологічна деструкція, іншування, взаємовиключні наративи, символічне насильство, інструменталізація, об'єктивація.

Othering with the concept of cultural identity. In this way, it is necessary to reveal the examples of manifestation of the process of the Othering as the destruction of people's identity. It also plays a crucial role in analyzing the individual and social consequences causing the issue of the Othering.

The statement of basic materials. The Othering constructs mutually excluding narratives using prejudices and stereotypes. This representation of people's identities emphasizes not (belonging) and not (corresponding) of particular groups of people to the overwhelming majority of people in society. Accordingly, the artificial construction of rejection and exclusion of other people takes part as symbolic violence. In fact, it is the deliberate destruction of symbolic signs of experience and the living space of other people.

Conclusions. The Othering is considered as the process of people's identity destruction. It occurs as a cultural signs' extermination. The practices of the Othering in this society are the reconstruction of people's identity as a threat of safety. Ontological destruction of identity has the result in depreciation, instrumentalization, objectification, dehumanization and physical extermination.

Keywords: ontological destruction, the Othering, mutually excluding, symbolic violence, instrumentalization, objectification.

Актуальність теми. Сучасний світ все частіше стає охопленим конфліктами, а зіткнення відмінних культур, релігій, систем поведінки і способів мислення – як наслідок розриву комунікації, нерозуміння й невизнання Інших. Тому сучасні війни і військові конфлікти, тероризм, геноцид та порушення безпека є актуальними сьогодні, як ніколи раніше, й означають проблему іншування, як нерозуміння й невизнання Іншого. Та й, власне, що для нас сьогодні інакшість – інший колір шкіри, інша релігія, інша мова чи інший спосіб життя? Та чи Іншим для нас не може стати той, з ким ми одного кольору, однієї мови і релігії?

Власне, іншування охоплює такі категорії як проблему інакшості, розуміння Іншого. Іншування присутнє у релігійних, етнічних, ідентичних, соціальних протистояннях і конфліктах. У даній статті робиться спроба окреслення тих символічних й структурних складових, які у своїй сукупності зумовлюють іншування, як онтологічну деструкцію людської ідентичності.

Здійснюється дослідження репрезентацій Іншого на індивідуальному й соціальному рівні.

Аналіз останніх досліджень показує, що теоретичне підґрунтя концепту іншування закладене Георг Вільгельмом Фрідріхом Гегелем. Так, Гегель звертає увагу, що у своїх відносинах з іншим, самосвідомість не визнає Іншого як відмінне буття, але бачить себе в Іншому. І навпаки, самоідентичність виникає, як виключення усього іншого поза собою. Власне, самоідентифікація, за допомогою дистанціювання від іншого, й отримала розвиток в понятті “іншування” [8]. Сартівське конструювання іншування витворює його модуси в спектрі від бажання об’єднатися з Іншим, до протистояння тотальному підпорядкуванню себе Іншому [2]. Інший Емануеля Левінаса – це Інший, не може бути зведений до власного я. І якщо до філософії Левінаса ця недоступність й непізнаваність зумовлювала відношення до Іншого, як до безликої постаті чи ворога, то Левінас наближується до Іншого, роблячи його рівним собі [10]. Іншування постає формою конструювання негативної соціальної репрезентації. Зокрема, в дослідженні фінського вченого Фреда Дервіна, іншування значною мірою пов’язане із стереотипним розумінням людської раси та етнічності [6]. Тут іншування має місце, як об’єктивування людини чи групи людей, як конструювання Іншого поза комплексністю та суб’єктивністю людської індивідуальності. У роботі французького дослідника Сташака Жана-Франсуа іншування є результатом дискурсивного процесу, у результаті якого “шляхом конструювання відмінностей – реальних чи уявних – людська ідентичність знецінюється і заперечується” [11, с. 47]. За таких умов конструювання певної групи людей з притаманною їм ідентичністю, відбувається, як опозиція однієї групи до іншої. Американський дослідник Хомі Баба розглядає концепцію культурної ідентичності у її відношенні до репрезентації Іншого та процесу іншування. Відповідно, саме поняття “культура” постає універсальним засобом для конструювання Іншого, а тенденція до іншування поширюється через імпозирування культурних елементів як пояснень поведінки й думок людей [4]. Переклад англійського “othering”, українським терміном “іншування” в українській філософській думці започаткувала Ольга Гнатюк. Під процесом іншування дослідниця розуміє редуکتивні дії маркування людини як індивіда, що належить до соціальної категорії Інших [1]. Таким чином, спираючись на наявні підходи, у нашому дослідженні проблему іншування ми визначаємо як концептуальну основу, що включає штучне конструювання і виокремлення категорії “інакших”, та має наслідком деструкцію людської ідентичності, зокрема, через винищення символічних знаків Інших.

Таким чином, завданнями цієї статті є виявити ті передумови й причини, які викликають розрізнення, відмінності й інакшості у суспільствах. Визначити ті структурні елементи та рівні, які включає у себе процес іншування. Окреслити репрезентації і прояви іншування як символічної й онтологічної деструкції людської ідентичності. Розглянути концепт культурної ідентичності та його зв’язок з репрезентативністю та іншуванням. А також проаналізувати ті процеси і їх наслідки, які обумовлює проблема іншування на індивідуальному та соціальному рівнях.

Виклад основного матеріалу дослідження. На сьогодні іншування постає багатоаспектною й комплексною проблемою, що включає в себе різні рівні й структурні складові, спрямовані на конструювання й посилення міжлюдської ворожості й ворожнечі. Варто зазначити, що іншування спочатку має місце на символічному рівні. Більше того, у багатьох випадках, символічне

іншування, через стереотипи й конструювання взаємовиключних репрезентацій, є передумовою фізичного протистояння.

Так, іншування набуває характеристик свідомого процесу конструювання взаємовиключних наративів. Дискурсивне виробництво ідеї іншості, дискурсивне конструювання іншого і його репрезентацій відбувається на семантико-символічному рівні. Це має місце, коли відмінності різних людських ідентичностей, релігій, світоглядів і досвідів через дискурс конструюються, як взаємовиключні. Іншування, як дискурсивна побудова, конструює й обґрунтовує ідею не(належності), не(приналежності), не(відповідності). Власне, ці значення, за визначенням Нормана Дункана, “конденсуються в соціальних репрезентаціях окремих індивідів чи груп людей, і через їх вплив зумовлюють конструювання стереотипованих досвідів інших людей” [7, с. 143]. У процесі конструювання таких дискурсів має місце створення взаємовиключних наративів, конструктів відмінностей і категоризацій. Фундування й обґрунтування упереджень, дискримінацій, маргіналізацій й стигматизацій. Власне, так і відбувається, коли в різноманітних дискурсах (медійних, політичних, наукових, повсякденних) відмінності ідентичностей людей піддаються тотальному спрощенню, та представляються, як несумісні й ворожі. Атрибутами категоризацій тут постають відмінності цінностей, традицій, людських досвідів. Більше того, Дункан вважає, що “репрезентації завжди мають в собі ідеологічний компонент і впливи влади завжди присутні в репрезентації іншого” [7, с. 146].

Репрезентативне конструювання іншості відбувається через такі механізми дискурсу, як порівняння, диференціювання, класифікування й виключення. Так, порівняння ідентичностей одних людей з іншими має наслідком їх розмежування й протиставлення. А підкреслення географічних, фізичних, лінгвістичних розмежувань є конструюванням психологічних й фізичних кордонів між людьми. Такого роду антагоністична репрезентація людських відмінностей зумовлює зіткнення й суперечки, та слугує прямим приводом для початку ворогування.

Зокрема, конструювання іншості, як ворожнечі, простежується у дискурсивних практиках закритого суспільства. Анрі Бергсон наголошує, що члени такого суспільства “завжди знаходяться у бойовій готовності, й у будь-який час готові до нападу і оборони” [3, с. 288]. Таким чином, члени закритого суспільства характеризуються міцними взаємозв'язками одне з одним, і байдужі до інших людей.

У колективістському суспільстві дискурсивні практики іншування є психологічною репресією, необхідною для заміщення провини. На так званих Інших переноситься відповідальність за усі невдачі й проблеми. Така імітація ворогів слугує засобом іншування. Інші стають мішенню, на яку скеровуються ворожі почуття та невдоволення індивідів колективістського суспільства. Зрештою, Інші допомагають суспільству вивільнитися від почуття провини й гріховності за власні злочини.

Суспільна думка, яка щоденно накидається дискурсами телебаченням, Інтернет ЗМІ й соцмережами, нівелює відповідальність людини за власні думки, почуття й вчинки. Такі спотворення під впливом оточення і суспільства, сприймається, як особисті переконання, а не нав'язані ззовні. Людська особистість розчиняється у колективних цінностях, а будь-яка автономія вважається загрозою такому типу суспільства.

Власне, іншування – це не лише дискурсивна інтерпретація фактів, сконструйована тут і тепер. Це ті апріорні упередження і нетерпимості, коріння

яких формувалися у свідомості протягом тривалого часу. А чергова дискримінаційна теорія надала їм форму загального принципу. Та й будь-яка жорстокість й насильство не є спонтанними, вони першопочатково закладені у свідомості, й потім конструюються у реальному житті. Спочатку насилля вкорінюється в людські голови через символічний поділ і розмежування, і лише потім люди беруть до рук зброю. У деструктивному відношенні до Інших, у деструкції буття Іншого віддзеркалюється те негативне значення, яке надається Іншому. Іншування вкладається у різноманітні схеми, сценарії структури й фрейми, але наповнення, суть – залишається незмінною – тотальна деструкція Іншого. Власне, процес штучної реконструкції ідентичності супроводжується позбавленням статусу, маргіналізацією, перетворенням на аутсайдерів і позбавленням будь-яких прав.

Водночас, факт існування тих, хто не згоден, є протистоянням системі, хоча й не свідомим. Факт існування відмінностей, у тому числі, відмінностей думок, способів розуміння дійсності, порушує правила гри, якими живе колективістське суспільство. Власне, щоб нейтралізувати небезпеку, вірус інакшості, таке суспільство реконструює ідентичність усіх тих, хто йому протистоїть, як ворогів, – таким чином, що репресії, вбивства чи геноцид стають неминучими. Адже ця тотальна загроза з боку Іншого, якщо вона штучно конструюється, є нероздільною із фізичним існуванням. А продовження буттєвого існування Інших трактується, як загроза для виживання.

Власне, постійне посилення й підкреслення відмінностей між колективістським й іншими суспільствами, є підставою протистоянь. Так, іншування, як репрезентативна практика, змінює соціальну реальність, спочатку конструюючи символічні кордони між, так званими, несумісними ідентичностями, а потім встановлює колючі дроти й окопи. Іншування, як дискурс, формується на усвідомлених і прийнятих людьми знаннях, і змінити його можливо лише шляхом деконструкції цих знань.

Одним із знарядь для продукування стереотипних репрезентацій є дискурс навколо поняття “ідентичність”. Власне, ідентичність маркується символами, й включає есенціальні твердження про приналежність, культуру, виховання, релігію, де ідентичність постає, як фіксована та незмінна. Водночас, відповідно до результатів досліджень Кетрін Вудворд, людська ідентичність не може бути уніфікована, і зведеною до єдиного зразка – адже ідентичність це не лише про місце народження, релігію, культуру, расу – людська ідентичність включає усі ці полюси, й водночас, більше усього цього [13]. Людська ідентичність, це не одинична сутність, але конгломерат досвідів, вір і походжень.

Роджерс Брубейкер – відомий своїми дослідженнями проблем імміграції, громадянства та націоналізму – показує, що “сьогодні все частіше зміщується аналітичний фокус з ідентичності на ідентифікацію, з груп як сутностей на проекти створення груп, зі спільної культури на категоризацію” [5, с. 35]. А етнічна приналежність, раса та нація – є не речами у світі, а перспективами світу: способами бачення, інтерпретації та представлення соціального світу.

Звідси, аналізуючи проблему дегуманізації у концтаборах, Герберт Келман визначає її причину у баченні усього різноманіття тих досвідів, та індивідуальних характеристик, якими володіє людина – у зведенні до єдиної ідентичності – євреїв, нацистів... Більше того, дегуманізація, трактування інших, як не-людей, створює ситуацію, у якій моральні принципи на інших більше не поширюються, таким чином, дозволяючи їх приниження, знецінення і катування. Інші рахуються не гідними гуманного, людського відношення, ставлення без

привілеїв і прав. Так, у концтаборах і фабриках смерті злочинці не бачать у своїх жертвах людей. Концтабори слугують тим засобом, через який людей дегуманізують – “роблять анонімною масою, знеособленими постатями, позбавленими індивідуальності, об’єктами, заштампованими у лозунги й стереотипи” [9, с. 365]. Таке конвеєрне, індустріальне, нівелююче вбивство полегшує психологічний тягар, адже жертви дегуманізовані, знелюднені. По суті, коли фундаментальні права та свободи заперечуються, людська індивідуальність розчиняється в масі, а сама людина знецінюється. Позбавлення людей їх ідентичностей і індивідуальності уможлиблює насильство та фізичне знищення. Так іншування прокладає шлях до тотальності та деструктивності.

Таке іншування має місце, коли символічні для комунікативного простору людини речі знецінюються, заперечуються і руйнуються. Ідентичність стає засобом, що піддається знищенню, викоріненню, асиміляції. Штучне конструювання, неприйняття й взаємовиключення розгортається, як символічне насильство. На цьому рівні, мета іншування полягає у тому, щоб викорінити людську ідентичність. Зважаючи на це, іншування постає, як війна проти ідентичності, а культурне і етнічне знищення – його невіддільні складові.

На нашу думку зараз, як ніколи до цього раніше, став очевидний зв’язок між винищенням знаків ідентичності з деструкцією людського буття. Це та онтологічна деструкція, яка через знищення знаків культури винищує людську ідентичність. Це підтверджують ті факти, що у багатьох випадках іншування, як фізичного знищення, є недостатньо, це зумисне руйнування символічних знаків досвіду інших людей. Це має місце через знищення ландшафту ідентичності та відбирання життєвого простору. Коли моральне і фізичне іншування має місце через знищення символів, цінностей, ідей, важливих для певної групи людей, будь це євреї, кримські татари чи українці. Таке іншування, як розрив зв’язку із територією, мовою, традиціями, в першу чергу, нищить не матеріальний добробут, а гідності людей.

Тому, важливо відзначити, що руйнування ідентичності відбувається не лише на межі знищення життєвого простору й фізичного виключення. Це має місце як цілеспрямоване винищення архітектури, культури та знаків мистецтва, як позбавлення життєвого досвіду й особистого контексту. Усього того, що вкарбоване й збережене у пам’ятках мови, мистецтва, архітектури.

Хочемо підкреслити, що спочатку знищуються дитячі садки, школи й університети, як фундамент ідентичності, як те, що через виховання й освіту її ґрунтує й підтримує. Потім, розбивається її основа – музеї, театри, бібліотеки. Те, на чому заснована людська ідентичність, й те, що її тримає. Руйнуються пам’ятники, горять картини й книжки ...так знищується фасад ідентичності, її оздоблення, кольори й відтінки.

Ці культурні символи стають мішенню, адже несуть у собі рельєф ідентичності. Передають те символічне середовище, що стає відображенням людського життя, його історії й досвіду. Конструюють ті етнографічні краєвиди, що означають самотність, непідробність, справжність. І, водночас, вміщують той життєвий простір, без якого людина втрачає свою вкоріненість, свою приналежність, свій світ, своє значення. Це умова успадкування традицій, своєрідна комунікація й спосіб порозуміння між різними поколіннями і різними людьми.

Символічне середовище, у якому народжується й виховується людина, є умовою успадкування й передачі традицій. Це символічне місце порозуміння між різними поколіннями та різними людьми. Руйнування всього цього є

знищенням зв'язку між пам'яттю, традиціями та вкоріненістю. Так стирається межа приналежності до свого, близького, рідного. Через означники культури, ба більше, через їх знецінення, асимілювання, відбирання – має місце викорінення ідентичності людей.

Фактично, іншування супроводжується не лише розривом з традиціями та винищенням символів людської ідентичності, але й знеціненням людей. Це позбавлення Інших людяності, всього того, що є невід'ємними атрибутами людини, що визначає людину і її цінність. Такий висновок має місце і у роботі італійського дослідника Єруна Ваеса. *Науковець пов'язує знецінення інших з приписуванням їм меншого ступеня людяності. "Вони є менш людьми, ніж Ми" – такі сучасні упередження у правилах людей" [12]. Тож таке знелюднення, та й, власне, людська об'єктивація, виявляється як приниження, зневага і недовіра до інших. Таке уречевлення має наслідком знецінення, стирання й знищення інших. Тому, власне, і стають можливими ненависть, дискримінація і війни.*

Отже, іншування об'єктивує, редукує й уречевлює людей, роблячи з них бездушні й знеособлені предмети. Звідси, зокрема, ставлення, відношення і поводження з людьми, як із речами. Таку інструменталізацію свободи, включаючи свободу творчості, Сартр характеризує, як шлях до рабства: "оскільки я є об'єктом цінностей, які, здається, класифікують мене без моєї можливості вплинути на таку оцінку, або навіть знати її, я перебуваю в рабстві" [2, с. 386]. Таким чином, індивід є інструментом можливостей, які заперечують його трансцендентність, щоб конституювати його/її як засіб досягнення цілей, про які людина навіть не підозрює. А інструменталізація та підпорядкування людської особистості певним стандартам, знищує свободу творчості. У цьому випадку іншування – це позбавлення людини її шляху самоздійснення. Це заперечення права робити свій власний вибір. Така стандартизація заперечує будь-яке самовираження та будь-яку свободу творчості.

Іншими словами, спочатку насильство виникає не в діях, а в думках і поглядах. Дискримінація та утиски існують, як нищення ідентичності через означники мови, мистецтва, архітектури. Ці символічні дії принижують людську гідність та знищують індивідуальність. Крім того, таке відчуження руйнує почуття особистої свободи та гідності людей.

Крім того, іншування, як заперечення людської природи, такої, як свобода волі, право вибору, власної індивідуальності, власних думок та особистих цінностей кожного веде до морального відсторонення. Таке моральне виключення відсторонює людину за рамки моральних цінностей, моральних норм і правил. Власне, таке відношення виносить інших людей за межі гуманного ставлення, залишає їх по інший бік моралі й моральності.

Зважаючи на це, таке ставлення розмежовує людей за межі моральних, людських і цивілізаційних прав. Вона перекреслює, заперечує і спростовує суб'єктивність людей. Відповідно, особистий досвід і почуття людей ігноруються і взагалі не визнаються. Таке невизнання особистої індивідуальності та незалежності призводить до деперсоналізації, об'єктивації, інструменталізації й дегуманізації.

По суті, коли фундаментальні права та свободи заперечуються, людська індивідуальність розчиняється в масі, а сама людина дегуманізується. Позбавлення й нівелювання ідентичності уможлиблює насильство та фізичне знищення. Так іншування прокладає шлях до тотальності та деструктивності.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок. Іншування, як процес конструювання й посилення міжлюдської

ворожості й ворожнечі, відбувається на символічному і фізичному рівнях. На символічному рівні іншування є свідомим процесом конструювання взаємовиключних наративів, як обґрунтування ідеї не(належності), не(приналежності), не(відповідності). Це має місце, коли відмінності різних людських ідентичностей, релігій, світоглядів і досвідів через дискурс конструюються як взаємовиключні. Ці значення конденсуються у соціальних репрезентаціях окремих індивідів чи груп людей і зумовлюють конструювання стереотипованого сприйняття у відношенні до досвідів Інших. Дана проблема виникає, коли у різноманітних дискурсах відмінності ідентичностей людей піддаються тотальному спрощенню і представляються, як несумісні й ворожі. Конструювання іншості, як ворожнечі, прослідковується у дискурсивних практиках колективіського суспільства. Дискурсивні практики іншування є психологічною репресією, необхідною для заміщення провини. А імітація Інших, як ворогів, слугує засобом іншування, коли Інші стають мішенню, у яку скеровуються ворожі почуття й невдоволення індивідів колективіського суспільства.

Фізичний рівень, ґрунтуючись на наслідках символічного іншування, набуває характеристик деструкції людської ідентичності. Очевидний зв'язок між винищенням знаків ідентичності з деструкцією людського буття. Це та онтологічна деструкція, яка через знищення знаків культури винищує людську ідентичність. Це підтверджують ті факти, що у багатьох випадках іншування тільки фізичного знищення недостатньо, це зумисне руйнування символічних знаків досвіду інших людей. Знищення ландшафту ідентичності й відбирання життєвого простору. Руйнування ідентичності відбувається на межі знищення життєвого простору й фізичного виключення. Фактично, іншування супроводжується не лише розривом з традиціями та винищенням символів людської ідентичності, але й знеціненням людей. Так дегуманізація у концтаборах зумовлена зведенням різноманіття людських досвідів до єдиної ідентичності. Трактування Інших, як не-людей, створює ситуацію, у якій моральні принципи на Інших більше не поширюються і, таким чином, дозволяючи фізичне знищення. Позбавлення людей їх ідентичностей і індивідуальності уможлиблює насильство та фізичне вбивство. Так іншування прокладає шлях до тотальності та деструктивності.

Список використаних джерел:

1. Гнатюк, О 2005, *Прощання з імперією: Українські дискусії про ідентичність*. Київ: *Критика*, 528 с.
2. Сартр, Ж-П 2001, *Буття і ніщо: Нарис феноменологічної онтології*, пер. з фр. В. Лях, П. Тарашук. Київ: *Видавництво Соломії Павличко "Основи"*, 386 с.
3. Bergson, H 1954, *Two sources of morality and religion*, trans. By R. Asley Aurda and Cloudesley Brereton, Canada: *A Doudladay Anchor Book*, 318 s.
4. Bhabha, H 1994, *The Location of Culture*, New York: *Routledge*, 1994, 285 p.
5. Brubaker, R 2006, *Ethnicity without group*. Cambridge, Massachusetts: *Harvard*, pp. 32-41. Available from: <https://seminariosocioantropologia.files.wordpress.com/2017/11/ethnicity-without-groups.pdf>. [20 December 2022].
6. Dervin, F 2012, 'Cultural identity and othering', In J. Jackson (ed.), *The Routledge handbook of language and intercultural communication*, London and New York: *Routledge by Taylor & Francis Books*, 234 p.
7. Duncan, N 2003, 'Race Talk: Discourses on Race and Racial Differences', *International Journal of International Relations*, 27, 2, pp. 132-156.

8. Hegel, G.W.F 1967, *Phenomenology of Mind, translation of Hegel (1807) by J. B. Baillie*, London: *Harper & Row*, 296 p.
9. Kelman, H 2012, 'Social psychology and the study of peace: Personal reflections', in: *Tropp L. The Oxford handbook of intergroup conflict*, New York: Oxford University Press, pp. 361-372. Available from: <https://scholar.harvard.edu/sites/scholar.harvard.edu/files/hckelman/files/social_psychology_and_the_study_of_peace.pdf>. [1 May 2023].
10. Levinas, E 1969, *Totality and Infinity: An Essay on Exteriority*, Alphonso Lingis (trans.), Pittsburgh: *Duquesne University Press*.
11. Staszak, J.-F 2009, 'Other/Otherness', in Kitchin R. and Thrift N. (eds.), *International Encyclopaedia of Human Geography*, Oxford: Elsevier, vol. 8, pp.43-47.
12. Vaes, J 2006, 'They' are Less Human than 'We' are: *Modern Prejudice in Human Terms. Discrimination: perspectives de la psychologie sociale et de la sociologie*, France: Cahiers de l'Urmis, № 10-11. Available from: <<https://journals.openedition.org/urmis/184>>. [13 May 2023].
13. Woodward, K 1997, *Identity and difference*, London: *Sage*, 358 p.

References:

1. Hnatiuk, O 2005, *Proschannia z imperiieiu: Ukrain's'ki dyskusii pro identychnist.(Farewell to Empire: Ukrainian Discussions on Identity)*, Kyiv: *Krytyka*, 528 s.
2. Sartr, Zh-P 2001, *Buttia i nishcho: Narys fenomenolohichnoi ontolohii (Being and Nothing: An Essay on Phenomenological Ontology)*, per. z fr. V. Liakh, P. Taraschuk. Kyiv: *Vydavnytstvo Solomii Pavlychko 'Osnovy'*, 386 s.
3. Bergson, H 1954, *Two sources of morality and religion*, trans. By R. Ashley Aurda and Cloudesley Brereton, Canada: *A Dougladay Anchor Book*, 318 s.
4. Bhabha, H 1994, *The Location of Culture*, New York: *Routledge*, 1994, 285 p.
5. Brubaker, R 2006, *Ethnicity without group. Cambridge, Massachusetts: Harvard*, pp. 32-41. Available from: <<https://seminariosocioantropologia.files.wordpress.com/2017/11/ethnicity-without-groups.pdf>>. [20 December 2022].
6. Dervin, F 2012, 'Cultural identity and othering', In J. Jackson (ed.), *The Routledge handbook of language and intercultural communication*, London and New York: *Routledge by Taylor & Francis Books*, 234 p.
7. Duncan, N 2003, 'Race Talk: Discourses on Race and Racial Differences', *International Journal of International Relations*, 27, 2, pp. 132-156.
8. Hegel, G.W.F 1967, *Phenomenology of Mind, translation of Hegel (1807) by J. B. Baillie*, London: *Harper & Row*, 296 p.
9. Kelman, H 2012, 'Social psychology and the study of peace: Personal reflections', in: *Tropp L. The Oxford handbook of intergroup conflict*, New York: Oxford University Press, pp. 361-372. Available from: <https://scholar.harvard.edu/sites/scholar.harvard.edu/files/hckelman/files/social_psychology_and_the_study_of_peace.pdf>. [1 May 2023].
10. Levinas, E 1969, *Totality and Infinity: An Essay on Exteriority*, Alphonso Lingis (trans.), Pittsburgh: *Duquesne University Press*.
11. Staszak, J.-F 2009, 'Other/Otherness', in Kitchin R. and Thrift N. (eds.), *International Encyclopaedia of Human Geography*, Oxford: Elsevier, vol. 8, pp.43-47.
12. Vaes, J 2006, 'They' are Less Human than 'We' are: *Modern Prejudice in Human Terms. Discrimination: perspectives de la psychologie sociale et de la sociologie*, France: Cahiers de l'Urmis, № 10-11. Available from: <<https://journals.openedition.org/urmis/184>>. [13 May 2023].
13. Woodward, K 1997, *Identity and difference*, London: *Sage*, 358 p.

DOI 10.33930/ed.2019.5007.44(4-6)-7
УДК 364.044. 652

СОЦІАЛЬНА РОБОТА ГРОМАДСЬКИХ, БЛАГОДІЙНИХ ТА ВОЛОНТЕРСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

SOCIAL WORK OF PUBLIC, CHARITABLE AND VOLUNTEER ORGANISATIONS DURING MARTIAL LAW

А. С. Шморлівська
Ю. В. Стребкова

Актуальність теми дослідження. Соціальна робота під час збройних конфліктів і надзвичайних ситуацій стає пріоритетом багатьох громадських організацій. Під час війни радикально змінюються соціальні статуси та становище громадян, з'являються нові вразливі групи населення. Стрімко зростає кількість осіб, які потребують соціальної підтримки та захисту, тож робота громадських, благодійних та волонтерських організацій нині є на піку актуальності.

Постановка проблеми. Під час війни страждають та гинуть тисячі людей, цілі населені пункти зазнають порушення інфраструктури, а їх мешканці втрачають доступ до нормальних умов життєдіяльності. Взаємодія між громадськими, волонтерськими та благодійними об'єднаннями різних напрямків діяльності є вкрай важливою під час війни та соціальних потрясінь. Зауважимо, що в умовах надзвичайних ситуацій, поширення інформації про такі об'єднання та їх послуги є вагомим чинником організаційного забезпечення соціальної підтримки. Актуальність інформації, що поширюється, та її достовірність є надважливою для злагодженої роботи багатьох служб і швидкої допомоги потерпілим.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Міжнародний досвід соціальної роботи, зокрема етичні принципи та європейські цінності соціальної роботи висвітлюються у фахових англійськомовних виданнях, проте, на момент дослідження, тема соціальної роботи під час війни в Україні не достатньо представлена у цих публікаціях.

Діяльність сучасних організацій громадянського суспільства в Україні, у тому числі благодійних, волонтерських

Urgency of the research. Social work during armed conflicts and emergencies becomes a priority for many civil society organizations. During a war, social statuses and the situation of citizens change radically, and new vulnerable groups of the population emerge. The number of people in need of social support and protection increases sharply, so the work of civil, charitable, and volunteer organizations is currently at the peak of relevance.

Target setting. During a war, thousands of people suffer and die, entire settlements experience infrastructural disruptions, and residents lose access to normal living conditions. Cooperation between civil, volunteer, and charitable organizations of different areas of activity is extremely important during times of war and social upheaval. It should be noted that in emergency situations, the dissemination of information about such associations and their work is of utmost importance. The relevance of the information being disseminated and its accuracy is crucial for the coordinated work of many services and the speed of assistance to victims.

Actual scientific researches and issues analysis. International experience in social work, including ethical principles and European values of social work are covered in professional English-language publications. However, at the time of the study, the topic of social work during the war in Ukraine was not addressed.

The activities of modern civil society organizations in Ukraine, including charitable, volunteer, and community associations, have been examined in the

та громадських об'єднань, було розглянуто в працях вітчизняних дослідників. У роботах опублікованих після 2022 року авторки дійшли висновку, що початок повномасштабної війни та введення воєнного стану внесли суттєві зміни у діяльність громадських об'єднань. Національна специфіка та сучасний практичний досвід соціальної роботи в Україні в цілому зумовлені воєнним станом. Не достатньо вивченими є власне поширення та актуальність інформації про роботу різних громадських, благодійних та волонтерських організацій під час війни.

Постановка завдання. В умовах інформаційної війни, актуальність та доступність інформації є частиною системи безпеки, а дотримання інформаційної гігієни є вкрай важливим. Тож, нашим завданням буде аналіз доступності та актуальності інформації про соціальну допомогу в умовах війни, яку надають громадські, благодійні та волонтерські організації.

Висновки. Інформація про діяльність громадських, благодійних та волонтерських організацій є високо актуальною. Підтверджені результати попередніх досліджень, стосовно розширення спектру надання послуг громадськими організаціями під час війни. Співпраця з органами державної влади є важливим чинником ефективності роботи громадських організацій, а в умовах війни – життєво необхідною. Розміщення на офіційних сайтах виконавчої влади інформації про діяльність громадських, благодійних та волонтерських організацій забезпечує актуальною та достовірною інформацією різні групи клієнтів соціальної роботи. На відміну від сторінок у соціальних мережах та каналів і профілів у популярних месенджерах, офіційні сайти державних органів влади поширюють інформацію про організації, які є надійними для соціальної роботи в умовах війни. Зокрема для виконання таких складних завдань як волонтерські збори для фінансування армії, евакуація з гарячих точок та ін. Інформування про реальні соціальні проекти дає можливість об'єднувати зусилля для допомоги в умовах воєнного стану, уникаючи шахраїв, які працюють під виглядом волонтерів.

works of domestic researchers. In works published after 2022, authors have concluded that the beginning of full-scale war and the introduction of martial law have made significant changes to the activities of civil society organizations. The national specificity and modern practical experience of social work in Ukraine are determined by the state of war. The dissemination and relevance of information about the work of civil, charitable, and volunteer organizations during the war are not sufficiently studied.

The research objective. In the context of an information war, the relevance and accessibility of information is a crucial component of security, and adherence to information hygiene is extremely important. Therefore, our task will be to analyze the accessibility and relevance of information on social assistance provided by civil, charitable, and volunteer organizations in the conditions of war.

Conclusions. Information about the activities of civil, charitable, and volunteer organizations is highly relevant. Previous research has confirmed the expansion of the range of services provided by civil organizations during war. Collaboration with government agencies is an important factor in the effectiveness of the work of civil organizations, and in conditions of war, it is vital. Posting information about the activities of civil, charitable, and volunteer organizations on the official websites of executive authorities provides up-to-date and accurate information for various groups of social work clients. Unlike pages on social media and popular messaging channels and profiles, official websites of government agencies disseminate information about organizations that are reliable for social work war. This is particularly important for performing complex tasks such as volunteer fundraising for the military, evacuation from hot spots, and others. Informing about real social projects enables the pooling of efforts to provide assistance in conditions of martial law, while avoiding fraudsters who operate under the guise of volunteers.

Ключові слова: соціальна робота, цивільно-військова співпраця, воєнний стан, соціальна робота в надзвичайних ситуаціях, збройні конфлікти.

Keywords: social work, civil-military cooperation, martial law, social work in emergency situations, armed conflicts.

Актуальність теми. Соціальна робота під час збройних конфліктів і надзвичайних ситуацій стає пріоритетом багатьох громадських організацій. Під час війни радикально змінюються соціальні статуси та становище громадян, з'являються нові вразливі групи населення. Стрімко зростає кількість осіб, які потребують соціальної підтримки та захисту, тож робота громадських, благодійних та волонтерських організацій зараз є на піку актуальності. Свідченням актуальності роботи благодійних, громадських та волонтерських організацій є, також, зростання довіри народу України до таких об'єднань. Результати опитування громадської думки Центру Разумкова, станом на початок липня 2021 року свідчать, що громадським організаціям довіряло 47% українців, волонтерським – майже 64%. Проте, в серпні 2022 року (після початку повномасштабного вторгнення), останній показник склав 84,5% громадян [7].

Постановка проблеми. Під час війни страждають та гинуть тисячі людей, цілі населені пункти зазнають порушень інфраструктури, а їх мешканці втрачають доступ до нормальних умов життєдіяльності. Взаємодія між громадськими, волонтерськими та благодійними об'єднаннями різних напрямків діяльності є вкрай важливою під час війни та соціальних потрясінь. Зауважимо, що в умовах надзвичайних ситуацій важливим є і саме поширення інформації про такі об'єднання та їх роботу. Актуальність інформації, що поширюється, та її достовірність є надважливою для злагодженої роботи багатьох служб і швидкої допомоги потерпілим.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Міжнародний досвід соціальної роботи, зокрема етичні принципи та європейські цінності соціальної роботи висвітлюються у профільних виданнях, наприклад у публікаціях Міжнародної федерації соціальних працівників (IFSW), фаховому виданні Європейської асоціації досліджень соціальної роботи “European Journal of Social Work”, журналі “Social Service Review” Чиказького університету та ін. Проте, на момент дослідження, тема соціальної роботи під час війни в Україні у цих виданнях не достатньо опрацьована. Значна кількість вітчизняних та закордонних авторів-гуманітаристів зосереджують свою увагу на дослідженнях психічного здоров'я та практиках психосоціальної підтримки в умовах надзвичайних ситуацій: Н. Гусак, Л. Мельник, І. Пінчук, Н. Степанова, О. Хаустова, В. Чернобровкіна, О. Шклярська, та ін.

Системна підготовка соціальних працівників до роботи в умовах надзвичайних ситуацій та збройних конфліктів була запроваджена з 2017 року в Національному технічному університеті України “Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського” [11]. У 2019 році на кафедрі психології та соціальної роботи Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського, було розроблено методичні рекомендації до вивчення навчальної дисципліни “Соціальна робота з постраждалими від катастроф і надзвичайних ситуацій”. Автором розробки є викладач кафедри А. Килівник. У липні 2020 року була опублікована “Докрина цивільно-військового співробітництва”. У цій доктрині громадські організації і структури влади поєднуються як об'єкти цивільного середовища задля підтримання належного рівня цивільно-військової взаємодії [2]. Разом з тим, наукових розробок цивільно-військової співпраці недостатньо.

Значна кількість робіт, що опубліковані останнім десятиліттям українськими дослідниками, стосується інформаційної війни, безпеки та інформаційно-психологічних операцій (ІПсО) у мережі Інтернет. А. Толокнов, аналізував головні сторінки сайтів державної влади на наявність версії для людей з вадами зору. Автор визначає доступність як практику, що дозволяє використовувати сайти як можна більшій кількості людей, як спосіб надання рівних прав і можливостей, незалежно від здібностей або обставин [13, с. 590]. На нашу думку, під час війни і надзвичайних ситуацій, самі по собі обставини можуть і визначати і обмежувати можливості цивільного населення.

Діяльність сучасних організацій громадянського суспільства в Україні, у тому числі благодійних, волонтерських та громадських об'єднань, було розглянуто в працях таких вітчизняних дослідників: Д. Бирик, І. Вітківської, В. Дацюк, А. Заславської, Ф. Тараненко та ін. Авторки дійшли висновку, що початок повномасштабної війни та уведення воєнного стану внесли суттєві зміни у діяльність всіх громадських об'єднань: “національна специфіка та сучасний практичний досвід соціальної роботи України зумовлені воєнним станом” [15, с. 19]. Наразі безпосередні цілі багатьох із них змінилися на фінансування Збройних сил України та Територіальної самооборони, підтримку поранених та внутрішньо переміщених осіб, тощо [12]. Маловивченими є саме поширення та актуальність інформації про роботу громадських, благодійних та волонтерських організацій під час війни.

Постановка завдання. Під час воєнного стану створено цикл тематичних теле- та радіопередач, соціальної реклами з основ безпеки життєдіяльності та соціального захисту. Різноманітні аспекти діяльності громадських організацій та благодійних фондів висвітлюються у засобах масової інформації. Незліченна кількість Телеграм каналів повсякчас інформує про події війни. Проте, в умовах інформаційної війни, актуальність та доступність інформації є частиною системи безпеки, а дотримання інформаційної гігієни є вкрай важливим. Тож, нашим завданням буде аналіз доступності та актуальності інформації про соціальну допомогу в умовах війни, яку надають громадські, благодійні та волонтерські організації.

Виклад основного матеріалу дослідження. З початку повномасштабних воєнних дій в Україні, громадяни нашої держави продемонстрували здатність до швидкої самоорганізації та ефективної співпраці між собою та з громадськими об'єднаннями. Відповідно до даних Державної служби статистики України, кількість неприбуткових та некомерційних організацій, у тому числі благодійних та громадських, щороку зростає. У 2020 році в Україні було зареєстровано 88100 громадських організацій, у 2021 році – 92500, у 2022 році – 96500. У 2020 році в Україні було зареєстровано 19112 благодійних організацій, у 2021 році – 19812, у 2022 році – 20498 [6, с. 217].

Громадські та благодійні організації, що зареєструвалися після 24 лютого 2022 року, відрізняються від інших організацій тим, що вони були створені відповідно до викликів воєнного часу. Їх специфіка полягає у швидкій реакції на кризові ситуації та ефективному реагуванні на надзвичайні ситуації, що виникають. Ці організації активно допомагають військовим, цивільним жертвам війни, забезпечують евакуацію населення з небезпечних зон, та надають гуманітарну допомогу [3, с. 52].

У соціальній роботі під час воєнного стану можна виділити такі напрямки діяльності організацій: гуманітарна допомога (надання продуктів та предметів першої необхідності, співпраця з медичними закладами та інше); допомога армії

(варто зауважити, що волонтерські збори коштів іноді більш оперативно покривають фінансові потреби під час російсько-української війни ніж потужні міжнародні організації); грошова допомога постраждалим від війни; соціально-психологічна підтримка та юридичне консультування; проведення евакуації з місць небезпеки; інформаційне та організаційне забезпечення цивільно-військової співпраці.

Розглядаючи діяльність громадських організацій, варто звернутися до дефініції “громадянського суспільства”. Погоджуємось із визначенням, що наводить А. Заславська: “Громадянське суспільство – це сфера життєдіяльності людей, вільна від безпосереднього впливу з боку держави та її посадових осіб, але разом з тим вона організована, внутрішньо впорядкована і взаємодіє з державою” [9, с. 95]. Тож, для дослідження актуальності роботи громадських, волонтерських та благодійних організацій ми зверталися до їх сайтів, на які є покликання в офіційних Інтернет-платформах виконавчої влади. Органи виконавчої влади взяті з реєстру єдиного Урядового порталу [8].

Для соціальної роботи важливим елементом ефективної діяльності є співпраця і безпосередній інформаційний обмін із Міністерство соціальної політики України. Міністерство соціальної політики України надає своєчасну та сучасну інформацію з надання послуг: субсидій, виплат різного характеру, соціальних гарантій, гуманітарної допомоги та ін. На веб-порталі простежуються актуальні новини та нові соціальні проекти. Отже, саме від сайту Міністерства соціальної політики України очікується найбільше актуальної інформації про соціальні послуги, що надають громадські організації. Наше припущення було правильним: на момент звернення (15 квітня 2023 року) на сайті міністерства містилась інформація про співпрацю з громадськими організаціями, як у розділі новин так і за тематичними вкладками.

До волонтерської діяльності долучаються організації, що співпрацюють з міжнародними фондами. Виконавча влада спільно з міжнародними організаціями надає такій співпраці потужну інформаційну підтримку. Уряд України у партнерстві з UNFPA, Фондом ООН у галузі народонаселення, розгорнув роботу Центрів допомоги врятованим у населених пунктах, які приймають постраждалих від війни. Їх діяльність широко представлена на Платформі допомоги врятованим [10]. Платформа допомоги врятованим висвітлює діяльність ряду організацій, серед яких: Мінсоцполітики, Нацсоцслужба, МВС, Нацполіція, Офіс Генерального прокурора, МОЗ, МОН, Мінцифри, Мінветеранів, ООН Жінки в Україні, УВКБ ООН в Україні, МОМ в Україні, Офіс Ради Європи в Україні, ГО “Ла Страда-Україна”, ГО Асоціація жінок-юристок “Юрфем” та інші. Відповідно до кола учасників, платформа надає допомогу з питань попередження домашнього насильства, торгівлі людьми та гендерної дискримінації, з гуманітарних питань, юридичних консультацій і навіть медичного лікування. Центри допомоги врятованим розгорнули роботу в дев’яти містах України. На веб-сайті платформи можна простежити актуальну інформацію першої психологічної допомоги, а також юридичних та економічних аспектів підтримки, звернутися до центру за вказаною адресою чи отримати консультування по телефону гарячої лінії, який працює цілодобово [10].

У часи воєнного стану є актуальною інформація з Міністерства оборони України. Даний орган виконавчої влади на офіційному сайті оперативно оповіщає громадян новинами воєнного характеру. Міністерство оборони України підтримує роботу Мілітарі Медіа Центру–медійного майданчика і публікує брошуру “У разі надзвичайної ситуації або війни”, де висвітлений

алгоритм дій у таких ситуаціях. Урядовий контактний центр, що співпрацює з Міноборони, надає інформацію щодо: мобілізації у “Гвардію наступу”, пошуку зниклих, доказів російсько-української війни, безоплатної правової допомоги, розмінування території України, протидії домашньому насильству та торгівлі людьми, офіційної платформи гуманітарної допомоги “СпівДія” [14].

Міністерство внутрішніх справ України поширює актуальну інформацію та новини, відповідно до свого виду діяльності. На офіційному сайті представлені дві гарячі лінії: “Телефон довіри для учасників АТО/ООС” і “Телефонна гаряча лінія Міністерства внутрішніх справ України”. Департамент комунікації Міністерства внутрішніх справ України зібрав ключові рекомендації для школярів як поводитися під час воєнних дій та опублікував їх у “Абетці з безпеки школяра середньої школи”. МВС України співпрацює з Всеукраїнською програмою ментального здоров'я, що створена за ініціативою Олени Зеленської “Скажи чесно, ти як?”. На сайті програми “Ти як?” зібрані поради та контакти як допомогти собі та близьким [4].

Міністерство молоді та спорту висвітлює актуальні новини відповідно до своєї компетенції. Також це міністерство займається пошуком російських та білоруських спортсменів, які підтримують війну в Україні; організовує збір коштів на відновлення зруйнованої спортивної інфраструктури в рамках ініціативи Президента UNITED24; співпрацює з волонтерською P2P-платформою “СпівДія”. Міністерство опікується Волонтерською платформою, що об'єднує різні волонтерські можливості країни в одному місці, Порталом гуманітарної допомоги, Національною платформою доброчесності спорту, Урядовою кампанією EUКРАЇНА, що здійснюється за підтримки Представництва Європейського Союзу в Україні та інші.

Міністерство у справах ветеранів України координує такі види соціальної допомоги: надання статусів ветеранів війни (учасника бойових дій, особи з інвалідністю внаслідок війни, учасника війни, члена сім'ї загиблого), лікування та реабілітація (безкоштовні ліки, протезування, санаторно-курортне лікування, психологічна реабілітація), житло та земля (забезпечення житлом, ремонт, пільги на комунальні послуги, кредитування, земельні ділянки), соціальна та професійна адаптація (трудові права та гарантії, професійне навчання та підвищення кваліфікації), пільги та знижки (пільги на проїзд, навчання, комунальні послуги для осіб з інвалідністю, учасників бойових дій, членів сімей). Мінветеранів співпрацює із Системою безоплатної правової допомоги, разом із Українським інститутом книги проводить конкурс культурно-мистецьких проєктів, а також оголошує про реєстрацію на відбір до національної збірної Invictus Games-2023 (Ігри Нескорених).

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок. Підсумовуючи вище сказане, можна стверджувати, що інформація про діяльність громадських, благодійних та волонтерських організацій є високо актуальною. Підтверджені результати попередніх досліджень, стосовно розширення спектру надання послуг громадськими організаціями під час війни. Робота громадянського суспільства закриває ряд проблем воєнного часу: допомога внутрішньо переміщеним особам, постраждалим цивільним та військовим, гуманітарна, медична, юридична і грошова підтримка різних категорій населення. Співпраця з органами державної влади є важливим чинником ефективності роботи громадських організацій, а в умовах війни – життєво необхідна. Розміщення на офіційних сайтах виконавчої влади інформації про діяльність громадських, благодійних та волонтерських

організацій забезпечує актуальною та достовірною інформацією різні групи клієнтів соціальної роботи. На відміну від Telegram-каналів, підписники яких можуть стати жертвами ІІСО, офіційні сайти державних органів влади поширюють інформацію про організації, що є надійними для соціальної роботи в умовах війни. Зокрема для виконання таких складних завдань як волонтерські збори для фінансування армії, евакуації з гарячих точок та ін. Інформування про реальні соціальні проекти дає можливість об'єднувати зусилля для допомоги в умовах воєнного стану, уникаючи шахраїв, які працюють під виглядом волонтерів.

Список використаних джерел:

1. Бибик, Д 2022, 'Розширення можливостей мультидисциплінарної взаємодії волонтерських та благодійних організацій в умовах воєнного стану', *Повоєнна Україна і Світ: філософський, правовий та гуманітарний дискурси*, (3), с. 88–89.
2. *Військова керівна публікація* 2020, Доктрина "Цивільно-військове співробітництво", Київ.
3. Вітковська, І 2022, 'Основні напрямки роботи організацій "третього сектору" в умовах воєнного стану', *SOCIOПРОСТІР: міждисциплінарний електронний збірник наукових праць з соціології та соціальної роботи*, (12), с. 52–62.
4. *Всеукраїнська програма ментального здоров'я, Ти як?*. Доступно: <<https://howareu.com/>>. [15 Квітня 2023].
5. Дацюк, ВА 2023, 'Практика діяльності волонтерів в умовах воєнного стану', *Наукові підсумки 2022*, Київ: ACADEMCONF.COM, с. 24–28.
6. Державна служба статистики України 2022, *Статистичний щорічник України за 2021 рік*, за ред. Вернера ІЄ, Київ. Доступно: <https://ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2022/zb/11/Yearbook_2021.pdf>. [15 Квітня 2023].
7. *Довіра до інститутів суспільства та політиків, електоральні орієнтації громадян України (липень–серпень 2021 р.)* 2021, Центр Разумков. Доступно: <<https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/dovira-do-instytutiv-suspilstva-ta-politykiv-elektoralni-orientatsii-gromadian-ukrainy>>. [15 квітня 2023].
8. *Єдиний веб-портал органів виконавчої влади України*. Доступно: <<https://www.kmu.gov.ua/catalog>> [15 Квітня 2023].
9. Заславська, АВ 2022, 'Громадянське суспільство в умовах воєнного стану', *Матеріали пам'яті академіка В. В. Копейчикова*. Київ: Національна академія внутрішніх справ, с. 94-99
10. *Платформа Допомоги Врятованим* (n.d.). Доступно: <<https://www.help-platform.in.ua/>>. [15 Квітня 2023].
11. Стребкова, Ю 2018, 'Підготовка соціальних працівників у контексті цивільно-військової співпраці (гендерний аспект)', *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Українознавство*, вип. 1 (20), с. 53–56.
12. Тараненко, Ф 2022, 'Як працюють громадські об'єднання в умовах воєнного стану', *Українська правда*. Доступно: <<https://www.pravda.com.ua/columns/2022/03/28/7335234/>>. [15 Квітня 2023].
13. Толокнов, АА 2021, 'Аналіз доступності сайтів органів державної влади', *Наука та суспільне життя України в епоху глобальних викликів людства у цифрову еру (з нагоди 30-річчя проголошення незалежності України та 25-річчя прийняття Конституції України)*, Одеса: Гельветика, с. 589–592.
14. *Урядовий контактний центр* (n.d.). Доступно: <<https://ukc.gov.ua/>>. [15 Квітня 2023].
15. Lytovchenko, O & Lytovchenko, O 2022, 'Social work during war: european values, ukrainian experience, international support', *Педагогічні науки: реалії та перспективи*, № 2 (5), с. 17–22.

References:

1. Bybyk, D 2022, 'Rozshyrennia mozhyvostei multydystryplinarnoi vzaiemodii volonterskykh ta blahodiinykh orhanizatsii v umovakh voiennoho stanu (Expanding opportunities for multidisciplinary cooperation between volunteer and charitable organizations under martial law)', *Povoienna Ukraina i Svit: filozofskyi, pravovyi ta humanitarnyi dyskursy*, (3), s. 88–89.
2. *Viiskova kerivna publikatsiia (A military guidance publication) 2020*, Doktryna "Tsyvilno-viiskove spivrobitnytstvo", Kyiv.
3. Vitkovska, I 2022, 'Osnovni napriamky roboty orhanizatsii "tretoho sektoru" v umovakh voiennoho stanu (Main areas of work of "third sector" organizations under martial law)', *SOCIOPROSTIR: mizhdystsyplinarnyi elektronnyi zbirnyk naukovykh prats z sotsiologii ta sotsialnoi roboty*, (12), s. 52–62.
4. *Vseukrainska prohrama mentalnoho zdorovia, Ty yak? (All-Ukrainian mental health program, Are you okay?)*. Dostupno: <<https://howareu.com/>>. [15 Kvitnia 2023].
5. Datsiuk, VA 2023, 'Praktyka diialnosti volonteriv v umovakh voiennoho stanu (Practice of volunteers' activities under martial law)', *Naukovi pidsumky 2022*, Kyiv: ACADEMCONF.COM, s. 24–28.
6. *Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy (State Statistics Service of Ukraine) 2022*, Statystychnyi shchorichnyk Ukrainy za 2021 rik, za red. Venera Iie, Kyiv. Dostupno: <https://ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2022/zb/11/Yearbook_2021.pdf>. [15 Kvitnia 2023].
7. *Dovira do institutiv suspilstva ta politykiv, elektoralni orientatsii hromadian Ukrainy (lypen–serpen 2021 r.) (Trust in the institutions of society and politicians, electoral orientations of Ukrainian citizens (July-August 2021)) 2021*, Tsentr Razumkov. Dostupno: <<https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/dovira-do-institutiv-suspilstva-ta-politykiv-elektoralni-orientatsii-gromadian-ukrainy>>. [15 Kvitnia 2023].
8. *Iedynyi veb-portal orhaniv vykonavchoi vlady Ukrainy (The only web portal of the executive authorities of Ukraine)*. Dostupno: <<https://www.kmu.gov.ua/catalog>> [15 Kvitnia 2023].
9. Zaslavska, AV 2022, 'Hromadianske suspilstvo v umovakh voiennoho stanu (Civil Society under Martial Law)', *Materialy pamiati akademika V. V. Kopieichykova*. Kyiv: Natsionalna akademiia vnurishnykh sprav, s. 94–99
10. *Platforma Dopomohy Vriatovanyim (Platform for Assistance to Survivors) (n.d.)*. Dostupno: <<https://www.help-platform.in.ua/>>. [15 Kvitnia 2023].
11. Strebkova, Yu 2018, 'Pidhotovka sotsialnykh pratsivnykiv u konteksti tsyvilno-viiskovoi spivpratsi (hendernyi aspekt) (Training of social workers in the context of civil-military cooperation (gender aspect))', *Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Ukrainoznavstvo*, vyp. 1 (20), s. 53–56.
12. Taranenko, F 2022, 'Iak pratsiuiut hromadski obiednannia v umovakh voiennoho stanu (How public associations work under martial law)', *Ukrainska pravda*. Dostupno: <<https://www.pravda.com.ua/columns/2022/03/28/7335234/>>. [15 Kvitnia 2023].
13. Toloknov, AA 2021, 'Analiz dostupnosti saitiv orhaniv derzhavnoi vlady (Analysis of the accessibility of public authorities' websites)', *Nauka ta suspilne zhyttia Ukrainy v epokhu hlobalnykh vyklykiv liudstva u tsyfrovu eru (z nahody 30-richchiaproholoshennia nezalezhnosti Ukrainy ta 25-richchia pryiniattia Konstytutsii Ukrainy)*, Odesa: Helvetyka, s. 589–592.
14. *Uriadovyi kontaktnyi tsentr (Government Contact Center) (n.d.)*. Dostupno: <<https://ukc.gov.ua/>>. [15 Kvitnia 2023].
15. Lytovchenko, O & Lytovchenko, O 2022, 'Social work during war: european values, ukrainian experience, international support', *Pedahohichni nauky: realii ta perspektyvy*, № 2 (5), s. 17–22.

ІННОВАЦІЇ В ОСВІТІ

DOI 10.33930/ed.2019.5007.44(4-6)-8

УДК 378.046.4

МЕТОДИКА ВИКОРИСТАННЯ EUROPEAN OPEN SCIENCE CLOUD У ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ І ПРОФЕСІЙНОГО РОЗВИТКУ ВЧИТЕЛІВ*THE METHODOLOGY OF USING THE EUROPEAN OPEN SCIENCE CLOUD IN THE PROCESS OF EDUCATION AND PROFESSIONAL DEVELOPMENT OF TEACHERS***М. В. Мар'єнко**

Актуальність теми дослідження. Європейська хмара відкритої науки (EOSC) – це середовище для розміщення та обробки даних досліджень для підтримки науки ЄС. Метою EOSC є надання європейським дослідникам і громадянам об'єднаного та відкритого мультидисциплінарного середовища, де вони зможуть публікувати, знаходити та повторно використовувати відкриті дані, інструменти та послуги для досліджень, інновацій та в освітніх цілях.

Постановка проблеми. Такі потужні інструменти, які використовуються науковою спільнотою можна використовувати в усіх ланках освіти. В школах, використання сервісів відкритої науки в першу чергу буде під час вивчення профільних предметів, в процесі виконання лабораторних робіт чи при підготовці учнівських робіт для участі в конкурсах МАН.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В. В. Коваленко в своєму дослідженні вивчала особливості застосування хмаро орієнтованих сервісів відкритої науки під час навчання і професійного розвитку вчителів. С. Г. Литвинова дослідила використання засобів і сервісів хмаро орієнтованих систем для професійного розвитку вчителів ліцеїв. Попередньо було розглянуто окремі сервіси EOSC. Представлені рекомендації щодо якісного й ефективного запровадження засобів і сервісів відкритої науки були взяті за основу для розроблення

Urgency of the research. The European Open Science Cloud (EOSC) is an environment for hosting and processing research data to support EU science. EOSC aims to provide European researchers and citizens with a unified and open multidisciplinary environment where they can publish, discover and reuse open data, tools and services for research, innovation and education.

Target setting. Such powerful tools used by the scientific community can be used in all areas of education. In schools, the use of open science services will primarily be during the study of specialized subjects, in the process of performing laboratory work or during the preparation of student works for participation in competitions of the Small Academy of Sciences.

Actual scientific researches and issues analysis. In her research, V.V. Kovalenko studied the features of using cloud-oriented services of open science during training and professional development of teachers. S. G. Lytvynova investigated the use of tools and services of cloud-based systems for the professional development of lyceum teachers. Separate EOSC services were previously considered. The presented recommendations for the high-quality and effective implementation of open science tools and services were taken as a basis for developing the methodology.

методики.

Постановка завдання. Розробити складники методики використання European Open Science Cloud у процесі навчання і професійного розвитку вчителів та встановити взаємозв'язки цих складників.

Виклад основного матеріалу. Структура методики використання European Open Science Cloud у процесі навчання і професійного розвитку вчителів складається з таких компонентів: цільовий (мета, цільова група), змістовий, технологічний (методи, форми та засоби навчання) та результативний. Наведено орієнтовний план тренінгових занять. Описано основні кроки проведення майстер-класу "Організація навчання засобами European Open Science Cloud".

Висновки. Змістовий компонент методики побудований таким чином, щоб ознайомити слухачів підвищення кваліфікації з основною структурою EOSC, загальними принципами роботи на порталі та категоріями сервісів. Реєстрація на порталі EOSC є дещо спрощеною та наявна можливість авторизації через акаунти інших сервісів та систем. Запропонована методика була апробована під час проведення семінарів, майстер-класів та тренінгів. Фідбек від учасників майстер-класу дає підстави стверджувати, що в подальшій професійній діяльності освітяни планують використовувати інструментарій EOSC.

Ключові слова: методика використання, European Open Science Cloud, EOSC, професійний розвиток вчителів, навчання вчителів.

The research objective. To develop the components of the methodology for using the European Open Science Cloud in the process of teaching and professional development of teachers and to establish the relationships between these components.

The statement of basic materials. The structure of the methodology for using the European Open Science Cloud in the process of teaching and professional development of teachers consists of the following components: target (goal, target group), content, technological (methods, forms and means of training) and effective. An approximate plan of training sessions is given. The main steps of conducting the master class "Organization of training using European Open Science Cloud" are described.

Conclusions. The content component of the methodology is designed in such a way as to introduce advanced training trainees to the basic structure of EOSC, general principles of work on the portal and categories of services. Registration on the EOSC portal is somewhat simplified and there is the possibility of authorization through the accounts of other services and systems. The proposed methodology was tested during seminars, master classes and trainings. The feedback from the participants of the master class gives reason to claim that educators plan to use the EOSC toolkit in their future professional activities.

Keywords: methodology of use, European Open Science Cloud, EOSC, professional development of teachers, teacher training.

Актуальність теми. Європейська хмара відкритої науки (EOSC) – це середовище для розміщення та обробки даних досліджень для підтримки науки ЄС.

Метою Європейської хмари відкритої науки (EOSC) є надання європейським дослідникам, новаторам, компаніям і громадянам об'єднаного та відкритого мультидисциплінарного середовища, де вони зможуть публікувати, знаходити та повторно використовувати відкриті дані, інструменти та послуги для досліджень, інновацій та в освітніх цілях [2].

EOSC уможливорює крокові зміни між науковими спільнотами та дослідницькими інфраструктурами:

- безперешкодний доступ;
- управління FAIR (можливість пошуку, доступність, взаємодію та

повторне використання);

– надійне повторне використання дослідницьких даних та всіх інших цифрових об'єктів, створених протягом життєвого циклу дослідження (наприклад, методи, програмне забезпечення та публікації).

Постановка проблеми. Кінцевою метою EOSC є розробка мережі даних і послуг FAIR для науки в Європі, на основі якої можна створити широкий спектр додаткових послуг. Вони варіюються від візуалізації та аналітики до довгострокового збереження інформації або моніторингу впровадження практик відкритої науки. Такі потужні інструменти, які використовуються переважно більшістю науковою спільнотою можна вдало використовувати в усіх ланках освіти. При цьому, в школах це буде використання сервісів відкритої науки в першу чергу під час вивчення профільних предметів, в процесі виконання лабораторних робіт чи при підготовці учнівських робіт для участі в конкурсах МАН.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В. В. Коваленко в своєму дослідженні [6] вивчала особливості застосування хмаро орієнтованих сервісів відкритої науки в контексті даної проблематики: під час навчання і професійного розвитку вчителів. Було розглянуто важливість застосування принципів та інструментів відкритої науки для підвищення кваліфікації педагогічних працівників. Підготовлені В. В. Коваленко рекомендації щодо напрямів застосування хмаро орієнтованих сервісів відкритої науки були враховані в процесі розробки методики використання European Open Science Cloud у процесі навчання і професійного розвитку вчителів.

С. Г. Литвинова дослідила використання засобів і сервісів хмаро орієнтованих систем для професійного розвитку вчителів ліцеїв [7]. Дослідниця визначила напрями професійного розвитку вчителя ліцеїв. В роботі [7] наголошено на тому, що краще здійснювати добір засобів і сервісів за категоріями, що охоплюють весь спектр освітньої діяльності вчителя та використовувати сервіси хмари відкритої науки, а також системи комп'ютерного моделювання. Аспект використання сервісів хмари відкритої науки є важливим досвідом в рамках проведення поточного дослідження.

В дослідженні [9] було розглянуто окремі сервіси Європейської хмари відкритої науки. Представлені рекомендації щодо якісного й ефективного запровадження засобів і сервісів відкритої науки в науково-освітню діяльність були взяті за основу для розроблення методики використання European Open Science Cloud у процесі навчання і професійного розвитку вчителів.

Враховуючи наявний досвід опису платформи відкритої науки та застосування її компонентів в освітньому процесі [4], проведеного опису інструментів та сервісів хмарних систем формування відкритої науки в процесі підготовки та підвищення кваліфікації вчителів [3], впровадження методики використання хмаро орієнтованих систем відкритої науки у процесі навчання і професійного розвитку вчителів [8], проблема створення методики використання European Open Science Cloud у процесі навчання і професійного розвитку вчителів потребує подальших досліджень та її вирішення.

Постановка завдання. Розробити складники методики використання European Open Science Cloud у процесі навчання і професійного розвитку вчителів та встановити взаємозв'язки цих складників.

Виклад основного матеріалу дослідження. В першу чергу вимагає трактування термін “відкрита наука”, адже використання сервісів відкритої науки без розуміння поняття може викликати певні труднощі. Відкрита наука –

це дуже широкий термін, який стосується багатьох різних концепцій, починаючи від філософії науки і культурних норм до реальних конкретних практик. Наведемо окремі приклади відкритої науки:

- обмін даними та аналітичними файлами для покращення відтворюваності досліджень;
- чітке обґрунтування порогів статистичної значущості, щоб забезпечити більш надійну інтерпретацію результатів досліджень;
- попередня реєстрація досліджень та аналітичних планів;
- залучення до відтворюваних досліджень для оцінки узагальненості наукових висновків;
- відміна оплати для розширення доступу до наукового контенту;
- зміна систем стимулювання, щоб дослідники отримували фінансове стимулювання за поширення відкритого наукового середовища [1].

Структура методики методики використання European Open Science Cloud у процесі навчання і професійного розвитку вчителів.

Цільовий компонент. Мета: підвищення рівня і професійного розвитку вчителів за рахунок використання хмаро орієнтованих систем відкритої науки, підвищення рівня компетентності з відкритої науки.

Цільова група: вчителі закладів загальної середньої освіти (ЗЗСО).

Змістовий компонент. Концепція відкритої науки та її значущість для вчителя. European Open Science Cloud та її компоненти. Спеціалізовані хмарні сервіси як засоби впровадження відкритої науки. Міжнародні проекти.

Технологічний компонент. Методи навчання: спостереження, демонстрація, ілюстрація, репродуктивний, пошуковий, дослідницький, навчальна дискусія; ситуація пізнавальної новизни; ситуація зацікавленості, проблемно-евристичний; виконання практичних завдань.

Форми навчання: тренінги, навчальні курси, дистанційні навчальні курси, семінари, вебінари, майстер-класи, індивідуальні консультації, лекція (традиційна, проблемна) із застосуванням хмарних сервісів та систем відкритої науки.

Засоби навчання: хмаро орієнтовані системи відкритої науки (сервіси та ресурси хмари відкритої науки EOSC, Google Classroom, Google Meet).

Результативний компонент: підвищення професійного розвитку вчителів за рахунок використання хмаро орієнтованих систем відкритої науки та їх інструментарію, підвищення рівня компетентності з відкритої науки.

Мінімальні вимоги до апаратно-програмного забезпечення на пристрої користувача: наявність браузера та підключення до мережі Інтернет (дротове чи Wi-Fi).

Орієнтований план тренінгових занять.

Тема 1. Реєстрація в EOSC та створення проекту (4 год.).

Тема 2. Добір та додавання окремих хмарних сервісів/ресурсів (4 год.).

Тема 3. Використання загальногалузевих хмарних сервісів/ресурсів (2 год.).

Тема 4. Використання спеціалізованих хмарних сервісів/ресурсів (2 год.).

Всього: 12 год.

Для того, щоб почати використовувати інструментарій EOSC треба зареєструватись на порталі: <https://eosc-portal.eu/>. Для того, щоб розпочати реєстрацію слід перейти за посиланням “Login”, що розташоване у верхньому правому кутку на головній сторінці. Сторінка реєстрації “Choose your academic/social account” пропонує виконати вхід з використанням існуючих акаунтів: ARIA, DARIAH, eduTEAMS, EGI, B2ACCESS, Google, IGTF, OpenAIRE,

ORCID чи можна виконати пошук за запропонованими сервісами, що включені до EOSC [4].

Як один з найпоширеніших акаунтів пропонуємо обрати кнопку “Google”. При цьому не потрібно буде заповнювати додаткові поля чи вносити свої персональні дані. EOSC автоматично включить все що потрібно до нового профілю. Для цього достатньо погодитись на сторінці “Grant Access to EOSC Portal Home” з наданням доступу до даних акаунту Google натиснувши кнопку “Yes” (буде надано дозвіл на: перегляд основної інформації свого профілю та адреси електронної пошти). Після входу буде виконано перехід на головну сторінку. Для того, щоб розпочати роботу з порталом EOSC треба перейти до вкладки “Browse Marketplace” (під час переходу будуть з'являтися окремі сторінки із запитом на одержання доступу до додаткової інформації з акаунту Google, для коректної роботи, краще натиснути кнопку “Yes”). Основні категорії сторінки “Browse EOSC Marketplace Resources” показані на рисунку 1.

Рис. 1. Основна класифікація сервісів EOSC

Зліва на сторінці можна обрати один із запропонованих фільтрів: Research step, Horizontal service, Type of product, Access right, Scientific discipline чи Language. Справа в тому, що інструментарій розміщений на порталі EOSC досить різноманітний, перелік значний. Тому для використання в навчальному процесі краще обрати певні фільтри, щоб швидше обрати потрібні сервіси. В першу чергу слід звернути увагу на фільтр “Scientific discipline”, щоб відшукати сервіси, що можуть бути використані для окремих навчальних предметів (дисциплін). Приємним є те, що з'явилась українська мова для фільтру “Language”. Для прикладу відфільтруємо список наявних сервісів за фільтром “Scientific discipline”, обравши пункт “0101 mathematics” (рис. 2).

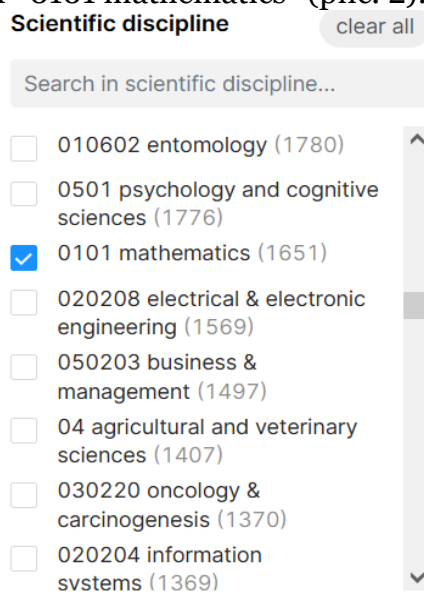

Рис. 2. Використання фільтру “Scientific discipline”

При цьому слід звернути увагу, що в дужках навпроти обраної категорії вказується кількість сервісів, які до неї віднесено. В даному випадку вказано – 1651 сервіс (рис. 2). При цьому, на сторінці автоматично відбувається фільтрація списку наявних сервісів. Виберемо один із запропонованих сервісів (рис. 3). Перед нами наведено коротку довідку (облікову картку) та інформацію про “ON CONTINUOUS FUNCTIONS”: відкритий доступ, дата розміщення, тип: публікація, кількість переглядів та завантажень, автор та DOI.

Publication Open Access Not Specified

ON CONTINUOUS FUNCTIONS

Open access 15 April 2016 Type: publication 20 Downloads 56 Views

Author names: Anita Arora Dr.Satish Kumar

DOI: 10.5281/zenodo.49655

ω β irresolute, β -Lindelof.

The aim of this paper is to investigate class of continuity named ω β continuity. Some characterizations and preservation theorems are investigated. Relationship between lindelof space and is studied. Furthermore some basic properties of are inves...

Show more

Рис. 3. Коротка інформація про “ON CONTINUOUS FUNCTIONS”

Натиснувши назву обраної публікації відкриється сторінка на якій подано більш розширену інформацію та наявна можливість завантаження статті (лінк на DOI). Перейшовши за DOI відкриється повнотекстова стаття яка індексується в OpenAIRE. OpenAIRE є частиною Європейської хмари відкритої науки. Таким чином можна виконувати добір необхідних сервісів та ресурсів, що будуть корисними в навчальному процесі.

Слід зауважити, що обираючи українську мову серед фільтрів переважною більшістю показані публікації (12606). В фільтрі “Type of product” україномовних (рис. 4): dataset – 23, software – 3, data source – 1, other – 60.

Type of product clear all

publication (12606)

other (60)

dataset (23)

software (3)

data source (1)

service (0)

training (0)

Рис. 4. Фільтр “Type of product” з вибором української мови

27 квітня 2023 року було проведено I Науково-практичну конференцію з міжнародною участю “Відкрита наука в умовах інтеграції освіти України до європейського дослідницького простору” (OS-UA-ERA-2023). В рамках даної конференції було заплановано проведення майстер-класу “Організація навчання засобами European Open Science Cloud” (авторка і модератор – *Майя Володимирівна Мар'єнко*), що був присвячений оволодінню теоретичними

знаннями та практичними навичками роботи з хмарними сервісами відкритої науки [5].

Розмова з учасниками розпочалася з презентації головної сторінки порталу Європейської хмари відкритої науки (англ. European Open Science Cloud, EOSC), що являє собою своєрідний конгломерат хмарних сервісів відкритої науки, що розроблені в рамках досліджень європейських наукових спільнот (що фінансуються грантовими програмами чи виконані за бюджетні кошти). Доступ до сторінки порталу можна отримати за посиланням: <https://eosc-portal.eu/>.

Зареєструвавшись та перейшовши до вкладки “Browse Marketplace” на порталі учасники отримали доступ до всіх наявних хмарних сервісів та ресурсів відкритої науки (https://search.marketplace.eosc-portal.eu/search/all?q=*).

Основні категорії каталогу ресурсів (які представлені у вигляді піктограм):

- All catalogs (Всі каталоги);
- Publications (Публікації);
- Data (Дані);
- Software (Програмне забезпечення);
- Services (Сервіси);
- Data sources (Джерела даних);
- Trainings (Тренінги);
- Other (Інше).

Детально було розглянуто налаштування фільтрів, що надають змогу користувачу добирати потрібні ресурси. Одним із перших було розглянуто хмарний сервіс відкритої науки Pl@ntNet Identification Service.

Служба ідентифікації Pl@ntNet – одна з найбільших громадських наукових обсерваторій у світі, яка покладається на технології штучного інтелекту, щоб допомогти користувачам ідентифікувати рослини за допомогою їх смартфонів. Основні особливості сервісу:

- класифікація видів за заданим значенням: сервіс повертає список видів, що відповідають запиту, кожен з яких пов'язаний із імовірнісними результатами моделі;
- пошук подібності: сервіс повертає найближчі зображення до запиту, який дозволяє користувачеві візуально контролювати повернуті види;
- навчальний набір: модель Pl@ntNet регулярно оновлюється новими даними;
- автоматизована заборона зображень не рослинного походження (включаючи обличчя, особисті речі тощо);
- панель використання сервісу (статистика, ключі, квоти);
- повна документація щодо використання;
- масштабованість (наразі сервісом користуються 500 тисяч користувачів на день);
- моніторинг якості ідентифікації;
- якість обслуговування: розширені інструменти моніторингу, автоматичний перезапуск.

Авторка продемонструвала як можна розпочати роботу з сервісом та надала покрокову інструкцію як створити проєкт та додати до нього Pl@ntNet Identification Service. При цьому було підкреслено, що робота можлива як за допомогою додавання сервісів до проєкту (створення власної добірки сервісів) так і безпосередньо з каталогу (перейшовши за посиланням Webpage). У другому варіанті використання сервісу, користувача буде перенаправлено на персональний сайт ресурсу.

Наступним було розглянуто хмарний сервіс Climadjust (в рамках майстер-класу було заплановано огляд лише хмарних сервісів відкритої науки, хоча до складу EOSC включено й інші види ресурсів). Climadjust – це веб-сервіс для надання реальних прогнозів зміни клімату. Це дозволяє користувачеві застосовувати методи коригування зручним способом, використовуючи спеціальні методи та еталонні набори даних. Він був профінансований Copernicus Climate Change Service.

Платформа GoTriple – це інноваційне багатомовне та мультикультурне рішення для соціальних і гуманітарних наук. Вона забезпечить єдину точку доступу, яка надасть можливість користувачам досліджувати, знаходити, отримувати доступ і повторно використовувати такі матеріали, як література, дані, проекти та профілі дослідників у європейському масштабі. Задуманий як точка входу в EOSC, це одна зі спеціалізованих послуг OPERAS, дослідницької інфраструктури, що підтримує відкриті наукові комунікації в SSH в Європейському дослідницькому просторі. Тому даний сервіс теж було розглянуто в рамках проведеного майстер-класу.

Модератор продемонструвала як можна обрати потрібну галузь науки, щоб одержати більш детальну інформацію про кількість проведених наукових робіт за обраною тематикою.

Згідно поданого запиту формується графік виконаних наукових досліджень за обраною проблематикою в залежності від часового проміжку (кількість документів та проектів в залежності від вказаного року).

NiMMbus (<https://www.opengis.uab.cat/nimmbus>) – сервіс для зберігання геопросторових ресурсів у хмарі MiraMon. Система реалізує стандарт Geospatial User Feedback (<https://www.opengeospatial.org/standards/guf>), створений у рамках проекту EU FP7 GeoViQua та затверджений Open Geospatial Consortium. Даний сервіс надає інструментарій з використанням якого можна надавати коментарі, оцінки, запитання, які можуть бути пов'язані з ресурсами (не лише геопросторовими) у каталозі за допомогою ідентифікатора даних/метаданих. Внесок проекту NextGEOSS H2020 полягав у розширенні початкового впровадження NiMMbus для підтримки ресурсів GUF. Система дозволяє створювати посилання на зовнішній ресурс (посилаючись на зовнішній каталог або репозиторій) і пов'язувати з ним елементи відгуку. Впровадження OGC Geospatial User Feedback (GUF) проекту H2020 NextGEOSS розроблено командою MiraMon дослідницької групи Grumets в Університеті Автонома де Барселона та CREA.

Під час проведення майстер-класу модератор демонструвала загальний каталог та картки опису кожного хмарного сервісу з яким була проведена робота. Розглянуто основні елементи інтерфейсу EOSC та ключові плашки/пиктограми на картках опису хмарних сервісів.

Європейська комісія надає фінансову підтримку для впровадження EOSC через проекти в рамках Рамкової програми ЄС з досліджень та інновацій (Horizon 2020). Сторінка EOSC Projects (<https://eosc-portal.eu/about/eosc-projects>) містить усі проекти, що фінансуються програмою досліджень та інновацій Horizon 2020 Європейського Союзу та сприяють створенню Європейської хмари відкритої науки. Тому окремо було продемонстровано дану сторінку і показано як через сторінки проектів можна отримати доступ до розроблених хмарних сервісів.

У прикінцевому опитуванні учасники майстер-класу подякували за інформацію, за набуті практичні навички та за ініціативу організаторів. Висловили зацікавленість у подібних практичних заходах і потребу в збільшенні

часу для проведення майстер-класу за даною тематикою. Учасники зауважили, що виклад матеріалу був доступний, корисний та практико-орієнтований. Слухачі були налаштовані на подальше, більш широке опанування інструментарію European Open Science Cloud.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок. Методика використання European Open Science Cloud у процесі навчання і професійного розвитку вчителів має наступну структуру: цільовий компонент, змістовий, технологічний та результативний компонент. При цьому змістовий компонент побудований таким чином, щоб ознайомити слухачів підвищення кваліфікації з основною структурою EOSC, загальними принципами роботи на порталі та категоріями сервісів. Реєстрація на порталі EOSC є дещо спрощеною та наявна можливість авторизації через акаунти інших сервісів та систем. Останнє оновлення EOSC відбулося 21.04.2023 р. та зміни пов'язані переважною більшістю зі спрощеним доступом до ресурсів та сервісів. Тепер кожен користувач може використовувати одразу після реєстрації всі наявні сервіси (без процедури створення власного проєкту, як було в попередній версії). Дана методика була апробована під час проведення семінарів, майстер-класів та тренінгів. Наведений фрагмент майстер-класу та фідбек від учасників дає підстави стверджувати, що в подальшій професійній діяльності освітяни планують використовувати інструментарій EOSC. Подальші дослідження полягатимуть в доборі хмарних сервісів для використання в рамках окремих навчальних дисциплін та шкільних предметів.

В статті представлені результати підсумкового етапу виконання проєкту “Хмаро орієнтовані системи відкритої науки у навчанні і професійному розвитку вчителів” (реєстраційний номер: 2020.02/0310), переможця конкурсу “Підтримка досліджень провідних та молодих вчених” за 2020 р., що фінансується Національним фондом досліджень України (НФДУ). Автор статті є відповідальним виконавцем даного проєкту НФДУ.

Список використаних джерел:

1. Banks, GC, Field, JG, Oswald, FL, O'Boyle, EH, Landis, RS, Rupp, DE & Rogelberg, SG 2019, 'Answers to 18 questions about open science practices', *Journal of Business and Psychology*, vol. 34, 257-270. Available from: <<https://doi.org/10.1007/s10869-018-9547-8>>. [17 May 2023].
2. *EOSC Portal, About EOSC*. Available from : <<https://eosc-portal.eu/about/eosc>>. [17 May 2023].
3. Marienko, MV 2021, 'Tools and Services of the Cloud-Based Systems of Open Science Formation in the Process of Teachers' Training and Professional Development', in : *Digital Transformation. PLAIS EuroSymposium. Lecture Notes in Business Information Processing*, ed. S Wrycza & J Maślankowski, vol. 429. Springer, Cham, pp.108-120. Available from: <https://doi.org/10.1007/978-3-030-85893-3_8>. [17 May 2023].
4. Мар'єнко, М & Шишкіна, М 2021, 'Платформа відкритої науки та застосування її компонентів в освітньому процесі', *Збірник наукових праць "Information Technologies in Education (ITE)"*, № 45, с. 32-44. Доступно: <<https://doi.org/10.14308/ite000730>>. [17 Травень 2023].
5. Інститут цифровізації освіти НАПН України 2023, *Майстер-клас "Організація навчання засобами European Open Science Cloud"*. Доступно : <https://youtu.be/DpxS_1JClIE>. [17 Травень 2023].
6. Коваленко, ВВ 2021, 'Застосування хмаро орієнтованих сервісів відкритої науки для професійного розвитку вчителів', *Фізико-математична освіта*, Т. 31, № 5, с. 45-53. Доступно: <<https://doi.org/10.31110/2413-1571-2021-031-5-007>>. [17 Травень 2023].
7. Литвинова, СГ 2021, 'Засоби і сервіси хмаро орієнтованих систем відкритої науки для професійного розвитку вчителів ліцеїв', *Науковий вісник Ужгородського*

- університету. Серія : “Педагогіка. Соціальна робота”, № 1(48), с. 225-230. Доступно: <<https://doi.org/10.24144/2524-0609.2021.48.225-230>>. [17 Травень 2023].
8. Мар'єнко, МВ 2021, ‘Методика використання хмаро орієнтованих систем відкритої науки у процесі навчання і професійного розвитку вчителів’, *Фізико-математична освіта*, Т. 29, № 3, с. 99-104. Доступно: <<https://doi.org/10.31110/2413-1571-2021-029-3-015>>. [17 Травень 2023].
9. Мар'єнко, МВ, Носенко, ЮГ & Шишкіна, МП 2021, ‘Засоби і сервіси Європейської хмари відкритої науки для підтримки науково-освітньої діяльності’, *Фізико-математична освіта*, т. 31, № 5, с. 60-66. Доступно: <<https://doi.org/10.31110/2413-1571-2021-031-5-009>>. [17 Травень 2023].

References:

1. Banks, GC, Field, JG, Oswald, FL, O'Boyle, EH, Landis, RS, Rupp, DE & Rogelberg, SG 2019, ‘Answers to 18 questions about open science practices’, *Journal of Business and Psychology*, vol. 34, 257-270. Available from: <<https://doi.org/10.1007/s10869-018-9547-8>>. [17 May 2023].
2. *EOSC Portal, About EOSC*. Available from: <<https://eosc-portal.eu/about/eosc>>. [17 May 2023].
3. Marienko, MV 2021, ‘Tools and Services of the Cloud-Based Systems of Open Science Formation in the Process of Teachers’ Training and Professional Development’, in : *Digital Transformation. PLAIS EuroSymposium. Lecture Notes in Business Information Processing*, ed. S Wrycza & J Maślankowski, vol. 429. Springer, Cham, pp. 108-120. Available from: <https://doi.org/10.1007/978-3-030-85893-3_8>. [17 May 2023].
4. Marienko, M & Shyshkina, M 2021, ‘Platforma vidkrytoyi nauky ta zastosuvannya yiyi komponentiv v osvitn'omu protsesi (The open science platform and application of its components in the educational process)’, *Zbirnyk naukovykh prats' "Information Technologies in Education (ITE)"*, № 45, s. 32-44. Dostupno: <<https://doi.org/10.14308/ite000730>>. [17 Traven' 2023].
5. Instytut tsyfrovizatsiyi osvity NAPN Ukrainy (The Institute for Digitalisation of Education of NAES of Ukraine) 2023, *Mayster-klas "Orhanizatsiya navchannya zasobamy European Open Science Cloud" (Master class "Organization of education by means of the European Open Science Cloud")*. Dostupno: <https://youtu.be/DpxS_1JClIE>. [17 Traven' 2023].
6. Kovalenko, V V 2021, ‘Zastosuvannya khmaro oriyentovanykh servisiv vidkrytoyi nauky dlya profesiynoho rozvytku vchyteliv (Application of cloud oriented open science services for professional development of teachers)’, *Fizyko-matematychna osvita (Physical and Mathematical Education)*, т. 31, № 5, s. 45-53. Dostupno: <<https://doi.org/10.31110/2413-1571-2021-031-5-007>>. [17 Traven' 2023].
7. Lytvynova, S H 2021, ‘Zasoby i servisy khmaro oriyentovanykh system vidkrytoyi nauky dlya profesiynoho rozvytku vchyteliv litseyiv (Tools and services of cloud-oriented open science systems for lyceum teachers professional development)’, *Naukovyy visnyk Uzhhorods'koho universytetu. Seriya : "Pedagogika. Sotsial'na robota" (Scientific Bulletin of Uzhhorod University. Series : "Pedagogy. Social Work")*, № 1(48), s. 225-230. Dostupno: <<https://doi.org/10.24144/2524-0609.2021.48.225-230>>. [17 Traven' 2023].
8. Marienko, MV 2021, ‘Metodyka vykorystannya khmaro oriyentovanykh system vidkrytoyi nauky u protsesi navchannya i profesiynoho rozvytku vchyteliv (Methods of using cloud-oriented open science systems in the process of teacher teaching and professional development)’, *Fizyko-matematychna osvita (Physical and Mathematical Education)*, Т. 29, № 3, s. 99-104. Dostupno: <<https://doi.org/10.31110/2413-1571-2021-029-3-015>>. [17 Traven' 2023].
9. Marienko, MV, Nosenko, YuG & Shyshkina, MP 2021, ‘Zasoby i servisy Yevropeys'koyi khmary vidkrytoyi nauky dlya pidtrymky naukovo-osvitn'oyi diyal'nosti (Tools and services of the european open science cloud in order to support scientific and educational activities)’, *Fizyko-matematychna osvita (Physical and Mathematical Education)*, Т. 31, № 5, s. 60-66. Dostupno: <<https://doi.org/10.31110/2413-1571-2021-031-5-009>>. [17 Traven' 2023].

DOI 10.33930/ed.2019.5007.44(4-6)-9
УДК 378.07: [378.014.54+330.322]

ІНВЕСТИЦІЇ У ВИЩІЙ ОСВІТІ ЯК СКЛАДОВА РЕАЛІЗАЦІЇ НАЦІОНАЛЬНИХ ЦІЛЕЙ СТАЛОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ

INVESTMENTS IN HIGHER EDUCATION AS A COMPONENT OF
ACHIEVING THE NATIONAL GOALS OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF
UKRAINE

В. І. Бобрицька
І. О. Лисоконь

Актуальність теми дослідження. Успішність діяльності закладу вищої освіти в умовах трансформації освітнього середовища та інтеграції українського освітнього простору у європейський, залежить від його спроможності до інвестиційної практики. Так, результативність упровадження інноваційних проєктів або програм, створення нового освітнього продукту значною мірою обумовлена рівнем залучення інвестицій як дієвого чинника реалізації національних цілей сталого розвитку України.

Постановка проблеми. Інноваційна діяльність в закладі вищої освіти відіграє важливу роль у його розвитку, оскільки залучення інвестицій задля підтримки загальноєвропейських освітніх тенденцій та дотримання принципів державно-приватно-громадського управління є однією з умов конкурентоспроможності закладу вищої освіти й сприяє реалізації однієї з національних цілей сталого розвитку України – забезпечення рівного доступу до якісної вищої освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Наукові напрацювання вітчизняних учених, зокрема таких як Л. Бурдонос, В. Виноградня, Л. Козарецько, К. Шчур, а також низка праць авторів цієї статті розкривають різні аспекти інвестиційної діяльності закладів вищої освіти й підтверджують актуальність дослідження питань інвестицій у вищу освіту як складової реалізації національних цілей сталого розвитку України.

Виклад основного матеріалу. У статті актуалізовано цілі сталого

Urgency of the research The success of a higher education institution in the context of the transformation of the educational environment and the integration of the Ukrainian educational space into the European one depends on its capacity for investment practice. Thus, the effectiveness of the implementation of innovative projects or programs, the creation of a new educational product is largely determined by the level of attracting investments as an effective factor in the implementation of the national goals of sustainable development of Ukraine.

Target setting. Innovative activity in a higher education institution plays an important role in its development, since the attraction of investments to support pan-European educational trends and compliance with the principles of public-private-public management is one of the conditions for the competitiveness of a higher education institution and contributes to the realization of one of the national goals of sustainable development of Ukraine - ensuring equal access to quality higher education.

Actual scientific researches and issues analysis. The scientific achievements of domestic scientists, in particular, such as L. Burdonos, V. Vinogradnya, L. Kozarezenko, K. Shchur, as well as a number of works by the authors of this article, reveal various aspects of the investment activity of higher education institutions and confirm the relevance of research on investment in higher education as a component of the implementation of the national goals of sustainable development of Ukraine.

The statement of basic materials. The article updates the goals of Ukraine's

розвитку України до 2030 року та встановлено взаємозв'язок між ціллю забезпечення якісної освіти та залученням інвестицій у заклад вищої освіти; висвітлено участь стейкхолдерів, серед яких є інвестори, в управлінні закладом освіти як одного із ключових принципів, що реалізується через взаємозв'язок з ринком праці та побудовою партнерських відносин; встановлено залучення інвестицій з метою удосконалення системи надання освітніх послуг та їх якості, розробки нових продуктів, покращення інфраструктури університетів, залучення міжнародних партнерів, приведення закладів вищої освіти до європейських норм діяльності є один із ключових показників престижності університету та механізмів сталого розвитку національної системи освіти загалом; проаналізовано факт зниження обсягів фінансування освіти, що потенційно має негативні наслідки для соціально-економічного розвитку України, а інвестиційна діяльність для закладів вищої освіти в переважній більшості управлінських практик залишається другорядною або умовною одиницею фінансування.

Висновки. Розвиток вищої освіти корелюються із сучасними тенденціями, які домінують у світі та мають на меті встановлення суспільного блага. Залучення додаткових ресурсів, у вигляді інвестицій, в освітнє середовище вищу дозволить впроваджувати соціально корисні проекти, підвищити рівень надання освітніх послуг, підтримати інноваційні наукові дослідження, реалізувати принципи державно-приватного партнерства в управлінні закладом освіти, а також створити сприятливий мікроклімат для перспективного розвитку закладу вищої освіти та реалізації цілей сталого розвитку.

Ключові слова: вища освіта, інвестиції, освіта, освітня політика, сталий розвиток, управління освітою.

sustainable development until 2030 and establishes the relationship between the goal of ensuring quality education and attracting investments to a higher education institution; the participation of stakeholders, among whom are investors, in the management of the educational institution as one of the key principles, which is implemented through the relationship with the labor market and the construction of partnership relations, is highlighted; attracting investments for the purpose of improving the system of providing educational services and their quality, developing new products, improving the infrastructure of universities, attracting international partners, bringing higher education institutions to European standards of activity is one of the key indicators of the prestige of the university and the mechanisms of sustainable development of the national education system in general; the fact of a decrease in the amount of education funding is analyzed, which potentially has negative consequences for the socio-economic development of Ukraine, and investment activity for higher education institutions in the vast majority of management practices remains a secondary or conditional unit of funding.

Conclusions. The development of higher education is correlated with the current trends that dominate the world and are aimed at establishing the public good. Attracting additional resources, in the form of investments, to the educational environment of the university will allow implementing socially useful projects, improving the level of educational services, supporting innovative research, implementing the principles of public-private partnership in the management of the educational institution, and creating a favourable microclimate for the future development of the higher education institution and the implementation of sustainable development goals.

Keywords: higher education, investment, education, educational policy, sustainable development, education management.

Актуальність дослідження полягає в тому, що діяльність закладу вищої освіти (далі – ЗВО) в умовах інтеграції українського освітнього простору у європейський, передусім залежить від спроможності до інвестиційної діяльності, яка полягає в реалізації запланованих проєктів або програм, досягнення визначених завдань, вироблення нового освітнього продукту тощо. Пріоритетними можна вважати проєкти та ідеї, які спрямовані на перспективний розвиток закладу освіти та реалізацію цілей сталого розвитку. Саме тому залучення фінансових та нематеріальних ресурсів, у вигляді інвестицій, нині є одним із чинників фінансово-економічного розвитку ЗВО.

Постановка проблеми. Серед сучасних тенденцій розвитку галузі вищої освіти можна виділити кроссекторальні зв'язки. Інноваційна діяльність у ЗВО відіграє важливу роль, оскільки залучення інвестицій задля реалізації загальноєвропейських тенденцій та принципів державно-приватно-громадського управління є однією з умов його конкурентоспроможності. Тож, в умовах євроінтеграції, розвитку ринкових умов питання автономності, клієнтоорієнтованості та партнерства у вищій школі є вирішальними для розвитку освітнього середовища. З огляду на це, нові реалії та вимоги до управління освітнім середовищем ЗВО зумовлюють необхідність дослідження сутності, взаємозв'язку та подальшого розвитку напрямів інвестицій в освіту.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема інвестиційної діяльності ЗВО є предметом дослідження багатьох вітчизняних учених. Зокрема, Л. Бурдонос та В. Виноградня висвітлили питання інвестиційного забезпечення університетської науки в Україні в економічному контексті [6]; Л. Козарезенко обґрунтував теоретико-методологічні засади ефективності інвестицій в освіту [8]; К. Щур проаналізував зміст й роль капітальних інвестицій у ЗВО [17]. Авторами цієї статті було схарактеризовано мету та механізми впровадження інвестиційної політики України у галузі вищої освіти [2]; досліджено міжнародний досвід організації та управління освітніми інвестиціями у вищій школі [4]; окреслено пріоритети впровадження інвестиційних програм розвитку ЗВО в освітній політиці України [5], що стало підґрунтям для здійснення даної наукової розвідки.

Виклад основного матеріалу дослідження. Державна політика в Україні за останні десятиліття докорінно змінила вектор свого розвитку: від центрального управління до децентралізації. Принципова різниця у підходах до самої управлінської діяльності дала поштовх і до серйозних концептуальних змін. Тому, ЗВО як міжгалузеві осередки освітньої, наукової, соціальної та соціокультурної діяльності визначають першочерговими завданнями ті, що пов'язані з реалізацією Цілей сталого розвитку до 2030 року, визначених Організацією Об'єднаних Націй (2015) [16], положень Стратегії розвитку вищої освіти в Україні на 2022-2032 роки (2022) [13], Цілей сталого розвитку України на період до 2030 року (2019) [14], законів України “Про освіту” (2017) [12] та “Про вищу освіту” (2014) [10]. Цілком логічною є орієнтація ЗВО на суспільно значущі тенденції, оскільки університет є осередком із потужним людським потенціалом.

Згідно із Законом України “Про інвестиційну діяльність” (1991) під інвестиціями варто розуміти різноманітні ресурси та цінності, які мають принести прибуток або вирішити певну соціальну проблему [11]. Отже, інвестиційна діяльність ЗВО уможливорює за рахунок залучення освітніх інвестицій у вигляді необхідних ресурсів реалізовувати соціальні проєкти, програми та ідеї задля перетворення сучасного світу та підтримки ключових

напрямів розвитку провідних держав, зокрема й України.

Зауважимо, що до затвердженого переліку Цілей сталого розвитку України до 2030 року з-поміж інших включено таку як забезпечення всеохоплюючої і справедливої якісної освіти [14]. Це підтверджує актуальність здійснення цієї наукової розвідки, оскільки, на нашу думку, якісна освіта пов'язана із ухваленням актуальних й виважених управлінських рішень, які реалізуються на основі партнерства та демократизму. З огляду на це, теоретично цінними для нашого дослідження є умовиводи О. Висоцької, яка стверджує, що сталий розвиток полягає в “взаємоузгоджені управлінських, економічних, соціальних, природоохоронних заходів, спрямованих на формування системи суспільних відносин на засадах довіри, партнерства, солідарності, консенсусу, етичних цінностей, безпечного навколишнього середовища, національних джерел духовності” [7, с. 20].

На необхідності управління закладом освіти з урахуванням не лише державно-правових засад, але й громадської думки наголошує В. Супрун [15]. За переконанням науковця, суспільна підтримка є рушійною силою не лише для закладу освіти, але й для освітньої системи загалом. Для наближення освітньої галузі до європейських стандартів (Польща, Фінляндія, Литва, Латвія, Чехія, Словаччина та інші), модернізації та впровадження системного управління національною освітою в умовах децентралізації учений вбачає за доцільне вивчення світових тенденцій розбудови освіти. І питання інвестиційної політики в освітніх закладах є одним із ключових [15]. Загалом В. Супрун відстоює позицію можливості державно-громадського управління закладами освіти, зокрема вищої.

Слід зазначити, що у сучасній державній освітній політиці відбуваються процеси, що чітко окреслюють нагальні і перспективні завдання та основні цілі розвитку освітньої системи в умовах постіндустріального суспільства [1, с. 147]. Однак зауважимо, що цілі сталого розвитку є не лише ідейними орієнтирами для проведення реформ, а й елементом для створення балансу між економічними соціальними та екологічними сферами життєдіяльності.

Не менш важливим питанням взаємодії механізмів вищої освіти та інвестиційної діяльності є участь зацікавлених сторін в управлінні закладом вищої освіти. Так, відповідно до Закону України “Про освіту” (2017) [12] участь стейкхолдерів в управлінні закладом освіти є одним із ключових принципів, що реалізується через взаємозв'язок з ринком праці та побудовою партнерських відносин. Так, до зацікавлених сторін в управлінні ЗВО можна включити: абітурієнтів, випускників, громадські об'єднання, допоміжний персонал, інвесторів, науково-педагогічних та педагогічних працівників, органи влади, ректорат, роботодавців, студентів тощо [18, с. 108-109]. Саме участь різних стейкхолдерів, на наше переконання, як представників різних соціальних груп, забезпечує реалізацію ідей державно-приватної та державно-приватно-громадської взаємодії в управлінні освітнім середовищем ЗВО, що беззаперечно впливає на його якісні показники.

Разом із тим взаємодія різних зацікавлених сторін в управлінні освітнім закладом дає змогу враховувати різнобічність поглядів, що сприяє реалізації одразу декількох Цілей сталого розвитку України до 2030 року (2019) [14]. Тож забезпечення якості освіти задля сталого розвитку суспільства уможливить, на нашу думку, досягти й інших цілей, зокрема таких як гідна праця та економічне зростання; промисловість, інновації та інфраструктура; сталий розвиток міст і громад; патерство заради сталого розвитку [14].

Слід звернути увагу, що ідеї співвідношення сталого розвитку освітнього середовища із залученням інвестицій до ЗВО знайшли розвиток у низці наукових праць авторів [2, с. 346-349; 4, с. 30-36; 5, с. 25-27; 9]. Вважаємо, що інвестиційна діяльність ЗВО є підґрунтям удосконалення системи надання освітніх послуг та їх якості, розроблення нових освітніх продуктів, покращення інфраструктури університетів, залучення міжнародних партнерів, підвищення конкурентоспроможності, наближення діяльності вітчизняних освітніх установ до європейських стандартів тощо.

Зазначені завдання організації управління інвестиційною діяльністю ЗВО формують зміст інвестиційної політики України в галузі вищої освіти та відображають взаємозв'язок окремих цілей сталого розвитку із означеними завданнями. Так, можемо встановити взаємозв'язок між ціллю забезпечення рівного доступу до якісної вищої освіти, ціллю підтримки інфраструктури, сприяння індустріалізації й інноваціям у різних сферах суспільного життя та завданням розроблення нових наукових та освітніх продуктів, підтримці належного матеріально-технічного забезпечення. Також вважаємо, що обумовлені завдання відображають тенденції реформування галузі вищої освіти. Активізація реформування освіти обумовлена форсованим пошуком інструментів та підходів задля зближення ціннісних ідей вітчизняної системи освіти зі стандартами, які прийняті світовою спільною на основі історичного досвіду [3, с. 18].

Звернімо увагу на те, що Стратегією розвитку вищої освіти України на 2022-2032 роки (2022) [13], передбачено низку завдань щодо організаційного перетворення основ управління, партнерства та взаємодії у вищій школі. Окрім того у документі [13] визначено вектор розвитку вищої освіти в Україні та умови успішної консолідації політичної, правової та освітньої державних систем (політик) задля поступового реформування освітньої галузі та її інтеграції. Тож удосконалення вітчизняної системи вищої освіти, інтегрованої у Європейський простір вищої освіти, є однією з пріоритетних цілей реформування освіти в нашій державі. Окрім того, якість та конкурентоспроможність освітніх послуг, забезпечення ефективності реформ у вищій освіті потребує достатнього рівня обсягів фінансування, а також залежить від оптимальності складу та структури джерел фінансування, серед яких – інвестиції.

Досліджуючи теоретико-методологічні засади ефективності інвестицій в освіту, Л. Козарезенко з'ясувала, що абсолютні показники обсягів фінансування освіти в Україні є значно нижчими у порівнянні із відповідними у переважній більшості країн-членів Європейського Союзу [8]. В Україні залишається низькою частка приватних джерел фінансування освіти, що логічно пояснюється все ще низьким рівнем доходів населення та гарантуванням державою надання переважної більшості освітніх послуг для населення безоплатно. Разом з тим, як стверджує дослідниця, відносні показники обсягів фінансування освіти в Україні цілком відповідають показникам країн членів Європейського Союзу, тоді як абсолютні їх значення в разі нижчі і мають переважно негативну динаміку [8].

Факт зниження обсягів фінансування освіти потенційно має негативні наслідки для соціально-економічного розвитку України, а інвестиційна діяльність для ЗВО в переважно залишається умовною одиницею фінансування. Такі реалії пов'язані із меншою затребуваністю у реалізації соціально значущих проєктів порівняно з фінансово прибутковими. Здебільшого інвестори, як потенційні стейкхолдери в управлінні ЗВО, передусім мають на меті отримати фінансові та трудові ресурси, а вже потім вирішити суспільно важливе питання

чи підтримати ідею, пов'язану із перспективним або сталим розвитком закладу.

Задля підтримки фінансового забезпечення інвестиційної діяльності в освітній сфері вітчизняний науковець К. Щур пропонує наступну модель перспективної підтримки [17]:

- визначення державного фінансування та інвестування вищої освіти як пріоритетного напрямку видатків бюджету;
- використання новітніх інструментів інвестиційного забезпечення вищої освіти, зокрема освітні ваучери, освітні кредити тощо;
- відповідність повноцінного фінансування державою здобуття вищої освіти в державних і комунальних закладах освіти обсягу, визначеному державними стандартами;
- використання додаткових податкових інструментів стимулювання інвестицій юридичних і фізичних осіб у розвиток вищої освіти;
- використання механізмів громадського контролю за використанням коштів на функціонування та розвиток освіти, зокрема і вищої;
- концентрація фінансових ресурсів на пріоритетних напрямках інвестування вищої освіти як соціального інституту [17].

На наше переконання, реформування системи вищої освіти потребує належної інвестиційної підтримки. Гарантією сталого економічного розвитку можна вважати інвестиції в галузь вищої освіти як пріоритетну сферу життєдіяльності українського суспільства, де формується якісний освітній капітал.

Розглядаючи проблеми інвестиційного забезпечення ЗВО, Л. Бурдонос та В. Виноградня зауважують, що у стратегічному плані університетська наука є важливим чинником розвитку освітньої галузі та показником економічного зростання держави. За спостереженнями дослідниць, для того, щоб вітчизняні ЗВО могли гідно створювати конкуренцію європейським освітнім інституціям, зокрема у рейтингах, необхідно посилювати синергію бізнесу, освіти та науки [6]. В цьому контексті зауважимо кореляцію цілей Сталого розвитку України до 2030 року із забезпечення якості вищої освіти та сталого розвитку територіальних громад, оскільки саме співпраця ЗВО та бізнесу є одними із показників інтенсивності розвитку та функціонування міст та громад України як містоутворюючих елементів.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок. На підставі вище викладеного можна зробити висновок, що розвиток вищої освіти корелюються із сучасними тенденціями, які домінують у світі та мають на меті встановлення суспільного блага. Якщо вітчизняну систему вищої освіти спрямувати на реалізацію цілей сталого розвитку із забезпечення якісної освіти, то ефективним інструментом для цього є інвестиції. Не менш важливим вважаємо потребу в переосмисленні ЗВО принципів та підходів до управління та власної місії як певного освітньо-наукового та соціокультурного осередку. Таким чином галузь вищої освіти повинна розглядатися стейкхолдерами та владними структурами як ресурсна база та потенційна інвестиційна платформа, яка забезпечує державу необхідними трудовими ресурсами.

Залучення додаткових ресурсів у вигляді інвестицій в освітнє середовище ЗВО дасть змогу впроваджувати нестандартні та соціально корисні проекти, підвищити рівень надання освітніх послуг, підтримати інноваційні наукові дослідження, реалізувати принципи державно-приватного партнерства в управлінні закладом освіти, сприяти реалізації творчого потенціалу здобувачів освіти та науково-педагогічних працівників, а також створити сприятливий

мікроклімат для перспективного розвитку ЗВО та реалізації цілей сталого розвитку. Тож, в університетах мають ефективно впроваджуватися та працювати інвестиційні механізми. Основною проблемою, що гальмує темпи розвитку інвестиційних механізмів у вищій освіті, залишається низький рівень державного фінансування та недостатній рівень недержавного сектору в галузі.

Серед перспективних напрямів дослідження вбачаємо виокремлення особливостей науково-методичного забезпечення організації управління інвестиційною діяльністю ЗВО.

Список використаних джерел:

1. Бобрицька, В 2015, 'Аксіологічний дискурс освітньої політики в контексті сучасних суспільних викликів', *Освітня політика: філософія, теорія, практика*. Монографія, за ред. В. Андрущенко, Київ : Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, с. 143-168.
2. Бобрицька, В & Лисоконь, І 2020, 'Інвестиційна політика України у галузі вищої освіти: мета та механізми впровадження', *Збірник матеріалів доповідей та тез III Всеукраїнської інтернет-конференції "Науково-практичне забезпечення надання публічних послуг в умовах децентралізації"*, м. Київ, 15 квітня 2020 року, за ред. Р. Войтович, П. Ворони. Київ : ТОВ "Видавничий дім "АртЕк", с. 346-349.
3. Бобрицька, В 2016, 'Сучасна вища освіта в умовах конкуренції на ринку освітніх послуг: порівняльний аналіз досвіду країн Чорноморського регіону', *Вісник Національного авіаційного університету. Серія: Педагогіка. Психологія*, Київ, № 1 (8), с. 17-22.
4. Бобрицька, В & Лисоконь, І 2022, 'Міжнародний досвід організації та управління освітніми інвестиціями у вищій школі', *"Молода наука-2022: соціально-педагогічні розвідки": зб. матер. III Всеукр. наук.-практ. заоч. онлайн-конф.*, 27 квітня 2022 року, м. Київ, Київ: НПУ імені М.П. Драгоманова, с. 30-36.
5. Бобрицька, В & Лисоконь, І 2020, 'Упровадження інвестиційних програм розвитку закладів вищої освіти як пріоритет освітньої політики України', *Гілея: науковий вісник. Спецвипуск "Молода наука-2020: соціально-педагогічні розвідки": зб. матер. I Всеукр. наук.-практ. конф.*, 20 травня 2020 року, м. Київ, Київ: Вид-во "Гілея", с. 25-27.
6. Бурдонос, Л & Виноградня, В 2019, 'Проблеми інвестиційного забезпечення університетської науки в Україні', *Економічний аналіз*, Тернопіль, Том 29, № 2, с. 15-23.
7. Висоцька, О 2011, *Освіта для сталого розвитку*, Дніпропетровськ, с. 68-104.
8. Козарезенко, Л 2019, 'Теоретико-методологічні засади дослідження ефективності інвестицій в освіту', *Економічний вісник університету*, Вип. 40, с. 41- 54.
9. Лисоконь, І 2021, 'Інвестиційна політика в галузі вищої освіти України: стан розробленості питання в науковій площині', *Інноваційна педагогіка*, Одеса, Вип. 32, Т. 2, с. 133-139.
10. *Про вищу освіту 2014*, Закон України від 1 липня 2014 року, документ № 1556-VII. Доступно: <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>>. [15 Червень 2023].
11. *Про інвестиційну діяльність 1991*, Закон України від 18 вересня 1991 року, документ № 1560-XII. Доступно: <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1560-12#Text>>. [15 Червень 2023].
12. *Про освіту 2017*, Закон України від 5 вересня 2017 року, документ № 2145-VIII. Доступно: <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>>. [15 Червень 2023].
13. *Про схвалення Стратегії розвитку вищої освіти в Україні на 2022-2032 роки 2022*, Розпорядження Кабінету Міністрів України від 23 лютого 2022 року, документ № 286. Доступно: <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/286-2022-%D1%80#Text>>. [15 Червень 2023].
14. *Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року 2019*, Указ Президента від 30 вересня 2019 року, № 722. Доступно: <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/722/2019#Text>>. [15 Червень 2023].

15. Супрун, В 2020, 'Механізми формування ефективної системи управління в освіті України на основі європейського досвіду', *Вісник післядипломної освіти*, Випуск 12 (41), Серія "Соціальні та поведінкові науки" (психологічні 053), с. 183-218.
16. *Цілі сталого розвитку Організації Об'єднаних Націй до 2030 року* (n.d.), Програма розвитку ООН в Україні. Доступно: <<https://www.undp.org/uk/ukraine/tsili-staloho-rozvytku>>. [15 Червень 2023].
17. Щур, К 2020, 'Капітальні інвестиції в закладах вищої освіти', *Проблеми інтеграції освіти, науки та бізнесу в умовах глобалізації*, Київський національний університет технологій та дизайну, с. 117-118.
18. Bobrytska, V, Krasylnykova, H, Ladohubets, N, Vorona, L & Lysokon, I 2023, 'Involvement of stakeholders in the transformation of educational services via taking advantage of extra-curriculum educational activities in the settings of education reform', *International Journal of Educational Methodology*, 9 (1), с. 107-122. Available from: <<https://doi.org/10.12973/ijem.9.1.107>>. [15 June 2023].

References:

1. Bobrytska, V 2015, 'Aksiologichniy diskurs osvitnoi polityky v konteksti suchasnykh suspilnykh vyklykiv (Axiological discourse of educational policy in the context of modern social challenges)', *Osvitnia polityka: filosofiia, teoriia, praktyka*. Monohrafiia, za red. Andrushchenka, V, Kyiv : Vyd-vo NPU imeni M.P. Drahomanova, s. 143-168.
2. Bobrytska, V & Lysokon, I 2020, 'Investytsiina polityka Ukrainy u haluzi vyshchoi osvity: meta ta mekhanizmy vprovadzhennia (Investment policy of Ukraine in the field of higher education: purpose and mechanisms of implementation)', *Zbirnyk materialiv dopovidei ta tez III Vseukrainskoi internet-konferentsii "Naukovo-praktychne zabezpechennia nadannia publichnykh posluh v umovakh detsentralizatsii"*, m. Kyiv, 15 kvitnia 2020 roku, za red. R. Voitovych, P. Vorony. Kyiv : TOV "Vydavnychiy dim "ArtEk", s. 346-349.
3. Bobrytska, V 2016, 'Suchasna vyshcha osvita v umovakh konkurentsii na rynku osvitnykh posluh: porivnialnyi analiz dosvidu krain Chornomorskoho rehionu (Modern higher education in conditions of competition in the market of educational services: a comparative analysis of the experience of the countries of the Black Sea region)', *Visnyk Natsionalnoho aviatsiinoho universytetu. Seriia: Pedahohika. Psykholohiia*, Kyiv, № 1 (8), с. 17-22.
4. Bobrytska, V & Lysokon, I 2022, 'Mizhnarodnyi dosvid orhanizatsii ta upravlinnia osvitnimy investytsiiamy u vyshchii shkoli (International experience of organizing and managing educational investments in higher education)', *"Moloda nauka-2022: sotsialno-pedahohichni rozvidky": zb. mater. III Vseukr. nauk.-prakt. zaoch. onlain-konf.*, 27 kvitnia 2022 roku, m. Kyiv, Kyiv: NPU imeni M.P. Drahomanova, с. 30-36.
5. Bobrytska, V & Lysokon, I 2020, 'Uprovadzhennia investytsiinykh proqram rozvytku zakladiv vyshchoi osvity yak priorytet osvitnoi polityky Ukrainy (Implementation of investment programs for the development of higher education institutions as a priority of the educational policy of Ukraine)', *Hileia: naukovyi visnyk. Spetsvypusk "Moloda nauka-2020: sotsialno-pedahohichni rozvidky": zb. mater. I Vseukr. nauk.-prakt. konf.*, 20 travnia 2020 roku, m. Kyiv, Kyiv: Vyd-vo "Hileia", s. 25-27.
6. Burdonos, L & Vynohradnia, V 2019, 'Problemy investytsiinoho zabezpechennia universytetskoï nauky v Ukraini (Problems of investment support of university science in Ukraine)', *Ekonomichniy analiz*, Ternopil, Tom 29, № 2, s. 15-23.
7. Vysotska, O 2011, *Osvita dlia staloho rozvytku (Education for sustainable development)*, Dnipropetrovsk, s. 68-104.
8. Kozarezenko, L 2019, 'Teoretyko-metodolohichni zasady doslidzhennia efektyvnosti investytsii v osvitu (Theoretical and methodological foundations of researching the effectiveness of investment in education)', *Ekonomichniy visnyk universytetu*, Vyp. 40, с. 41- 54.
9. Lysokon, I 2021, 'Investytsiina polityka v haluzi vyshchoi osvity Ukrainy: stan rozroblenosti pytannia v naukoviï ploschyni (Investment policy in the field of higher education of Ukraine: the state of development of the issue in the scientific plane)', *Innovatsiina pedahohika*, Odesa, Vyp. 32, T. 2, с. 133-139.

10. *Pro vyshchu osvitu (About higher education)* 2014, Zakon Ukrainy vid 1 lypnia 2014 roku, dokument № 1556-VII. Dostupno: <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>>. [15 Cherven 2023].
11. *Pro investytsiinu diialnist (About investment activity)* 1991, Zakon Ukrainy vid 18 veresnia 1991 roku, dokument № 1560-KhII. Dostupno: <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1560-12#Text>>. [15 Cherven 2023].
12. *Pro osvitu (About education)* 2017, Zakon Ukrainy vid 5 veresnia 2017 roku, dokument № 2145-VIII. Dostupno: <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>>. [15 Cherven 2023].
13. *Pro skhvalennia Stratehii rozvytku vyshchoi osvity v Ukraini na 2022-2032 roky (On the approval of the Strategy for the Development of Higher Education in Ukraine for 2022-2032)* 2022, Rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 23 liutoho 2022 roku, dokument № 286. Dostupno: <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/286-2022-%D1%80#Text>>. [15 Cherven 2023].
14. *Pro Tsili staloho rozvytku Ukrainy na period do 2030 roku (About the Sustainable Development Goals of Ukraine for the period until 2030)* 2019, Ukaz Prezydenta vid 30 veresnia 2019 roku, № 722. Dostupno: <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/722/2019#Text>>. [15 Cherven 2023].
15. Suprun, V 2020, 'Mekhanizmy formuvannia efektyvnoi systemy upravlinnia v osviti Ukrainy na osnovi yevropeiskoho dosvidu (Mechanisms of formation of an effective management system in the education of Ukraine based on European experience)', *Visnyk pislidyplomnoi osvity*, Vypusk 12 (41), Seriia "Sotsialni ta povedinkovi nauky" (psykholohichni o53), c. 183-218.
16. *Tsili staloho rozvytku Orhanizatsii Obiednanykh Natsii do 2030 roku (Sustainable development goals of the United Nations until 2030)* (n.d.), Prohrama rozvytku OON v Ukraini. Dostupno: <<https://www.undp.org/uk/ukraine/tsili-staloho-rozvytku>>. [15 Cherven 2023].
17. Shchur, K 2020, 'Kapitalni investytsii v zakladakh vyshchoi osvity (Capital investments in institutions of higher education)', *Problemy intehratsii osvity, nauky ta biznesu v umovakh hlobalizatsii*, Kyivskiy natsionalnyi universytet tekhnolohii ta dyzainu, s. 117-118.
18. Bobrytska, V, Krasylnykova, H, Ladohubets, N, Vorona, L & Lysokon, I 2023, 'Involvement of stakeholders in the transformation of educational services via taking advantage of extra-curriculum educational activities in the settings of education reform', *International Journal of Educational Methodology*, 9 (1), c. 107-122. Available from: <<https://doi.org/10.12973/ijem.9.1.107>>. [15 June 2023].

DOI 10.33930/ed.2019.5007.44(4-6)-10

УДК 378:004.78

**МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ВИКОРИСТАННЯ СЕРВІСІВ
ХМАРО ОРІЄНТОВАНИХ СИСТЕМ ВІДКРИТОЇ НАУКИ У
ПРОЦЕСІ ПІДГОТОВКИ ВЧИТЕЛІВ ПРИРОДНИЧО-
МАТЕМАТИЧНИХ ПРЕДМЕТІВ ДО РОБОТИ У НАУКОВИХ
ЛІЦЕЯХ**

*METHODOLOGICAL RECOMMENDATIONS REGARDING THE USE OF
SERVICES OF OPEN SCIENCE CLOUD-ORIENTED SYSTEMS IN THE
PROCESS OF TRAINING TEACHERS OF NATURAL AND MATHEMATICAL
SUBJECTS TO WORK IN SCIENTIFIC LYCEUMS*

Л. А. Лупаренко

Актуальність теми дослідження. Основоположним рушієм науково-технічної революції майбутнього стануть винахідники, які здатні не лише удосконалювати існуючі технології на основі вже відомих наукових знань, а й генеруватимуть принципово нові наукові ідеї для реалізації революційних розробок.

Постановка проблеми. Першою ланкою підготовки молодого вченого є науковий ліцей, де учень вперше долучається до дослідницьких проєктів. Для успішної організації та керування науковою діяльністю учнів вбачається за доцільне методично обґрунтоване використання сервісів хмаро орієнтованих систем відкритої науки (ХОСВН) та відповідна підготовка вчителів природничо-математичних предметів щодо їх застосування у ході проведення досліджень.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Різні аспекти використання хмаро орієнтованих систем та підвищення кваліфікації вчителів досліджували В. Ю. Биков, О. Г. Глазунова, М. П. Шишкіна, С. Г. Литвинова, М. В. Мар'єнко, Т. А. Вакалюк, К. Р. Колос, С. О. Семеріков, В. В. Осадчий, О. Г. Кузьминська. Використання реферативних і наукометричних баз даних розглядали І. О. Тихонкова, Т. В. Симоненко, А. А. Білошицький, О. М. Спирін та ін.

Постановка завдання. Надати методичні рекомендації щодо використання сервісів хмаро орієнтованих систем відкритої науки у процесі підготовки вчителів природничо-

Urgency of the research. Inventors who are able not only to improve existing technologies on the basis of already known scientific knowledge, but also to generate fundamentally new scientific ideas for the implementation of revolutionary developments will be the fundamental driving force of the scientific and technical revolution of the future.

Target setting. The first link of a young scientist's training is the scientific lyceum, where the student joins research projects for the first time. For the successful organization and management of students' scientific activities, it is expedient to use the services of open science cloud-oriented systems (OSCOS) and appropriate training of teachers of natural and mathematical subjects regarding their use in the course of research.

Actual scientific researches and issues analysis. Different aspects of using cloud-based systems as well as enhancing the qualification of teachers were explored by V. Yu. Bykov, O. G. Glazunova, M. P. Shyshkina, S. G. Lytvynova, M. V. Maryenko, T. A. Vakaliuk, K. R. Kolos, S. O. Semerikov, V. V. Osadchiy, O. G. Kuzminska. The reference and scientometric databases use was investigated by I. O. Tikhonkova, T. B. Simonenko, A. A. Biloshitsky, O. M. Spirin and others.

The research objective. To provide methodological recommendations on the use the services of open science cloud-oriented systems in the process of training teachers of natural and mathematical

математичних предметів до роботи у наукових ліцеях, зокрема на частковому прикладі наукометричних і реферативних баз даних.

Виклад основного матеріалу. ХОСВН дозволяють вирішувати широке коло завдань у ході наукового дослідження, підтримуючи спільну роботу, колаборацію, співробітництво, високі стандарти прозорості й відкритості, пошук нових відомостей та представлення наукових результатів. У статті розглянуто рекомендації з використання окремої групи сервісів ХОСВН – наукометричних і реферативних баз даних. Викладено логіку тренінгу з підвищення кваліфікації вчителів та запропоновано практичні завдання.

Висновки. Запропоновано такі методичні рекомендації з використання ХОСВН: продемонструвати вчителям існуючі сервіси, організувати підвищення кваліфікації шляхом проведення тренінгів, включити використання такого інструментарію у процес викладання предметів природничо-математичного циклу та наукової роботи здобувачів освіти, сприяти формуванню віртуальної спільноти педагогів-практиків з обміну передовим досвідом та забезпечити інформаційну підтримку вчителів щодо останніх розробок в цій галузі.

Ключові слова: вчителі природничо-математичних предметів, сервіси хмаро орієнтованих систем відкритої науки, реферативні бази даних, наукометричні бази даних, наукові дослідження.

subjects to work in scientific lyceums, in particular on the partial example of scientometric and abstract databases.

The statement of basic materials. The open science cloud-oriented systems allow solving a wide range of tasks in the course of scientific research, supporting joint work, collaboration, cooperation, high standards of transparency and openness, search for new information and presentation of scientific results. The article deals with the recommendations for the use of a separate group of services of OSCOS – scientometric and abstract databases. The training for improving the qualifications of teachers is described and practical tasks are offered.

Conclusions. The following methodological recommendations for the use of the open science cloud-oriented systems are offered: familiarize teachers with existing services, organize studying by conducting trainings, include this toolkit in the process of teaching as well as students scientific work, promote the teachers virtual community for the exchange of best practices and provide informational support regarding the latest developments.

Keywords: teachers of natural and mathematical subjects, services of cloud-oriented systems of open science, abstract databases, scientometric databases, scientific research.

Актуальність теми. Проголошені резолюцією Генеральної Асамблеї ООН [1] та підтримані Указом Президента України [11] 17 глобальних векторів сталого розвитку до 2030 року всеосяжно розкривають найактуальніші проблеми людства. У вирішенні більшості з них (забезпечення якісної освіти й медицини, розвиток інновацій, міст, інфраструктур, відновлюваних джерел енергії, збереження екосистем морів і суходолу, боротьба зі зміною клімату) провідну роль відіграють результати передових наукових досліджень та рівень новітніх технологічних рішень. Динаміка розвитку науково-технічного прогресу найближчих десятиліть значною мірою та безпосередньо залежатиме від підготовки наступних поколінь дослідників вже сьогодні. Основоположним рушієм науково-технічної революції майбутнього стануть винахідники, які здатні не лише удосконалювати існуючі технології на основі вже відомих наукових знань, а й генерувати принципово нові наукові ідеї для реалізації революційних розробок у галузях штучного інтелекту, генетики, біотехнологій, відновлюваних джерел енергії, імерсивних технологій, матеріалознавства та

нанотехнологій.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Першою ланкою підготовки молодого вченого, здатного мислити інноваційно, самостійно висувати гіпотези і приймати раціональні рішення, є науковий ліцей. У “Положенні про науковий ліцей” [3] окреслена необхідність якісної організації дослідно-орієнтованого навчання, що передбачає органічне поєднання таких компонентів, як:

– освітній процес з поглибленим вивченням окремих предметів та використанням завдань високого рівня складності;

– участь учнів у науковій, науково-технічній, дослідницько-експериментальній, навчально-дослідницькій, конструкторській, винахідницькій та пошуковій діяльності, зокрема виконання наукових проєктів;

– розроблення й апробація нових педагогічних технологій, методів навчання й форм організації освітнього процесу.

Одним зі способів ефективної підтримки цих процесів вбачається методично обґрунтоване використання *сервісів хмаро орієнтованих систем відкритої науки* (ХОСВН) та відповідна *підготовка вчителів природничо-математичних предметів* щодо їх застосування у ході проведення наукових досліджень.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Розробленню теоретико-методологічних засад хмаро орієнтованого освітньо-наукового середовища та використанню хмаро орієнтованих систем відкритої науки у закладах освіти різних рівнів присвячено масив праць В. Ю. Биков, О. Г. Глазунова, М. П. Шишкіна, С. Г. Литвинова, М. В. Мар’єнко, Т. А. Вакалюк та ін. Питання підвищення кваліфікації вчителів досліджували К. Р. Колос, С. О. Семеріков, В. В. Осадчий, Т. А. Вакалюк, О. Г. Кузьминська. Різні аспекти використання реферативних і наукометричних баз даних стали предметом наукового пошуку І. О. Тихонкової, Т. В. Симоненко, В. Ю. Бикова, А. А. Білошицького, О. А. Одуд, О. М. Спіріна та ін.

Постановка завдання. Надати методичні рекомендації щодо використання сервісів хмаро орієнтованих систем відкритої науки у процесі підготовки вчителів природничо-математичних предметів до роботи у наукових ліцеях, зокрема на частковому прикладі наукометричних і реферативних баз даних.

Виклад основного матеріалу дослідження. Одна з найважливіших *місій вчителя* наукового ліцею – провести учня через усі *етапи наукового дослідження*, що включають: 1) вибір теми; 2) збір даних про об’єкт та предмет, обґрунтування доцільності обраної проблеми та виявлення можливих перспектив; 3) розроблення теоретичних засад шляхом пошуку й аналізу необхідних даних в предметній галузі; 4) проєктування і моделювання; 5) добір методів й розроблення методик дослідження; 6) проведення експерименту; 7) узагальнення отриманих результатів та їх візуалізація; 8) упровадження результатів у практику та 9) інформаційно-аналітичний моніторинг упровадження.

“Стандартом спеціалізованої освіти наукового спрямування” визначено, що дослідницька діяльність здобувачів освіти за природничо-математичним й техніко-технологічним профілями навчання передусім спрямована на отримання таких *прикладних результатів*, як моделі; винаходи; результати експериментів, спостережень, проєктної роботи, польових досліджень, збирання та аналізу емпіричних даних (бази даних, колекції); конструкції; програмні продукти; технічні вироби; удосконалені матеріали, пристрої, процеси, продукти

та ін. [9] У розпорядженні КМУ № 1687-р наголошується на необхідності застосування підходу, спрямованого на поєднання науки, технологій, інженерії та математики з винахідництвом і підприємництвом [4]. У перспективі такі заходи дозволять здобувачам повної загальної середньої освіти оволодіти відповідними компетентностями та підвищити конкурентоспроможність шляхом ефективної реалізації своїх наукових розробок в реальному секторі економіки, як стартапів.

Для досягнення вказаних стратегічних цілей у наукових ліцеях необхідно створити умови для впровадження в освітній процес інноваційного педагогічного досвіду, вдосконалення методичного і матеріально-технічного забезпечення. З огляду на те, що переважна більшість таких навчальних закладів заснована університетами, інститутами й академіями або має з ними укладені договори про співпрацю і спільну діяльність у сфері науки, одночасно уможлиблюється як залучення педагогічних працівників до науково-дослідних робіт ЗВО, так і доступ школярів до навчально-наукових лабораторій й обладнання для виконання наукових проєктів.

Дослідницьку діяльність учнів доцільно здійснювати на засадах відкритої науки (open science) – відносно нової концепції, що відображає підхід до реалізації всього циклу наукового дослідження, заснований на спільній роботі, колаборації, співробітництві, високих стандартах прозорості й відкритості, пошуку нових знань та отриманні наукових результатів з використанням сучасних інформаційно-комунікаційних сервісів і систем [10]. Для підтримки вказаних процесів нині представлено широкий спектр потужного допоміжного інструментарію – *хмаро орієнтованих систем відкритої науки*, що дозволяють вирішувати широке коло завдань, зокрема:

- проведення наукового дослідження: *хмарні сховища* (Dropbox, Google Drive); Office 365; *сервіси Google* (Gmail, Classroom, документи, таблиці, форми, презентації), Jamboard;
- опрацювання його результатів: системи *статистичного опрацювання даних* (MS Excel, SPSS, STATISTICA, STATA, R);
- підготовка наукового рукопису до друку: *референс менеджери* (EndNote, Mendeley, Zotero, Bibtex, Cite this for me, RefWorks, EasyBib, BibMe, Citefast, Citation Machine), *антиплагіат системи* (Turnitin, StrikePlagiarism.com, Grammarly, Unicheck);
- підготовка доповіді: системи створення *презентацій* (Canva, Microsoft PowerPoint, Apple Keynote, Prezi);
- оприлюднення результатів дослідження: системи підтримки електронних наукових *журналів* (Open Journal Systems, DPubS, HyperJournal, Ambra) та освітньо-наукових *енциклопедій* (MediaWiki);
- апробація та розповсюдження: системи підтримки *вебконференцій* (Open Conference Systems, EasyChair, OpenMeetings, BigBlueButton, Cisco Webex, Microsoft Teams, Google Meet);
- архівування даних і наукових праць: системи підтримки електронних наукових *бібліотек* й інституційних *репозитаріїв* (Eprints, DSpace) та електронні *архіви* (ArXiv);
- моніторинг використання: *реферативні та наукометричні бази даних* (Scopus, Web of Science, Google Scholar, Open Ukrainian Citation Index, DOAJ, ERIH);
- ідентифікація: системи *ідентифікування дослідників* (Publons, ORCID, Scopus Author ID, ArXiv Author ID, ISNI) та *об'єктів* (DOI, ISSN, ISBN);

– наукова комунікація та пошук партнерів: *соціальні мережі* (Facebook, LinkedIn, UkrainianScientistsWorldwide, LinkedIn; Academia.edu, Publons; ResearchGate, www.Science-Community.org).

Ефективність організації наукової діяльності і комунікації з учнями безпосередньо залежить від практичних *вмінь вчителів застосовувати сервіси ХОСВН*. На законодавчому рівні [6] популяризацію природничих наук та математики передбачено реалізовувати, у тому числі, й шляхом підвищення фахового кваліфікаційного рівня педагогічного колективу щодо оволодіння інтерактивними методиками навчання, методиками дослідницької роботи в галузі природничих наук та математики, навичками ефективного використання цифрових технологій в освітньому процесі.

Необхідність розроблення програм підготовки, перепідготовки й підвищення кваліфікації фахівців відповідно до професійних рамок цифрових компетентностей вчергове актуалізовано у відповідній “Концепції” [5]. Щорічний план проведення освітніх заходів для вчителів природничо-математичних предметів може передбачати проведення семінарів, вебінарів, практикумів, тренінгів за їх вільним вибором.

Фахівцями Інституту цифровізації освіти НАПН України розроблено низку методик щодо використання сервісів хмаро орієнтованих систем відкритої науки [2; 7; 8; 12]. Розглянемо рекомендації з використання окремої групи сервісів – *наукометричних і реферативних баз даних (НБД, РБД)*, та на їх основі сформулюємо загальні методичні вказівки з використання ХОСВН у процесі підготовки вчителів природничо-математичних предметів до роботи у наукових ліцеях.

НБД та РБД є сучасними хмарними платформами, що застосовуються на різних етапах дослідження, зокрема для:

- пошуку експертно вивірених наукових даних;
- впровадження отриманої наукової продукції через оприлюднення і розповсюдження;
- моніторингу результативності наукової діяльності через відстеження, збирання, зберігання й аналітичне опрацювання кількісних та якісних показників використання.

Нині університетські бібліотеки мають можливість забезпечити безоплатний та безперешкодний доступ до цих ресурсів за загальнонаціональною підпискою, забезпечити педагогів акаунтами й організувати проведення тренінгів з формування їхніх практичних вмінь і навичок використання такого роду сервісів у наукових ліцеях.

Перш за все, необхідно ознайомити вчителів з основними відомостями та теоретичними основами галузі наукометрії, поняттями цитування, індексування, основними можливостями та відмінностями міжнародних баз даних, серед яких:

– наукометричні: Scopus (<https://www.scopus.com>), Web of Science (<http://login.webofknowledge.com>), Google Scholar (<https://scholar.google.com.ua>), Open Ukrainian Citation Index (OUCI) (<https://ouci.dntb.gov.ua>), SciVal (<https://www.scival.com/landing>);

– реферативні: DOAJ (<https://doaj.org>), ScienceDirect (<https://www.sciencedirect.com>), ERIH PLUS (<https://dbh.nsd.uib.no/publiseringskanaler/erihplus>) та ін.

Наступним кроком – розглянути особливості інтерфейсу кожної бази даних, її тематичне охоплення, принципи функціонування, пропонований інструментарій пошуку наукових матеріалів, можливості фільтрування

результатів, їх візуалізації в діаграмах та наявність індексів цитування, що покладені в основу рейтингів.

Особливої уваги потребує формування практичних вмінь і навичок вчителів природничо-математичних предметів створювати пошукові запити у НБД Web of Science і Scopus з метою одержання максимально точних результатів. Зокрема, слід розглянути загальну структуру складних запитів для пошуку за точною фразою, з можливою зміною морфології слів, за різними полями та їх подання у булевих виразах з використанням логічних операторів. У ході тренінгу необхідно передбачити такі *практичні завдання*:

№1. Здійснити простий пошук по НБД, використовуючи поля Автор, Рік, Афіліація та Назва джерела (рис. 1).

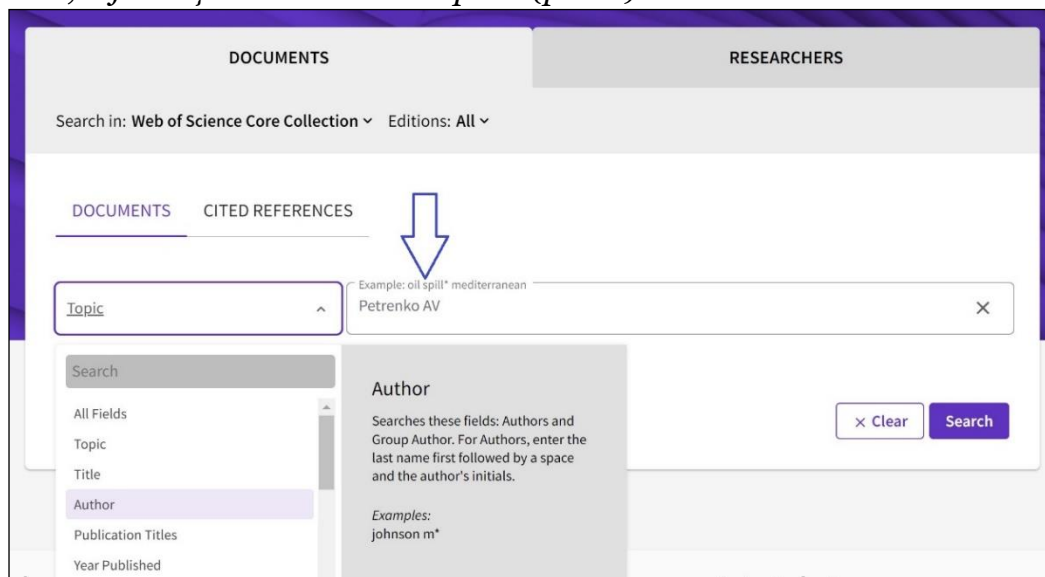

Рис. 1. Простий пошук джерел за іменем автора в НБД Web of Science

№2. Здійснити розширений пошук за тематикою предмета, який викладає вчитель, сформувавши складний запит з використанням булевих виразів, логічних операторів та полів Тема, Заголовок публікації, Анотація, Ключові слова або Усі поля (рис. 2).

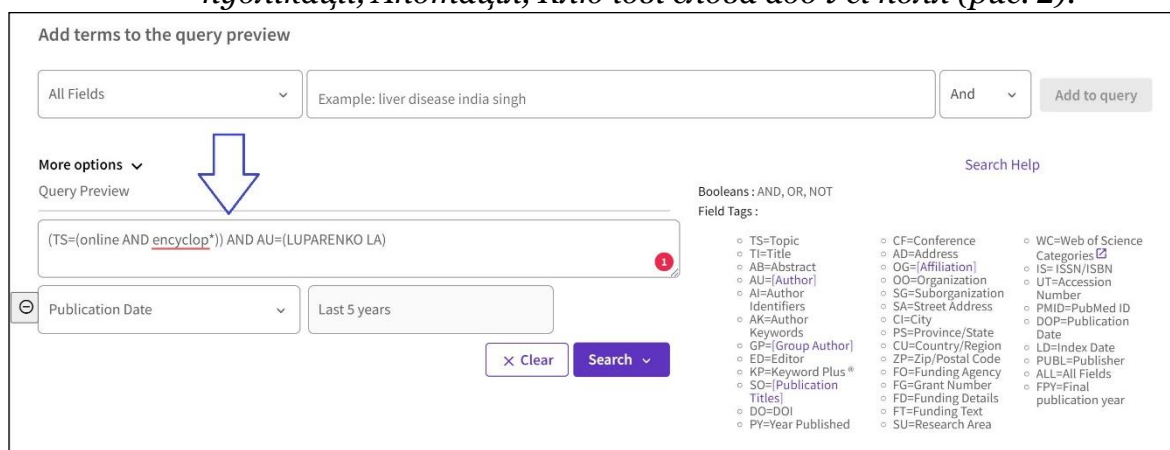

Рис. 2. Розширений пошук джерел за темою "онлайн енциклопедія" автора "Лупаренко Л. А." в НБД Web of Science

Доцільно ознайомити вчителів з таким інструментарієм, як створення тематичних добірок статей та налаштування оповіщень про появу нових матеріалів за сформованим запитом. Закріпити це можна виконанням такого практичного завдання:

№3. Зберегти отримані у ході виконання попередніх завдань результати у добірку, назвати її згідно ключових слів (рис. 3).
Налаштувати щотижневе сповіщення про нещодавно опубліковані праці, які відповідають пошуковому запиту (рис. 4).

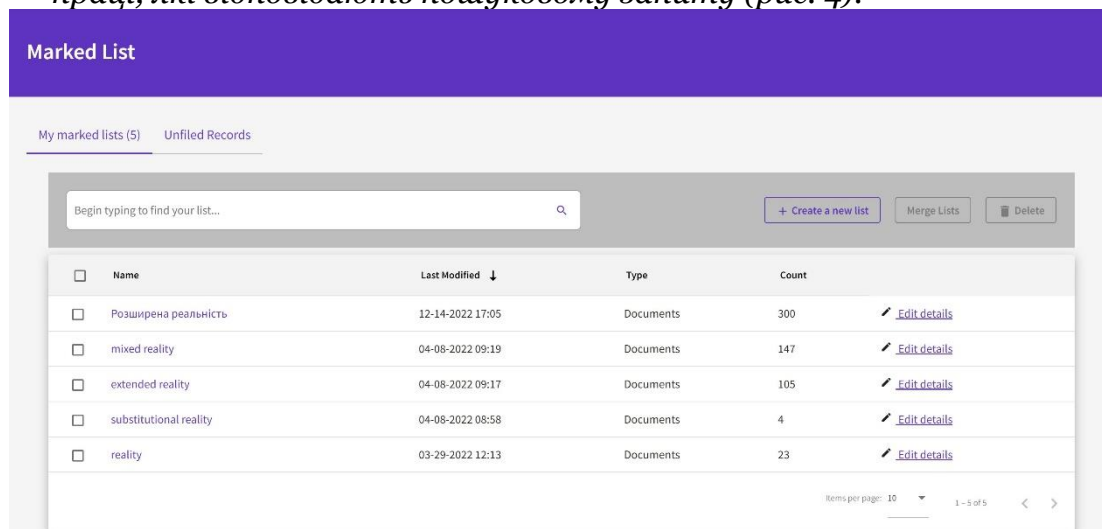

Рис. 3. Тематичні добірки, збережені користувачем у НБД Web of Science

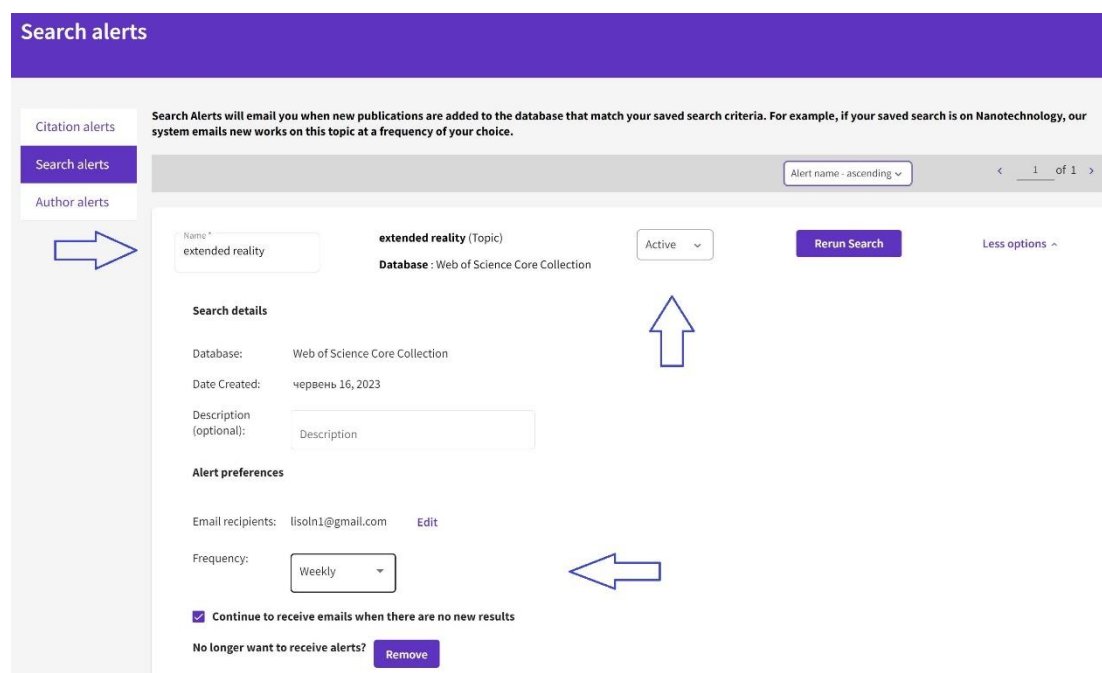

Рис. 4. Створення сповіщення про нещодавно опубліковані праці за запитом користувача в НБД Web of Science

Візуалізуйте отримані результати пошуку за допомогою діаграм з можливістю фільтрування за такими параметрами, як авторство, журнал, рік публікації, тип документа, мова оригінального тексту, тип доступу, галузь науки, країна, регіон; сортування за кількістю або алфавітом; завантаження готового зображення вибірки на ПК (рис. 5).

таких ресурсів для проведення досліджень у наукових ліцеях.

2. Оскільки практичний досвід роботи педагогів з ХОСВН є основоположним базисом успішного освітнього й дослідницького процесу, рекомендовано організувати відповідне навчання. Підвищення кваліфікації можливо реалізувати шляхом проведення тренінгів, що дозволять вчителям отримати необхідні вміння з використання функціоналу таких сервісів. Зокрема, їм слід продемонструвати, як сервіси хмаро орієнтованих систем відкритої науки можуть полегшити збір, аналіз й візуалізацію даних у ході досліджень з природничих наук та математики, сприяти науковій комунікації, вирішити проблеми збереження конфіденційної інформації учнів та захисту наукових даних.

3. Доцільно визначити конкретні кейси, в яких сервіси ХОСВН можуть покращити навчання і залучення учнів, ознайомити вчителів з можливостями включення таких ресурсів у навчальний план і використання цього інструментарію не лише для викладання предметів природничо-математичного циклу, а й інтегрування його на кожен етап наукової дослідної роботи здобувачів освіти.

4. Сервіси ХОСВН надають освітянам необмежені можливості співпраці та обміну даними. Слід сприяти формуванню й розбудові віртуальної спільноти педагогів-практиків, де вони можуть обмінюватися ідеями, передовим досвідом та інноваційними підходами до викладання в наукових ліцеях.

5. Доцільно забезпечити інформаційну підтримку вчителів, зокрема інформувати про останні розробки в сфері хмаро орієнтованих систем відкритої науки, здійснювати огляд корисних ресурсів, їх функціоналу та методик використання.

Вважаємо, що впровадження ХОСВН у роботі наукових ліцеїв та слідування вказаним рекомендаціям дозволить вчителям природничо-математичних дисциплін ефективно здійснювати освітню та наукову складові своєї діяльності.

Перспективним напрямом подальших розвідок вбачається розроблення методичної системи використання хмаро орієнтованих систем відкритої науки у процесі навчання і професійного розвитку вчителів.

Статтю підготовлено в межах виконання наукового дослідження “Хмаро орієнтовані системи відкритої науки у навчанні і професійному розвитку вчителів” (реєстраційний номер 2020.02/0310). Проєкт є переможцем конкурсу “Підтримка досліджень провідних та молодих учених” та реалізується за рахунок грантової підтримки Національного фонду досліджень України. Авторка статті є одним з виконавців цього дослідження.

Список використаних джерел:

1. Генеральна Асамблея Організації Об'єднаних Націй 2015, *Резолюція № 320-р. “Перетворення нашого світу: Порядок денний у сфері сталого розвитку до 2030 року”*. Доступно: <https://www.undp.org/sites/g/files/zskgke326/files/migration/ua/Agenda2030_UA.pdf>. [15 Червень 2023].
2. Волошина, ТВ 2018, *Використання гібридного хмаро орієнтованого навчального середовища для формування самоосвітньої компетентності майбутніх фахівців з інформаційних технологій*. Дисертація кандидата наук, Інститут інформаційних технологій і засобів навчання НАПН України, Київ.
3. Кабінет міністрів України 2019, *Постанова № 438 “Про затвердження Положення про науковий лицей”*. Доступно: <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/438-2019-%D0%BF?lang=uk#Text>>. [15 Червень 2023].

4. Кабінет міністрів України 2021, *Розпорядження № 1687-р “Про затвердження плану заходів на 2021-2023 роки з реалізації Стратегії розвитку сфери інноваційної діяльності на період до 2030 року”* Доступно: <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1687-2021-%D1%80#Text>>. [15 Червень 2023].
5. Кабінет міністрів України 2021, *Розпорядження № 167-р “Про схвалення Концепції розвитку цифрових компетентностей та затвердження плану заходів з її реалізації”*. Доступно: <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/167-2021-%D1%80#Text>>. [15 Червень 2023].
6. Кабінет міністрів України 2021, *Розпорядження № 320-р “Про затвердження плану заходів щодо популяризації природничих наук та математики до 2025 року”*. Доступно: <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/320-2021-%D1%80#Text>>. [15 Червень 2023].
7. Литвинова, СГ 2016, *Теоретико-методичні основи проектування хмаро орієнтованого навчального середовища загальноосвітнього навчального закладу*. Дисертація доктора наук, Інститут інформаційних технологій і засобів навчання НАПН України, Київ.
8. Мар’єнко, МВ 2021, “Методика використання хмаро орієнтованих систем відкритої науки у процесі навчання і професійного розвитку вчителів”, *Фізико-математична освіта*, № 3 (29), с. 99-104.
9. Міністерство освіти і науки України 2019, *Наказ № 1303 “Про затвердження Стандарту спеціалізованої освіти наукового спрямування”*. Доступно: <<https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-standartu-specializovanoyi-osviti-naukovogo-spryamuvannya>>. [15 Червень 2023].
10. Носенко, ЮГ & Шишкіна, МП 2021, “Розвиток хмаро орієнтованих сервісів і систем відкритої науки”, *Освітній дискурс: збірник наукових праць*, № 38, с. 11-12.
11. Президент України 2019, *Указ № 722/2019 “Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року”*. Доступно: <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/722/2019#Text>>. [15 Червень 2023].
12. Шишкіна, МП 2016, *Теоретико-методичні засади формування і розвитку хмаро орієнтованого освітньо-наукового середовища вищого навчального закладу*. Дисертація доктора наук, Інститут інформаційних технологій і засобів навчання НАПН України, Київ.

References:

1. Heneralna Asambleia Orhanizatsii Obiednanykh Natsii 2015, *Rezoliutsiia № 320-r. “Peretvorennia nashoho svitu: Poriadok denniyi u sferi staloho rozvytku do 2030 roku (Transforming Our World: The 2030 Agenda for Sustainable Development)”*. Dostupno: <https://www.undp.org/sites/g/files/zskgke326/files/migration/ua/Agenda2030_UA.pdf>. [15 Cherven 2023].
2. Voloshyna, TV 2018, *Vykorystannia hibrydnoho khmaro oriientovanoho navchalnoho seredovyshecha dlia formuvannia samoosvitnoi kompetentnosti maibutnikh fakhivtsiv z informatsiinykh tekhnolohii (The use of a hybrid cloud-oriented learning environment for the formation of self-educational competence of future information technology specialists)*. Dysertatsiia kandydata nauk, Instytut informatsiinykh tekhnolohii i zasobiv navchannia NAPN Ukrainy, Kyiv.
3. Kabinet ministriv Ukrainy 2019, *Postanova № 438 “Pro zatverdzhennia Polozhennia pro naukovyi litsei (On the approval of the Regulations on the scientific lyceum)”*. Dostupno: <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/438-2019-%D0%BF?lang=uk#Text>>. [15 Cherven 2023].
4. Kabinet ministriv Ukrainy 2021, *Rozporiadzhennia № 1687-r “Pro zatverdzhennia planu zakhodiv na 2021-2023 roky z realizatsii Stratehii rozvytku sfery innovatsiinoi diialnosti na period do 2030 roku (On the approval of the plan of activities for 2021-2023 for the implementation of the Strategy for the development of the sphere of innovative activity for the period up to 2030)”*. Dostupno: <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1687-2021-%D1%80#Text>>. [15 Cherven 2023].

5. Kabinet ministriv Ukrainy 2021, *Rozporiadzhennia № 167-r “Pro skhvalennia Kontseptsii rozvytku tsyfrovyykh kompetentnosti ta zatverdzhennia planu zakhodiv z yii realizatsii (On the approval of the Concept of the development of digital competences and the approval of the plan of measures for its implementation)”*. Dostupno: <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/167-2021-%D1%80#Text>>. [15 Cherven 2023].
6. Kabinet ministriv Ukrainy (2021) *Rozporiadzhennia № 320-r “Pro zatverdzhennia planu zakhodiv shchodo populiaryzatsii pryrodnychyykh nauk ta matematyky do 2025 roku (On the approval of the plan of measures for the popularization of natural sciences and mathematics until 2025)”*. Dostupno: <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/320-2021-%D1%80#Text>>. [15 Cherven 2023].
7. Lytvynova, SH 2016, *Teoretyko-metodychni osnovy proektuvannia khmaro oriientovanoho navchalnoho seredovyscha zahalnoosvitnoho navchalnoho zakladu (Theoretical and methodological foundations of designing a cloud-oriented educational environment of a general educational institution)*. Dysertatsiia doktora nauk, *Instytut informatsiinykh tekhnolohii i zasobiv navchannia NAPN Ukrainy*, Kyiv.
8. Marienko, MV 2021, ‘Metodyka vykorystannia khmaro oriientovanykh system vidkrytoi nauky u protsesi navchannia i profesiinoho rozvytku vchyteliv (The method of using cloud-oriented systems of open science in the process of teaching and professional development of teachers)’, *Fizyko-matematychna osvita*, № 3 (29), s. 99-104.
9. Ministerstvo osvity i nauky Ukrainy 2019, *Nakaz № 1303 “Pro zatverdzhennia Standartu spetsializovanoi osvity naukovoho spriamuvannia (On the approval of the Standard of specialized education in the scientific direction)”*. Dostupno: <<https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-standartu-specializovanoyi-osviti-naukovogo-spryamuvannya>>. [15 Cherven 2023].
10. Nosenko, YuH & Shyshkina, MP 2021, ‘Rozvytok khmaro oriientovanykh servisiv i system vidkrytoi nauky (Development of cloud-oriented services and systems of open science)’, *Osvitnii dyskurs: zbirnyk naukovykh prats*, № 38, s. 11-12.
11. Prezydent Ukrainy 2019, *Ukaz № 722/2019 ‘Pro Tsili staloho rozvytku Ukrainy na period do 2030 roku (About the Sustainable Development Goals of Ukraine for the period until 2030)’*. Dostupno: <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/722/2019#Text>>. [15 Cherven 2023].
12. Shyshkina, MP 2016, *Teoretyko-metodychni zasady formuvannia i rozvytku khmaro oriientovanoho osvitno-naukovoho seredovyscha vyshchoho navchalnoho zakladu (Theoretical and methodological foundations of the formation and development of a cloud-oriented educational and scientific environment of a higher educational institution)*. Dysertatsiia doktora nauk, *Instytut informatsiinykh tekhnolohii i zasobiv navchannia NAPN Ukrainy*, Kyiv.

DOI 10.33930/ed.2019.5007.44(4-6)-11

УДК 378.091.31:004.9

**МЕТОДИКА ВИКОРИСТАННЯ ВІДКРИТОЇ НАУКИ ВЧИТЕЛЯМИ
ПРИРОДНИЧО-МАТЕМАТИЧНИХ ПРЕДМЕТІВ УКРАЇНСЬКОЇ
ШКОЛИ***THE METHODOLOGY OF USE OF OPEN SCIENCE BY TEACHERS OF
NATURAL AND MATHEMATICAL SUBJECTS OF THE UKRAINIAN SCHOOL*

С. Г. Литвинова

Актуальність теми дослідження. Актуальність упровадження підходів відкритої науки в освіту обґрунтовано в низці міжнародних документів. Встановлено, що саме дані відкритої науки, участь в дослідженнях, спостереження за дослідженнями, аналіз результатів дослідження не є інструментами сучасного вчителя, що потребує коригування навчальних програм на курсах підвищення кваліфікації вчителів, переліку курсів в неформальній освіті педагогів, змісту тематичних освітніх вебінарів та розроблення методики її використання.

Постановка проблеми. Впровадження відкритої науки в освітній процес може стати викликом для вчителів та учнів, які повинні звикнути до нових ресурсів, середовищ та нового освітнього підходу. Тому основною проблемою впровадження підходів відкритої освіти в освітню практику вчителів є відсутність методики.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання використання підходів відкритої науки в освітній практиці стали предметом дослідження як закордонних (J. Atenas, L. Havemann, E. Priego, D. Banker, D. Manning, M. Fialkowski, A. Calabrese, H. Morin, J. Curry, M. Peters та ін.), так і вітчизняних вчених (В. Коваленко, В. Копаньєва, М. Мар'єнко, А. Сухих, М. Шишкіної та ін.)

Постановка завдання. Обґрунтувати методику використання середовищ відкритої науки вчителями природничо-математичних предметів в освітній практиці.

Виклад основного матеріалу. Розглянуто приклади середовищ відкритої науки за напрямками: платформи для розміщення і пошуку даних, наукові

Urgency of the research. The relevance of introducing open science approaches to education is substantiated in a number of international documents. It has been established that it is the data of open science, participation in research, observation of research, analysis of research results that are not the tools of a modern teacher, which requires adjustment of curricula for advanced training courses for teachers, the list of courses in non-formal education of teachers, the content of thematic educational webinars and the development of methods its use.

Target setting. The introduction of open science into the educational process can be a challenge for teachers and students, who must get used to new resources, environments and a new educational approach. Therefore, the main problem of introducing open education approaches into educational practice is the lack of methodology.

Actual scientific researches and issues analysis. The issues of using open science approaches in educational practice have become the subject of research by both foreign (J. Atenas, L. Havemann, E. Priego, D. Banker, D. Manning, M. Fialkowski, A. Calabrese, H. Morin, J. Curry, M. Peters etc.), and domestic scientists (V. Kovalenko, V. Kopanyeva, M. Marienko, A. Sukhikh, M. Shishkina etc.).

The research objective. To substantiate the methodology for using open science environments by teachers of natural and mathematical subjects in educational practice.

The statement of basic materials. Examples of open science environments are considered in the following areas: platforms for placing and searching for

видання з обґрунтуванням наукових результатів, платформи, що включають малюнки, набори даних, зображення та відео, платформи з інструментарієм для збору даних, пошукові системи та освітні платформи з тематики, що досліджується. Обґрунтовано напрями використання відкритої науки вчителями закладів загальної середньої освіти; форми, методи та підходи навчання вчителів використання середовищ відкритої науки. Наведено приклади використання відкритої науки вчителями на уроках фізики та математики.

Висновки. Запропонована методика може стати дієвим інструментом впровадження підходів відкритої науки в освітню практику вчителів нової української школи. Комбінація різних форм навчання може дати вчителям широкий огляд можливостей відкритої науки та допомогти їм зрозуміти, як використовувати ці принципи у своїй роботі, а комбінування різних підходів може бути найефективнішим способом навчання вчителів використанню середовищ відкритої науки, оскільки це дозволяє врахувати різні потреби та стилі навчання. Зазначимо, що комбінуючи різні методи навчання, вчителі можуть знайти той, який підходить їм найбільше, та дозволить їм досягти успіху у використанні середовищ відкритої науки в педагогічній практиці.

Ключові слова: середовища відкритої науки, вчитель, форми та методи навчання вчителів, використання підходів відкритої науки

data, scientific publications with substantiation of scientific results, platforms that include drawings, data sets, images and videos, platforms with tools for collecting data, search engines and educational platforms on topics that being investigated. The directions of using open science by teachers of institutions of general secondary education are substantiated; forms, methods and approaches to teaching teachers to use open science environments. Examples of the use of open science approaches by teachers in the lessons of physics and mathematics are given.

Conclusions. The proposed methodology can become an effective tool for introducing open science approaches into the educational practice of teachers of the new Ukrainian school. A combination of different forms of education can give teachers a broad overview of the possibilities of open science and help them understand how to use these principles in their work, and a combination of different approaches can be the most effective way to train teachers in the use of open science environments, as it allows for different needs and learning styles. Note that by combining different teaching methods, teachers can find the most suitable for them and allow them to succeed in using open science environments in teaching practice.

Keywords: environment of open science, teacher, forms and methods of teaching teachers, use of open science approaches

Актуальність теми. Актуальність упровадження підходів відкритої науки в освіту обґрунтовано в низці міжнародних документів, зокрема “Open Science Monitor” (2018 р.) [11], “Open Education” (2020 р.) [12], “Open Science” (2020 р.) [14], “Recommendation on Open Science” (2021 р.) [15] та ін.

Нині існує багато середовищ відкритої науки, які дозволяють вченим та дослідникам ділитися даними, результатами досліджень, публікаціями та іншою інформацією. У наукових колах зазначають, що відкрита наука дає можливість вченим порівнювати результати досліджень, повторно використовувати методи дослідження, сприяти прискореному одержанню результатів на глобальні технологічні та соціальні виклики, наприклад таких, як COVID-19.

Встановлено, що в період пандемії COVID-19 та воєнного стану в країні набули популярності відкриті освітні ресурси, що є складниками відкритої науки. У низці наукових праць описано практичний досвід вчителів, що використовують PhET Interactive Simulations, GeoGebra та ін. Згідно зі звітом

PhET за 2020 рік, їх інтерактивні симуляції було запущено понад 215 мільйонів разів по всьому світу. Понад 100 тисяч вчителів та професорів також зареєструвалися на вебсайті протягом року [17]. Сервіс GeoGebra – кількість користувачів програми досягла позначки 100 мільйонів по всьому світу. Розробники сервісу зазначили, що з початку пандемії COVID-19 використання GeoGebra освітянами збільшилося на 50% [16]. Проте, в освітній практиці педагогів закладів загальної середньої освіти, що формують майбутнє покоління країни, підходи відкритої науки реалізуються виключно в аспекті використання сервісів для унаочнення змісту навчання. Можемо констатувати, що саме дані відкритої науки, участь в дослідженнях, спостереження за дослідженнями, аналіз результатів дослідження не є інструментами сучасного вчителя, що потребує коригування навчальних програм на курсах підвищення кваліфікації вчителів, переліку курсів в неформальній освіті педагогів, змісту тематичних освітніх вебінарів та розроблення методики її використання.

Невирішені проблеми. Враховуючи, що відкрита наука – це підхід до наукової роботи, який передбачає відкритий доступ до наукових знань, даних, інструментів та процесів, вона може мати значний потенціал для покращення якості освіти в закладах загальної середньої освіти. Проте, існують деякі невирішені проблеми, пов'язані з її використанням. Ось деякі з них.

Недостатня обізнаність: багато вчителів можуть не бути знайомі з поняттям відкритої науки та її можливостями. Отже, є необхідність проводити навчання вчителів, щоб вони змогли зрозуміти, як використовувати відкриту науку в навчальному процесі.

Доступність контенту: доступ до відкритої науки може бути обмеженим в залежності від ліцензій та авторських прав. Отже, навчальні заклади можуть зіштовхнутися з проблемою вибору відкритих ресурсів з незначною кількістю доступних матеріалів.

Недостатній рівень цифрової компетентності: використання відкритої науки передбачає наявність цифрової компетентності. Це означає, що користувачі повинні мати знання про те, як ефективно користуватися цифровими інструментами та ресурсами, щоб знайти та оцінити відкриті наукові дані та ресурси.

Впровадження відкритої науки в освітній процес може стати викликом для вчителів та учнів, які повинні звикнути до нових ресурсів, середовищ та нового освітнього підходу. Тому основною проблемою впровадження підходів відкритої освіти в освітню практику вчителів є відсутність методики.

Постановка завдання: обґрунтувати методику використання середовищ відкритої науки вчителями природничо-математичних предметів в освітній практиці.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Інтерес учених до питання відкритої науки з кожним роком зростає, це обумовлено як розвитком академічної доброчесності на всіх рівнях освіти, так і відкритим доступом й використанням середовищ відкритої науки, популяризацією сучасних досліджень і відкритих даних.

У працях закордонних вчених обґрунтовуються теоретичні та практичні аспекти розвитку відкритої науки в контексті процесів впровадження принципів відкритої освіти. Вони досліджують взаємозв'язок між цими двома концепціями та обговорюють переваги та виклики, які виникають у зв'язку з реалізацією відкритої освіти та науки для забезпечення доступу до якісної освіти [9].

Науковий напрям використання відкритих освітніх ресурсів (ВОР), що

набув популярності серед вчених в останні роки, досліджує значна кількість вчених. Зокрема вчені з Британської Колумбії (British Columbia) аналізують мотивацію викладачів до використання ВОР, перешкоди, з якими вони стикаються, та стратегії, які вони використовують для успішного впровадження ВОР у своїй практиці [6].

Учених також зацікавило питання впливу відкритої освіти на використання студентами відкритих освітніх ресурсів і друкованих підручників. Вони з'ясували, що студенти, які використовували відкриті освітніми ресурси та цифрові підручники, показали такі ж результати або навіть краще, ніж ті, хто користувався друкованими підручниками. Результати дослідження дають зрозуміти потенційні переваги відкритої освіти і науки для учнів та студентів [5].

Під час переходу до онлайн-навчання через пандемію COVID-19 було виявлені майже забуті проблеми нерівності, які стали ще більш помітними через цифровий розрив. З орієнтацією на нерівності в доступі до освіти, педагогічна спільнота сподівалась на великі можливості, що надають відкриті освітні ресурси (ВОР), які можуть бути корисними для студентів, що навчаються очно, змішано та онлайн. Автори дослідження проаналізували поточну практику використання ВОР та визначили проблеми, запропонували рішення, які можуть бути використані в освітній практиці [2].

Крім практичних аспектів, вчених також турбували певні філософські питання. Зокрема дослідження факторів, що впливають на те, чому дослідники діляться своїми даними. Результати дослідження показали, що дослідники, які вважаються більш відкритими до науки та технологій, більш схильні ділитися даними. Автори рекомендують різні способи підвищення свідомості про відкритість даних, що можуть бути спрямовані на покращення якості представлення результатів досліджень і сприяння науковому прогресу, розробленню необхідних дослідницьких політик, які б краще стимулювали обмін даними [4].

У процесі дослідження підходів відкритої науки було встановлено, що відтворюваність є ключовим елементом наукової діяльності, оскільки дозволяє й іншим дослідникам перевіряти та підтверджувати результати дослідження; описано різні шляхи покращення відтворюваності досліджень, включаючи відкритий доступ до даних та коду, використання стандартів звітності та перевірку результатів дослідження. Наголошено на визначенні заходів для оптимізації ключових елементів наукового процесу, а саме: методів, звітності та розповсюдження, відтворюваності, оцінюванні та стимулюванні, що сприятиме підвищенню прозорості та ефективності наукових досліджень [8].

Одним із критеріїв якості дослідження вчені зазначають цитування наукових публікацій. Вченими підтверджено вплив відкритого доступу до даних на кількість цитувань дослідження, а саме: дослідження, які надають відкритий доступ до даних, отримують більше цитувань, ніж ті, які не надають доступ до них. Автори робить акцент на необхідності підтримки відкритих даних у науковому середовищі [10].

Освіта залишається ключовою ланкою розвитку суспільства. Тому вчених зацікавив потенціал відкритої науки для STEM-освіти в контексті відкритих навчальних ресурсах, відкритої співпраці. Вони аргументують, що відкриті практики можуть забезпечити кращий доступ до знань, покращити якість навчання та сприяти інноваціям в освітній системі [3].

Автори дослідження "Open Science Practices in the Digital Age: A Study of Researcher Behaviour Based on Scopus Data" проаналізували понад 14 мільйонів

наукових статей, які були опубліковані з 2000 по 2018 роки та встановили, що практики відкритої науки набули значного поширення в останні роки. Більшість дослідників, які публікують статті в журналах з високим імпаکت-фактором, використовують відкриті джерела, такі як відкриті дані і відкритий доступ до публікацій; використовують соціальні мережі та наукові форуми для обміну ідеями та знаннями. На їхню думку рух відкритої науки має потенціал підвищити ефективність наукових досліджень і забезпечити більшу доступність до наукових знань [6].

Статті закордонних авторів демонструють важливість ресурсів відкритої науки та відкритості даних не тільки для наукової діяльності, а й для розвитку освіти. Вони надають рекомендації для покращення відтворюваності досліджень, збільшення кількості дослідників, які діляться даними, демонструють користь відкритого доступу до даних, наголошують на необхідності впровадження принципів відкритої науки в освітню практику.

Питання відкритої науки в закладах загальної середньої освіти залишається актуальним. У низці наукових праць обґрунтовано положення, що впливають на прискорене впровадження принципів відкритої науки в закладах освіти, зокрема:

- розроблено рекомендації з використання відкритих джерел інформації та відкритих наукових баз даних в освітньому процесі, розглянуто питання використання таких систем у забезпеченні доступу до наукової інформації з метою співпраці в процесі досліджень та розробок, використання хмарних технологій для зберігання та оброблення отриманих даних [18];

- визначено перспективні напрями розвитку закладів освіти в контексті використання підходів відкритої науки, обґрунтовано її переваги та недоліки, зазначено про необхідність належного рівня підготовки вчителів та учнів до використання хмарних технологій, а також на важливість підвищення рівня їх інформаційної грамотності загалом [19];

- описано діяльність учнів у підготовці конкурсних проєктів, реалізованих в рамках впровадження підходів відкритої науки, зокрема використання електронних ресурсів для підвищення ефективності публікаційної діяльності юних дослідників; окреслено перспективи розвитку відкритої науки в закладах загальної середньої освіти та виокремлено проблеми, що потребують уваги з боку освітян [20];

- зазначено про необхідність розширення сфери комунікаційної діяльності бібліотеки, зокрема з урахуванням підходів відкритої науки, інтеграції високотехнологічних схем формування інформаційної бази відкритої науки для сприяння функціональному перетворенню бібліотеки з елемента наукової інфраструктури в учасника дослідницької діяльності, обґрунтовано можливості використання електронних наукових бібліотек у освітньому процесі; обґрунтовано переваги використання відкритих наукових ресурсів для розвитку наукової грамотності учасників освітнього процесу [21].

- розроблено рекомендації щодо запровадження засобів і сервісів відкритої науки в наукову та освітню практику [22].

Отже, відкрита наука може стати важливою складовою шкільної освіти, яка сприятиме розвитку науково-дослідницьких навичок учнів у підготовці їх до майбутньої наукової діяльності. Проєкти, такі як створення віртуальної наукової лабораторії та віртуального музею науки, проведення науково-дослідних конференцій та семінарів, можуть бути важливими для розвитку відкритої науки в закладах загальної середньої освіти.

Виклад основного матеріалу дослідження.***I. Середовища відкритої науки як орієнтир розвитку змісту загальної середньої освіти***

Розглянемо поняття “розвиток освіти”. Воно включає в себе процеси, які спрямовані на поліпшення якості та ефективності освітніх систем, що працюють на різних рівнях – від дошкільної освіти до вищої освіти та навчання протягом життя.

Розвиток освіти передбачає впровадження нових підходів та методів навчання, оновлення навчальних програм, розробку та впровадження нових технологій у навчальний процес. Одним із складників цього процесу є підвищення кваліфікації педагогічних кадрів, вдосконалення системи оцінювання знань та навичок учнів, забезпечення рівних можливостей доступу до якісної освіти для всіх категорій учнів.

Розвиток освіти також передбачає збільшення фінансування освіти, що дозволяє забезпечувати необхідне обладнання та матеріали для навчання, підтримку науково-дослідницької роботи та розвитку міжнародного співробітництва в галузі освіти. В цілому, розвиток освіти має на меті забезпечення населення необхідними знаннями та навичками для успішної соціальної адаптації та професійного розвитку.

Розвиток змісту освіти – це один з ключових аспектів розвитку освіти, який включає в себе оновлення та зміну змісту навчальних програм, передбачає перегляд і переробку підходів до навчання та зміну фокусу на найбільш актуальні питання та потреби суспільства. Він повинен відповідати вимогам сучасного світу та забезпечувати учням необхідні знання та навички для успішної соціальної та професійної адаптації. Наприклад, важливими складниками змісту освіти сьогодні є формування низки компетентностей учнів, зокрема мовної, інтеркультурної, цифрової, вміння працювати в команді та розвивати креативність. Оновлення змісту освіти також передбачає впровадження інноваційних методів та форм навчання, зокрема, проектної та дослідницької діяльності, навчання відповідно до індивідуальних потреб та здібностей учнів, використання мультимедійних технологій та інтерактивних ігор.

У світі швидко змінюються вимоги до знань та навичок, тому розвиток змісту освіти має бути постійним і динамічним процесом. Тільки за умови постійного оновлення змісту освіти можна гарантувати, що учні отримають необхідні компетенції для успішного розвитку у сучасному світі. Включення найновіших даних про розвиток науки і техніки в зміст освіти сприятиме формуванню в учнів сучасних поглядів на оточуючий світ, усвідомленню важливості результатів наукових відкриттів для розвитку суспільства, формуванню випускника з сучасним світоглядом.

II. Середовища відкритої науки як інструмент сучасного вчителя природничо-математичних предметів

Окрім традиційних методів навчання, вчителі природничо-математичних предметів можуть використовувати інтерактивні середовища, де учні можуть досліджувати, експериментувати та спілкуватися зі спеціалістами різних галузей науки. Відкриті наукові середовища дозволяють учням отримати доступ до останніх наукових досліджень та даних, що дозволяє їм бути в курсі останніх тенденцій та розробок у певній галузі наук. Використання таких середовищ також сприяє розвитку критичного мислення та дозволяє учням створювати власні гіпотези, проводити дослідження та перевіряти їх на практиці. Крім того, середовища відкритої науки можуть бути корисним інструментом для

підвищення мотивації учнів. Вони дозволяють учням побачити, як їхні знання та навички можуть бути використані для розв'язання реальних проблем, що в свою чергу стимулює їхню зацікавленість у навчанні.

Розглянемо приклади середовищ відкритої науки за напрямками: платформи для розміщення і пошуку даних, наукові видання з обґрунтуванням наукових результатів, платформи, що включають малюнки, набори даних, зображення та відео, платформи з інструментарієм для збору даних, пошукові системи та освітні платформи з тематики, що досліджується.

Open Science Framework (OSF) – це веб-платформа, що дозволяє дослідникам збирати, проводити та публікувати наукові дослідження, ділитися даними, кодом, протоколами та іншою інформацією про свої дослідження. Вона розроблена на базі відкритого програмного забезпечення і може бути використана для реалізації принципів відкритої науки для будь-яких наукових досліджень. Головною метою платформи OSF є полегшення реплікації досліджень та забезпечення публічного доступу до них (див. рис. 1).

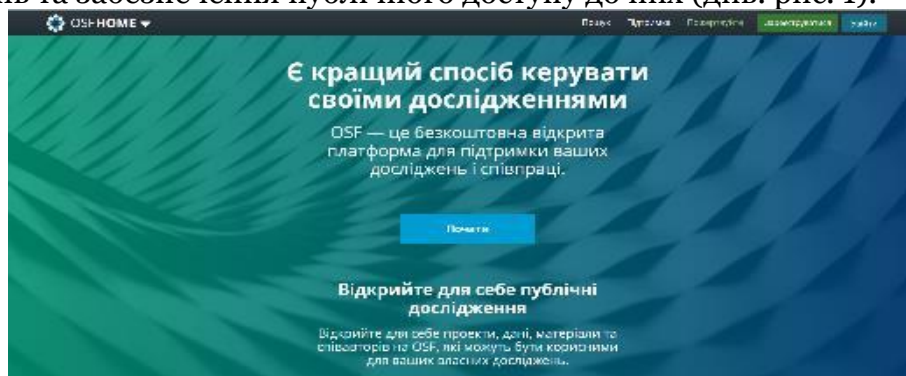

Рис. 1. Вигляд домашньої сторінки веб-платформи OSF (<https://osf.io/>)

Zenodo – це відкритий репозиторій загального призначення, розроблений в рамках європейської програми OpenAIRE і керований ЦЕРН. У цьому репозитарії дослідники мають можливість зберігати наукові роботи, набори даних, дослідницьке програмне забезпечення, опублікувати свої дані, код, звіти, будь-які цифрові артефакти, пов'язані з дослідженнями та інші матеріали відкритої науки (див. рис. 2).

Рис. 2. Вигляд домашньої сторінки репозитарію Zenodo (<https://zenodo.org/>)

PLOS ONE – це наукове видання з відкритим доступом, яке дозволяє дослідникам публікувати свої наукові статті відкрито та безкоштовно (див. рис. 3).

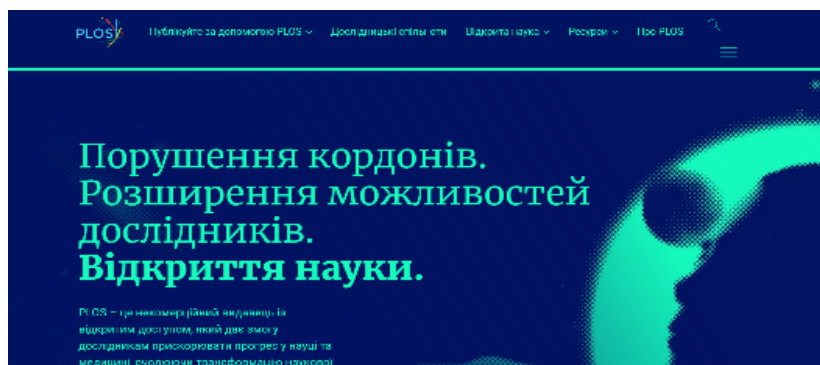

Рис. 3. Домашня сторінка наукового видання PLOS ONE (<https://plos.org/>)

Важливо зазначити, що видання широко індексується такими базами даних, як Crossref, Dimensions, DOAJ, Google Scholar, PubMed Central, Scopus, Web of Science та ін.

Figshare – це безкоштовне онлайн-сховище відкритого доступу, де дослідники можуть публікувати свої дані дослідження, зберігати та ділитися своїми результатами дослідження, включаючи малюнки, набори даних, зображення, відео, код та інші матеріали відкритої науки (див. рис. 4).

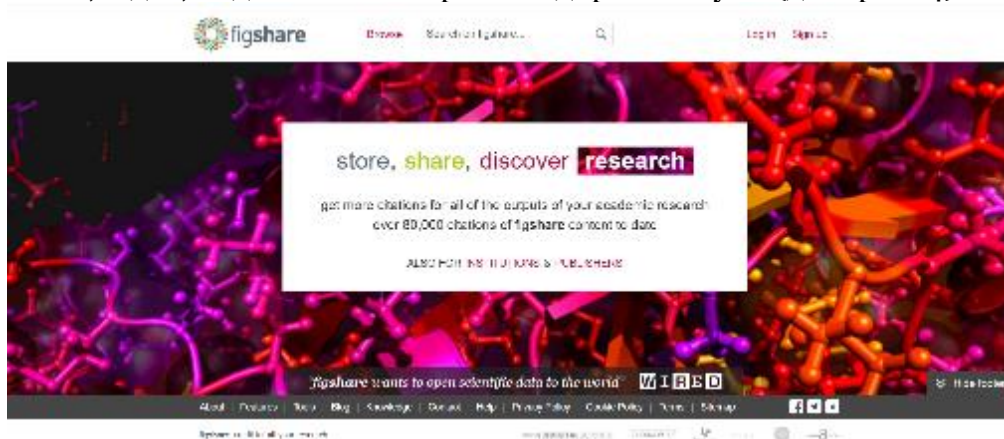

Рис. 4. Домашня сторінка онлайн-сховища Figshare (<https://figshare.com/>)

Open Data Kit (ODK) – це платформа для збору даних з відкритим кодом, що дозволяє користувачам заповнювати форми в автономному режимі та надсилати дані на сервер під час сеансу онлайн. Дані на сервері можна завантажувати, переглядати та опрацьовувати (див. рис. 5).

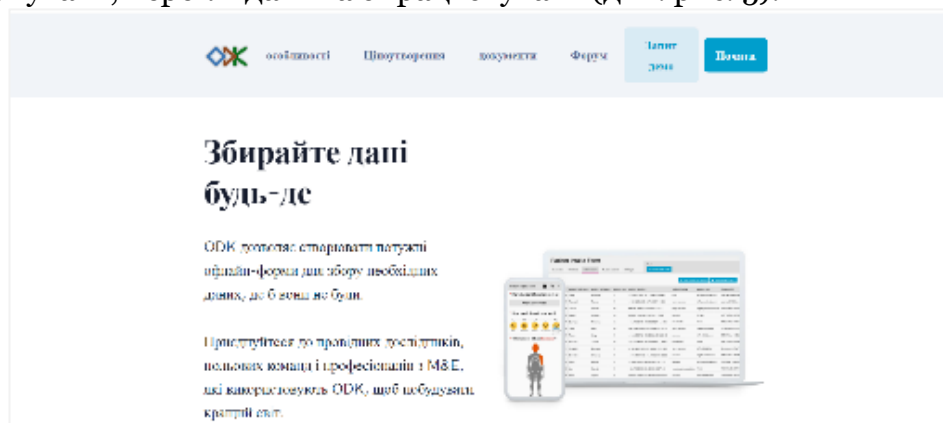

Рис. 5. Домашня сторінка платформи збору даних ODK (<https://getodk.org/>)

Open Access Works – це розширення браузера, що дозволяє користувачам

здійснювати пошук наукових статей з відкритим доступом, перегляд сторінки з описом потрібної статті або знайти альтернативні шляхи доступу до наукової продукції (див. рис. 6).

Рис. 6. OAW – надбудова в браузері для пошуку даних (<https://oa.works/>)

Open Science MOOC – це безкоштовний онлайн-курс, який надає відомості про теорію та практику відкритої науки (див. рис. 7).

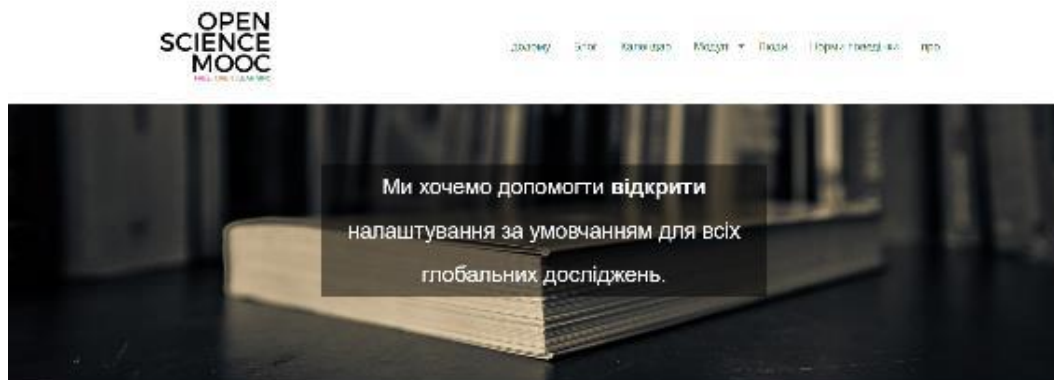

Рис. 7. Онлайн-курс про відкриту науку (<https://opensciencemooc.eu/>)

Аналізуючи нормативні документи [11], [12], [13] та звіти UNESCO [14], [15], було визначено перспективи використання підходів відкритої науки для освіти. Як зазначено в документах, середовища відкритої науки можуть стати надзвичайно корисними для вчителів та викладачів у різних аспектах, таких як: забезпечення доступу до наукових матеріалів, надання ресурсів для створення власних матеріалів, допомога в підвищенні кваліфікації, а також розвитку наукової грамотності учнів та студентів (див. рис. 8).

Рис. 8. Напрями використання середовищ відкритої науки

Доступ до наукових матеріалів. Вчителі можуть використовувати середовища відкритої науки для знаходження інформації та наукових досліджень на теми, які вони викладають. Наприклад, вчителі можуть шукати наукові статті, дослідження та матеріали для своїх уроків.

Open Access Journals: це журнали, які надають вільний доступ до наукових статей. Наприклад, Public Library of Science (PLOS) надає доступ до безкоштовних наукових статей з біології, медицини або “Інформаційні технології і засоби навчання” (ІТЗН) – з упровадження безкоштовних цифрових ресурсів та технологій.

ResearchGate: це соціальна мережа для дослідників, де вони можуть ділитися науковими статтями, дослідженнями та іншими матеріалами. Вчителі можуть використовувати ResearchGate для спілкування з дослідниками засобами електронної пошти, знаходження наукових досліджень та статей, які вони можуть використовувати на своїх уроках, долучення до досліджень у якості експериментальних майданчиків.

Доступ до відкритих ресурсів для створення власних матеріалів. Вчителі можуть використовувати відкриті ресурси з середовищ відкритої науки для створення своїх власних матеріалів для уроків, таких як презентації, відео та інші дидактичні матеріали, організувати практикуми та освітні експедиції.

Open Educational Resources (OER) – публічна цифрова бібліотека відкритих освітніх ресурсів, що налічує більше ніж 50 000 відкритих ресурсів для використання в освітній практиці вчителів (<https://www.oercommons.org/>).

Ресурси для розвитку наукової грамотності. Вчителі можуть використовувати середовища відкритої науки для сприяння розвитку наукової грамотності своїх учнів. Наприклад, вони можуть надавати учням доступ до відкритих даних та наукових досліджень, щоб допомогти їм зрозуміти науковий процес та наукові методи.

Citizen Science Projects (<https://education.nationalgeographic.org/>): це проекти, які запрошують учнів та студентів брати участь у наукових дослідженнях. Наприклад, проект Galaxy Zoo (2009 р.) – інтернет-проект з класифікації різних типів галактик до якого запрошують користувачів класифікувати зображення далеких астрономічних об'єктів, визначати форми галактик на зображеннях та ін.

Ресурси для підвищення кваліфікації. Вчителі можуть використовувати середовища відкритої науки для підвищення своєї кваліфікації та знань з наукових дисциплін. Наприклад, вони можуть відвідувати курси в середовищах, таких як Open Science MOOC.

Open Science MOOC – це безкоштовна онлайн-платформа, яка пропонує курси з відкритої науки. Курси на цій платформі можуть бути корисні для вчителів, які хочуть підвищити свою кваліфікацію та знання з відкритої науки.

Отже, середовища відкритої науки, описані вище, можуть бути корисними для вчителів, які хочуть підвищити свою кваліфікацію, створювати дидактичні матеріали та допомогати у підвищенні рівня наукової грамотності й формуванні дослідницьких компетентностей своїх учнів.

III. *Форми, методи та підходи навчання вчителів з використанням середовищ відкритої науки*

Процесу використання підходів відкритої науки вчителями в професійній діяльності передують його особиста підготовка, а саме: розвиток його компетентності з питань відкритої науки. Тому важливо виокремити форми, методи, підходи щодо навчання вчителів використанню підходів відкритої

науки.

Розглянемо декілька форм навчання вчителів з використанням середовищ відкритої науки (див. рис. 9).

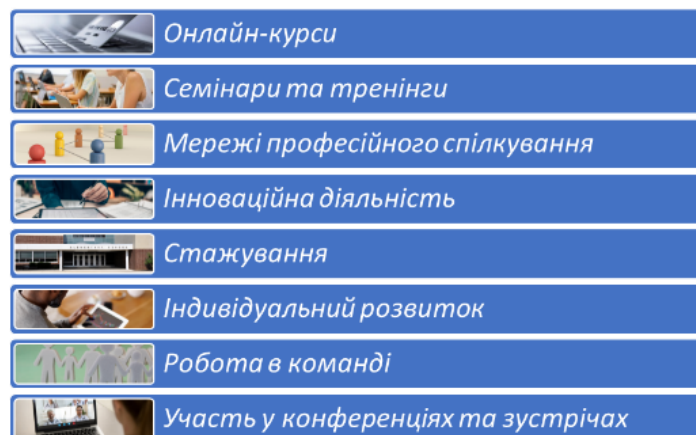

Рис. 9. Форми навчання вчителів з використання середовищ відкритої науки

Онлайн-курси. Вчителі можуть взяти участь в безкоштовних онлайн-курсах з відкритої науки, які пропонуються на платформах, таких як Open Science MOOC, Coursera та edX. Ці курси можуть допомогти вчителям зрозуміти основні поняття відкритої науки та навчитися використовувати інструменти, що використовуються в цій галузі.

Семінари та тренінги. Вчителі можуть взяти участь в семінарах та тренінгах, організованих закладами вищої освіти, науковими установами або закладами загальної середньої освіти, зокрема науковими ліцеями. Ці заходи можуть включати доповіді від експертів з відкритої науки, практичні вправи та роботу в групах.

Мережі професійного спілкування. Вчителі можуть приєднатися до мереж професійного спілкування, таких як ResearchGate, Facebook та LinkedIn, де вони можуть спілкуватися з іншими вчителями та дослідниками з питань відкритої науки. Ці мережі можуть бути корисними для обміну ідеями та знаннями з галузі знань в якій працює та викладає вчитель.

Інноваційна діяльність. Вчителі можуть інтегрувати концепції та інструменти відкритої науки у свої навчальні програми та дидактичні матеріали. Це може включати використання відкритих джерел даних, наукових публікацій, відкритого програмного забезпечення та відкритих освітніх ресурсів.

Стажування. Вчителі можуть взяти участь у стажуваннях в наукових установах або університетах, де вони можуть працювати з досвідченими дослідниками та навчатися використовувати інструменти відкритої науки.

Індивідуальний розвиток. Вчителі можуть також створювати свої власні проекти з використанням відкритих даних.

Робота в команді. Вчителі можуть створювати команди з іншими вчителями або дослідниками, щоб працювати над проектами з використанням відкритих даних та інструментів відкритої науки. Робота в команді може дати вчителям можливість поділитися своїм досвідом, взаємодіяти з іншими експертами та створювати більш складні та цікаві проекти.

Участь у конференціях та зустрічах. Вчителі можуть взяти участь у конференціях та зустрічах з відкритої науки, які проводяться по всьому світу. Це може дати вчителям можливість поспілкуватися з експертами з відкритої науки,

дізнатися про останні тренди, ресурси та ініціативи в цій галузі, а також поділитися своїм досвідом з іншими учасниками.

Виокремимо *методи навчання* вчителів з використанням середовищ відкритої наук (див. рис. 10).

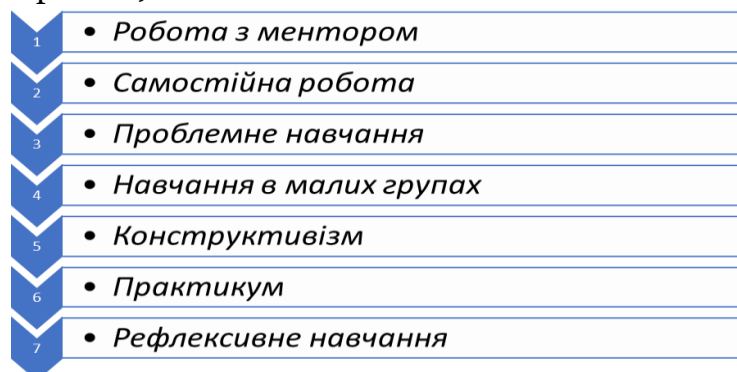

Рис. 10. Методи навчання вчителів з питань відкритої науки

Робота з ментором може допомогти вчителю зрозуміти, як використовувати середовища відкритої науки у своїй роботі. Ментор може надати вчителю консультації та допомогти з вибором інструментів та ресурсів для використання. Ментором може бути викладач закладу вищої освіти або наукової установи, компетентний у питаннях відкритої науки.

Самостійна робота. Вчителі можуть самостійно вивчати інструменти та ресурси відкритої науки шляхом використання онлайн-ресурсів та цифрового контенту. Важливо зрозуміти, що самостійне навчання може зайняти більше часу на їх опанування.

Проблемне навчання. Цей метод навчання полягає у вирішенні реальних проблем, що може бути корисним для вчителів, які навчаються використовувати Open Science. Вони можуть використовувати відкриті наукові дані та ресурси, свої знання та навички, щоб вирішити окреслену проблему.

Навчання в малих групах. Цей метод полягає у співпраці вчителів у групах для вивчення та розвитку знань та навичок. Вчителі можуть ділитися досвідом, порівнювати результати та розв'язувати проблеми разом.

Конструктивізм. Цей метод навчання базується на тому, що вчителі здобувають знання через свій власний досвід, комунікацію з іншими вчителями та у процесі взаємодії з представниками світової наукової спільноти.

Практикум. Вчителям можна надати можливість практично апробувати відкриті наукові ресурси та інструменти, щоб навчитися їх використовувати в реальному житті. Наприклад, вчителям можна запропонувати взяти участь в навчальному проєкті з використанням відкритих даних та ресурсів.

Рефлексивне навчання. Цей метод навчання полягає в тому, щоб вчителі були свідомими своїх власних дій та рішень у використанні відкритих наукових ресурсів. Вчителям слід регулярно рефлексувати про свої дії, вивчати результати своєї роботи та постійно вдосконалюватися.

Бажано використовувати *підходи*, які можуть бути ефективними у процесі навчання вчителів використанню середовищ відкритої науки (див. рис. 11).

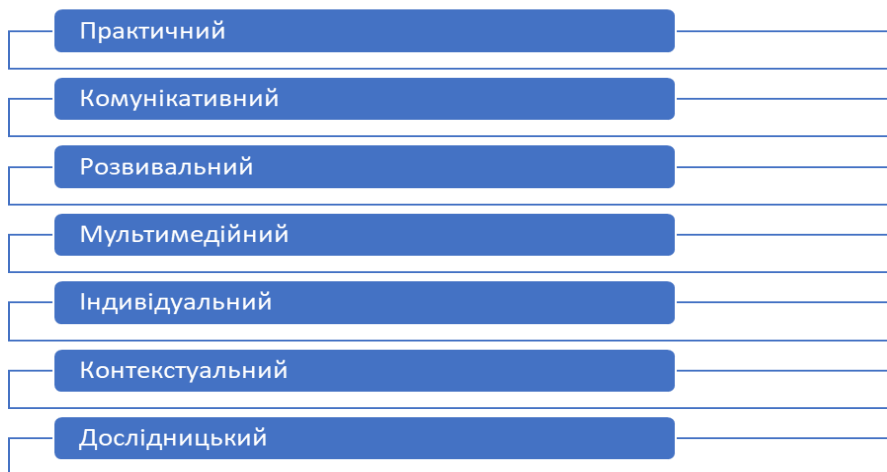

Рис. 11. Підходи до навчання вчителів щодо використання середовищ відкритої науки

Практичний підхід. Навчання повинно бути побудоване на практичних завданнях та вправах, які дозволяють вчителям практично використовувати відкриті наукові ресурси. Наприклад, вчителі можуть вивчати, як використовувати бази даних, розробляти веб-сайти та використовувати онлайн інструменти для аналізу даних.

Комунікативний підхід. Вчителі можуть навчатися від інших вчителів та науковців, які вже використовують середовища відкритої науки. Колеги можуть ділитися досвідом та знаннями з використання відкритих наукових ресурсів, що дозволить вчителям вивчати нові ідеї та методи.

Розвивальний підхід. Цей підхід полягає в тому, щоб дозволити вчителям розвивати свої знання та навички використання середовищ відкритої науки відповідно до їх потреб та інтересів. Вчителям слід дати можливість вивчати питання, які їх цікавлять та які відповідають їхнім потребам.

Мультимедійний підхід. Цей підхід використовує різноманітні мультимедійні засоби та інтерактивні технології для навчання вчителів використанню середовищ відкритої науки. Наприклад, вчителі можуть використовувати відео-уроки, онлайн-курси та вебінари для вивчення нових ідей та методів.

Індивідуальний підхід. Індивідуальний підхід орієнтується на потреби та можливості конкретного вчителя, забезпечуючи навчання на основі його особистих потреб та інтересів. Цей підхід передбачає розвиток індивідуальних навичок та знань кожного вчителя в окремо взятій сфері відкритої науки. Вчителі можуть працювати з наставниками, щоб отримати індивідуальну підтримку та поради щодо використання відкритих наукових ресурсів.

Контекстуальний підхід. Цей підхід включає в себе навчання вчителів, як використовувати відкриті наукові ресурси в контексті їхньої власного навчального предмету. Вчителі можуть вивчати, як використовувати відкриті дані та ресурси в своїй освітній практиці для досягнення цілей навчання та розвитку учнів, зокрема щоб підвищити свою ефективність навчання.

Дослідницький підхід. Цей підхід дозволяє вчителям самостійно досліджувати та використовувати відкриті наукові ресурси, щоб вдосконалити свої методи та практики. Вчителі можуть брати участь у проектах відкритої науки, співпрацювати з науковими групами та використовувати відкриті дані для проведення своїх досліджень.

Враховуючи зазначені підходи та застосовуючи окреслені форми й методи

навчання вчителів можна дати можливість навчитися використовувати відкриті наукові ресурси та інструменти в ефективний спосіб.

IV. Приклади використання середовища відкритої науки вчителями фізики та математики

Середовище відкритої науки може бути корисним як для вчителів математики, так і для *вчителів фізики*, оскільки воно надає доступ до великої кількості наукових даних, досліджень та інформації про нові досягнення у певній галузі наук. Це дозволяє вчителям бути в курсі останніх тенденцій у науці, а також надає можливість залучати учнів до активного вивчення науки та проведення досліджень.

Виокремимо основні напрями використання середовища відкритої науки вчителями природничо-математичних предметів (рис. 12).

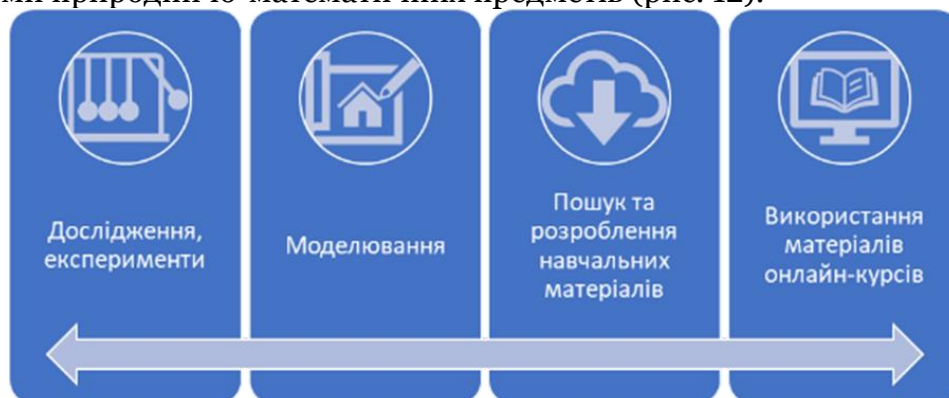

Рис. 12. Напрями використання середовища відкритої науки вчителями природничо-математичних предметів

Ось декілька прикладів використання середовища відкритої науки *вчителями фізики*.

Використання відкритих даних для досліджень. Вчитель фізики може використовувати відкриті дані, наприклад зі спостережень сонячної активності, для дослідження фізичних явищ та проведення експериментів. Такі дані можна використовувати для вивчення астрономії, питань радіації та інших тем навчання.

Використання відкритих програмних засобів для моделювання. Вчитель може використовувати відкриті програмні засоби, такі як PhET Interactive Simulations для дослідження процесів та явищ природи або LTspice для моделювання фізичних систем, наприклад електричного кола або електромагнітних полів; Tracker для використання відеозаписів з метою аналізу рухів та дослідження законів фізики; Open Source Physics для використання набору інструментів та матеріалів, що включає в себе симуляції, програмне забезпечення для моделювання фізичних явищ, відкриті підручники та інші ресурси. Засоби відкритої науки, візуальні симуляції та інтерактивні дослідження можуть допомогти учням зрозуміти фізичні явища та закони.

Використання відкритих джерел для пошуку та розроблення матеріалів. Вчитель може використовувати відкриті джерела для пошуку матеріалів для своїх уроків, таких як ілюстрації, діаграми, відео та ін. Також, вчитель може використовувати відкриті джерела для розробки власних матеріалів.

Використання відкритих онлайн-курсів. Вчитель може використовувати відкриті онлайн-курси для самонавчання та підвищення своїх знань та навичок у фізиці. Наприклад, він може вивчати нові фізичні теорії та методи

дослідження, які він потім може використовувати на своїх уроках.

Середовище відкритої науки може допомогти вчителям залучати учнів до процесу наукових досліджень та дозволяє їм самостійно досліджувати фізичні явища та закономірності.

Використання середовища відкритої науки може бути доречним та корисним для *вчителів математики*, оскільки воно дозволяє отримати доступ до великої кількості статистичних даних, формул, теорем, довідкової інформації та інших ресурсів, що можуть допомогти вчителям у підготовці та проведенні уроків.

Крім того, середовище відкритої науки може допомогти вчителям математики залучати учнів до процесу наукових досліджень та розвитку математичних навичок та формування дослідницьких компетентностей. Таке середовище також може бути корисним для учнів, які працюють над реалізацією проєктів, зокрема для участі в конкурсі Малої академії наук та мають інтереси у певних галузях математики. У середовищі створюються умови для здійснення самостійного дослідження певних математичних проблем та тем.

Таким чином, використання середовища відкритої науки може допомогти вчителям математики забезпечити більш ефективне та цікаве вивчення математики учнями, а також підвищити їхні математичні здібності та зробити навчальний процес більш інтерактивним та зручним для учнів. Існує багато способів, які вчитель математики може використовувати середовища відкритої науки, розглянемо їх.

Використання відкритих математичних даних для навчання учнів. Вчитель математики може використовувати відкриті дані про економіку, демографію, природничі науки тощо для того, щоб показати учням, як математика використовується у реальному світі.

Використання відкритих джерел для пошуку та розробки матеріалів: Вчитель може використовувати відкриті джерела для пошуку матеріалів для своїх уроків, таких як завдання, презентації, тести тощо. Також, вчитель може використовувати відкриті джерела для розробки власних матеріалів.

Використання відкритих програмних засобів для викладання математики. Вчитель може використовувати відкриті програмні засоби, такі як GeoGebra для створювати графіки, діаграми та інтерактивні симуляції; SageMath для здійснення математичних обчислень, яке містить велику бібліотеку математичних функцій та інструментів; Maxima може бути корисним для викладання алгебри, тригонометрії та інших математичних дисциплін. Вони можуть бути корисним для розроблення та виконання складних математичних обчислень та моделювання. Ці засоби можуть допомогти учням зрозуміти складні математичні концепції шляхом візуалізації та інтерактивного взаємодії з матеріалами.

Використання відкритих онлайн-курсів. Вчитель може використовувати відкриті онлайн-курси для самонавчання та підвищення своїх знань та навичок у математиці. Наприклад, він може опанувати новими математичними методами та інструментами, які він може використовувати на своїх уроках.

Деталізуємо окреслену методику для застосування середовища відкритої науки на уроках геометрії.

Використання відкритих даних для дослідження геометричних форм. Вчитель може використовувати відкриті дані, такі як геодезичні дані або картографічні дані, для дослідження геометричних форм та їх взаємодії. Наприклад, він може запропонувати учням вивчати зміну форми Землі на основі

геодезичних даних або досліджувати форму географічних об'єктів, таких як озера та гірські хребти, на основі картографічних даних.

Використання відкритих програмних засобів для проведення бінарних уроків (геометрія та інформатика). Вчителі можуть використовувати відкриті програмні засоби, такі як Scratch або Python, для викладання програмування на уроках геометрії. Наприклад, можна створювати програми для моделювання геометричних об'єктів та їх взаємодії, такі як моделі побудови геометричних тіл або руху тіл у просторі.

Використання відкритих джерел для дослідження історії геометрії. Вчитель може використовувати відкриті джерела, такі як архіви та електронні бібліотеки, для дослідження історії геометрії та її розвитку. Наприклад, він може запропонувати досліджувати історію побудови геометричних тіл або вивчати розвиток теорії тригонометрії.

Використання відкритих джерел для дослідження застосування геометрії в різних галузях. Вчитель може використовувати відкриті джерела, такі як відкриті бази даних та електронні ресурси, для дослідження застосування геометрії в різних галузях, таких як архітектура, інженерія, географія та інші. Наприклад, він може запропонувати учням досліджувати геометричні принципи, які використовуються в архітектурі, для побудови будівель, та вивчати геометричні принципи, які застосовуються в інженерії, для розробки машин та механізмів.

Використання відкритих програмних засобів для моделювання геометричних об'єктів. Вчитель може використовувати відкриті програмні засоби, такі як GeoGebra або SketchUp, для моделювання геометричних об'єктів на уроках геометрії. Наприклад, він може запропонувати учням створювати тривимірні моделі геометричних тіл або моделі взаємодії між геометричними об'єктами.

Використання відкритих джерел для вивчення геометрії в різних культурах. Вчитель може використовувати відкриті джерела, такі як етнографічні дослідження та електронні архіви, для вивчення геометрії в різних культурах. Наприклад, він може запропонувати учням досліджувати геометрію у мистецтві та архітектурі різних культур, щоб допомогти їм краще зрозуміти значення та використання геометрії в різних аспектах життя.

Ці приклади демонструють, що вчителі, які володіють навичками ефективного використання середовищ відкритої науки, можуть досягати кращих результатів у навчанні учнів. Крім того, вони можуть допомогти учням краще зрозуміти значення науки для суспільства та показати, як вона пов'язана з реальним життям. Відповідно, використання середовищ відкритої науки може стати важливим інструментом для підвищення якості навчання та формування наукової грамотності та дослідницьких компетентностей учнів.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок. Освіта стає все більш важливою для розвитку суспільства, тому вчителі мають велику відповідальність у формуванні наукової грамотності своїх учнів та студентів. Використання середовищ відкритої науки може бути цінним інструментом для досягнення цієї мети. Зокрема, якщо вчителі використовують такі ресурси та середовища, вони можуть забезпечити доступ своїм учням до актуальної наукової інформації та матеріалів, що допоможе учням краще зрозуміти значення науки для суспільства та зацікавити їх у вивченні наукових предметів. Крім того, вчителі можуть використовувати середовища відкритої науки для створення своїх власних дидактичних матеріалів, які були б

пристосовані до потреб та інтересів їхніх учнів.

Одним із важливих аспектів, де вчителі можуть досягати кращих результатів завдяки використанню середовищ відкритої науки, є підвищення мотивації учнів до вивчення науки та збільшення їх інтересу до навчання. Використання різних наукових ресурсів та інтерактивних інструментів, доступних у середовищах відкритої науки, дозволяє показати учням, як наука пов'язана з реальним життям, та допомагає учням бачити, як їхні знання можуть мати практичне застосування. Крім того, вчителі можуть створювати інтерактивні та інноваційні уроки, що позитивно впливатиме на якість навчання та сприяти кращому засвоєнню матеріалу учнями.

Середовища відкритої науки можуть бути дієвим інструментом для формування в учнів сучасних поглядів на оточуючий світ, створення більш збалансованого та актуального освітнього середовища, яке забезпечує доступ до різноманітних наукових ресурсів та інформації, дозволяє учням досліджувати світ на основі сучасних наукових даних та розробок, розвивати критичне мислення та мотивацію до навчання, забезпечує змогу зрозуміти, як відбувається науковий пошук та розвиток науки.

Запропонована методика може стати дієвим інструментом впровадження підходів відкритої науки в освітню практику вчителів нової української школи. Комбінація різних форм навчання може дати вчителям широкий огляд можливостей відкритої науки та допомогти їм зрозуміти, як використовувати ці принципи у своїй роботі, а комбінування різних підходів може бути найефективнішим способом навчання вчителів використанню середовищ відкритої науки, оскільки це дозволяє врахувати різні потреби та стилі навчання. Зазначимо, що комбінуючи різні методи навчання, вчителі можуть знайти той, який підходить їм найбільше, та дозволить їм досягти успіху у використанні середовищ відкритої науки в педагогічній практиці.

До перспективи подальших розвідок маємо віднести обґрунтування науково-організаційних заходів та правових аспектів використання підходів відкритої науки в закладах загальної середньої освіти.

В статті представлено результати виконання проєкту "Хмаро орієнтовані системи відкритої науки у навчанні і професійному розвитку вчителів" (реєстраційний номер: 2020.02/0310), що фінансується Національним фондом досліджень України.

Список використаних джерел:

1. Atenas, J, Havemann, L & Priego, E 2015, 'Opening teaching landscapes: The importance of quality assurance in the delivery of open educational resources', *Open Praxis*, №7 (4). Pp. 299-309. Available from: <<https://doi.org/10.5944/openpraxis.7.4.233>>. [15 April 2023].
2. Banker, DA & Manning, D 2023, 'Open Educational Resources: The Promise, Practice, and Problems in Tertiary and Post-secondary Education', *Open Educational Resources in Higher Education. Future Education and Learning Spaces*. Springer, Singapore. pp. 55-76. Available from: <https://doi.org/10.1007/978-981-19-8590-4_4>. [15 April 2023].
3. Butcher, N & Wilson-Strydom, M 2008, 'Technology and Open Learning: The Potential of Open Education Resources for K-12 Education', *International Handbook of Information Technology in Primary and Secondary Education*, № 20. Available from: <https://doi.org/10.1007/978-0-387-73315-9_42>. [15 April 2023].
4. Fecher, B, Friesike, S & Hebing, M 2015, 'What Drives Academic Data Sharing?', *PLoS ONE*, 10 (2): e0118053. Available from: <<https://doi.org/10.1371/journal.pone.0118053>>. [15 April 2023].

5. Fialkowski, M, Calabrese, A et. al. 2020, 'Open Educational Resource Textbook Impact on Students in an Introductory Nutrition Course', *Journal of Nutrition Education and Behavior*, № 4 (52), pp. 359-368. Available from: <<https://doi.org/10.1016/j.jneb.2019.08.006>>. [15 April 2023].
6. Jhangiani, R, Pitt, R et. al. 2016, 'Exploring Faculty Use of Open Educational Resources at British Columbia Post-Secondary Institutions', *BCcampus Research Report*. Available from: <<http://oro.open.ac.uk/45178/>>. [15 April 2023].
7. Morin, H, Curry, J 2022, 'Open Educational Resources for K-12 Teachers: A Sustainable Plan', *TechTrends*, № 66, pp. 938-944. Available from: <<https://doi.org/10.1007/s11528-022-00799-6>>. [15 April 2023].
8. Munafò, M, Nosek, B, Bishop, D. et al. 2017, 'A manifesto for reproducible science', *Nat Hum Behav*, № 1 (0021). Available from: <<https://doi.org/10.1038/s41562-016-0021>>. [15 April 2023].
9. Peters, MA 2017, 'Open Education and Education for Openness', *Encyclopedia of Educational Philosophy and Theory*. Springer, Singapore. Available from: <https://doi.org/10.1007/978-981-287-588-4_411>. [15 April 2023].
10. Piwowar, HA & Vision, TJ 2013, 'Data reuse and the open data citation advantage', *PeerJ*, №1, e175. Available from: <<https://doi.org/10.7717/peerj.175>>. [15 April 2023].
11. The European Commission 2018, *Open Science Monitor*. Available from: <<https://cutt.ly/F5vpCS2>>. [15 April 2023].
12. The Open Education Consortium 2020, *Open Education*. Available from: <<https://www.oeconsortium.org>>. [15 April 2023].
13. The Public Library of Science 2020, *Open Access*. Available from: <<https://www.plos.org/open-access/>>. [15 April 2023].
14. UNESCO 2020, *Open Science*. Available from: <<https://www.unesco.org/en/open-science>>. [15 April 2023].
15. UNESCO 2021, *UNESCO Recommendation on Open Science*. Available from: <<https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pfo000379949>>. [15 April 2023].
16. *3eim GeoGebra* 2020. Available from: <https://www.geogebra.org/static/uploads/newsletter/2021-01/2020_year_in_review_en.pdf>. [15 April 2023].
17. *3eim PhET* 2020. Available from: <<https://phet.colorado.edu/files/phet-annual-report-2020.pdf>>. [15 April 2023].
18. Коваленко, ВВ, Мар'єнко, МВ & Сухих, АС 2021, 'Сучасний стан використання хмаро орієнтованих систем відкритої науки у вітчизняному освітньому просторі у закладах освіти', *Освітній дискурс*, № 38 (11-12), с. 56-64. Доступно: <[https://doi.org/10.33930/ed.2019.5007.38\(11-12\)-4](https://doi.org/10.33930/ed.2019.5007.38(11-12)-4)>. [25 Квітня 2023].
19. Коваленко, ВВ, Литвинова, СГ, Мар'єнко, МВ & Шишкіна, МП 2020, 'Хмаро орієнтовані системи відкритої науки у навчанні і професійному розвитку вчителів: зміст основних понять дослідження', *Фізико-математична освіта*, (3-2 (25)), с. 67-74. Доступно: <<https://doi.org/10.31110/2413-1571-2020-025-3-028>>. [15 Квітня 2023].
20. Ковальова, ОА, & Ярмач, СВ 2021, 'Реалізація цінностей відкритої науки засобами публікаційної діяльності юних дослідників', *Інноваційні практики наукової освіти: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції* (Київ, 8-11 грудня 2021 р.). Київ: Інститут обдарованої дитини НАПН України, 570 с.
21. Копаньєв, В 2017, 'Наукова комунікація: від відкритого доступу до відкритої науки', *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*, № 2, с. 35-45. Доступно: <<https://www.cceol.com/search/article-detail?id=583012>>. [15 Квітня 2023].
22. Мар'єнко, М, Носенко, Ю & Шишкіна, М 2021, 'Засоби і сервіси європейської хмари відкритої науки для підтримки науково-освітньої діяльності', *Фізико-математична освіта*, № 31 (5), с. 60-66. Доступно: <<https://doi.org/10.31110/2413-1571-2021-031-5-009>>. [15 Квітня 2023].

References:

1. Atenas, J, Havemann, L & Priego, E 2015, 'Opening teaching landscapes: The importance of quality assurance in the delivery of open educational resources', *Open Praxis*, № 7 (4). Pp. 299-309. Available from: <<https://doi.org/10.5944/openpraxis.7.4.233>>. [15 April 2023].
2. Banker, DA & Manning, D 2023, 'Open Educational Resources: The Promise, Practice, and Problems in Tertiary and Post-secondary Education', *Open Educational Resources in Higher Education. Future Education and Learning Spaces*. Springer, Singapore. pp. 55-76. Available from: <https://doi.org/10.1007/978-981-19-8590-4_4>. [15 April 2023].
3. Butcher, N & Wilson-Strydom, M 2008, 'Technology and Open Learning: The Potential of Open Education Resources for K-12 Education', *International Handbook of Information Technology in Primary and Secondary Education*, № 20. Available from: <https://doi.org/10.1007/978-0-387-73315-9_42>. [15 April 2023].
4. Fecher, B, Friesike, S & Hebing, M 2015, 'What Drives Academic Data Sharing?', *PLoS ONE*, 10 (2): e0118053. Available from: <<https://doi.org/10.1371/journal.pone.0118053>>. [15 April 2023].
5. Fialkowski, M, Calabrese, A et. al. 2020, 'Open Educational Resource Textbook Impact on Students in an Introductory Nutrition Course', *Journal of Nutrition Education and Behavior*, № 4 (52), pp. 359-368. Available from: <<https://doi.org/10.1016/j.jneb.2019.08.006>>. [15 April 2023].
6. Jhangiani, R, Pitt, R et. al. 2016, 'Exploring Faculty Use of Open Educational Resources at British Columbia Post-Secondary Institutions', *BCcampus Research Report*. Available from: <<http://oro.open.ac.uk/45178/>>. [15 April 2023].
7. Morin, H, Curry, J 2022, 'Open Educational Resources for K-12 Teachers: A Sustainable Plan', *TechTrends*, № 66, pp. 938-944. Available from: <<https://doi.org/10.1007/s11528-022-00799-6>>. [15 April 2023].
8. Munafò, M, Nosek, B, Bishop, D. et al. 2017, 'A manifesto for reproducible science'. *Nat Hum Behav*, № 1 (0021). Available from: <<https://doi.org/10.1038/s41562-016-0021>>. [15 April 2023].
9. Peters, MA 2017, 'Open Education and Education for Openness', *Encyclopedia of Educational Philosophy and Theory*. Springer, Singapore. Available from: <https://doi.org/10.1007/978-981-287-588-4_411>. [15 April 2023].
10. Piwowar, HA & Vision, TJ 2013, 'Data reuse and the open data citation advantage', *PeerJ*, №1, e175. Available from: <<https://doi.org/10.7717/peerj.175>>. [15 April 2023].
11. The European Commission 2018, *Open Science Monitor*. Available from: <<https://cutt.ly/F5vpCS2>>. [15 April 2023].
12. The Open Education Consortium 2020, *Open Education*. Available from: <<https://www.oecconsortium.org>>. [15 April 2023].
13. The Public Library of Science 2020, *Open Access*. Available from: <<https://www.plos.org/open-access/>>. [15 April 2023].
14. UNESCO 2020, *Open Science*. Available from: <<https://www.unesco.org/en/open-science>>. [15 April 2023].
15. UNESCO 2021, *UNESCO Recommendation on Open Science*. Available from: <<https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000379949>>. [15 April 2023].
16. Zvit GeoGebra (Report GeoGebra) 2020. Available from: <https://www.geogebra.org/static/uploads/newsletter/2021-01/2020_year_in_review_en.pdf>. [15 April 2023].
17. Zvit PhET (Report PhET) 2020. Available from: <<https://phet.colorado.edu/files/phet-annual-report-2020.pdf>>. [15 April 2023].
18. Kovalenko, VV, Marienko, MV & Sukhikh, AS 2021, 'Suchasnyi stan vykorystannia khmaro oriientovanykh system vidkrytoi nauky u vitchyznianomu osvithomu prostori u zakladakh osvity (The current state of use of cloud-oriented systems of open science in the domestic educational space in educational institutions)', *Osvitnii diskurs*. № 38 (11-12), s. 56-64. Dostupno: <[https://doi.org/10.33930/ed.2019.5007.38\(11-12\)-4](https://doi.org/10.33930/ed.2019.5007.38(11-12)-4)>. [25 April 2023].

19. Kovalenko, VV, Lytvynova, SH, Marienko, MV & Shyshkina, MP 2020, 'Khmaro oriientovani systemy vidkrytoi nauky u navchanni i profesiinomu rozvytku vchyteliv: zmist osnovnykh poniat doslidzhennia (Cloud-oriented systems of open science in teaching and professional development of teachers: the content of the main concepts of the study)', *Fizyko-matematychna osvita*, (3-2 (25)), s. 67-74. Dostupno: <<https://doi.org/10.31110/2413-1571-2020-025-3-028>>. [15 April 2023].
20. Kovalova, OA & Yarmak, SV 2021, 'Realizatsiia tsinnosti vidkrytoi nauky zasobamy publikatsiinoi diialnosti yunyh doslidnykiv (Realization of the values of open science by means of publishing activities of young researchers)', *Innovatsiini praktyky naukovoï osvity: materialy Vseukrainskoi naukovo-praktychnoi konferentsii* (Kyiv, 8–11 Hrudnia 2021 r.). Kyiv: Instytut obdarovanoi dytyny NAPN Ukrainy, 570 s.
21. Kopaniev, V 2017, 'Naukova komunikatsiia: vid vidkrytoho dostupu do vidkrytoi nauky (Scientific communication: from open access to open science)', *Bibliotekoznavstvo. Dokumentoznavstvo. Informolohiia*, № 2, s. 35-45. Dostupno: <<https://www.ceeol.com/search/article-detail?id=583012>>. [15 April 2023].
22. Marienko, M, Nosenko, Yu & Shyshkina, M 2021, 'Zasoby i servisy yevropeiskoi khmary vidkrytoi nauky dlia pidtrymky naukovo-osvitnoi diialnosti (Tools and services of the European cloud of open science to support scientific and educational activities)', *Fizyko-matematychna osvita*, № 31 (5). s. 60-66. Dostupno: <<https://doi.org/10.31110/2413-1571-2021-031-5-009>>. [15 April 2023].

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

Балинська Ольга Михайлівна	доктор юридичних наук, професор, проректор, Львівський державний університет внутрішніх справ (Львів, Україна) <i>E-mail</i> : olga_bal@ukr.net <i>ORCID</i> : 0000-0002-0168-143X
Бобрицька Валентина Іванівна	доктор педагогічних наук, професор, кафедра соціальної філософії, філософії освіти та освітньої політики, Український державний університет імені Михайла Драгоманова (Київ, Україна) <i>E-mail</i> : bobrytska@ukr.net <i>ORCID</i> : 0000-0002-1742-0103
Воронкова Валентина Григорівна	доктор філософських наук, професор, завідувачка кафедри управління та адміністрування, Інженерний навчально-науковий інститут імені Ю. М. Потебні Запорізького національного університету (Запоріжжя, Україна) <i>E-mail</i> : valentinavoronkova236@gmail.com <i>ORCID</i> : 0000-0003-4361-1701
Жовтоног Ірина Сергіївна	аспірантка, Центр гуманітарної освіти, Національна академія наук України (Київ, Україна) <i>E-mail</i> : irazhovtonoh@gmail.com <i>ORCID</i> : 0000-0002-5549-1391
Кивлюк Ольга Петрівна	доктор філософських наук, професор, завідувач кафедри філософії, іноземних мов та соціальногуманітарних дисциплін, Київський інститут інтелектуальної власності та права Національного університету “Одеська юридична академія” (Київ, Україна) <i>E-mail</i> : panyolga@ukr.net <i>ORCID</i> : 0000-0002-7900-9299
Лисоконь Ілля Олександрович	аспірант кафедри педагогіки, асистент кафедри соціальної педагогіки і соціальної роботи Криворізького державного педагогічного університету (Кривий Ріг, Україна) <i>E-mail</i> : lysokon2697@gmail.com <i>ORCID</i> : 0000-0002-1722-1825
Литвинова Світлана Григорівна	доктор педагогічних наук, старший науковий співробітник, в.о. директора Інституту цифровізації освіти НАПН України (Київ, Україна) <i>E-mail</i> : s.h.lytvynova@gmail.com <i>ORCID</i> : 0000-0002-5450-6635
Лупаренко Лілія Анатоліївна	кандидат педагогічних наук, завідувачка відділу цифрової трансформації НАПН України, Інститут цифровізації освіти НАПН України (Київ, Україна) <i>E-mail</i> : lisoln1@gmail.com <i>ORCID</i> : 0000-0002-4500-3155
Мар’єнко Майя Володимирівна	доктор педагогічних наук, старший дослідник, провідний науковий співробітник відділу хмаро орієнтованих систем інформатизації освіти, Інститут цифровізації освіти НАПН України (Київ, Україна) <i>E-mail</i> : popelmayya@gmail.com <i>ORCID</i> : 0000-0002-8087-962X

Маринець Надія Василівна	кандидат філософських наук, доцент кафедри історії та суспільних дисциплін, Закарпатський угорський інститут імені Ференца Ракоці II (Берегово, Україна) <i>E-mail</i> : marynets2020@gmail.com <i>ORCID</i> : 0000-0003-0582-9582
Нікітенко Віталіна Олександрівна	доктор філософських наук, професор кафедри управління та адміністрування, Інженерний навчально-науковий інститут імені Ю. М. Потебні Запорізького національного університету (Запоріжжя, Україна) <i>E-mail</i> : vitalina2006@ukr.net <i>ORCID</i> : 0000-0001-9588-7836
Палей Людмила Адамівна	старший викладач кафедри філософії та іноземних мов, Національний університет охорони здоров'я імені П. Л. Шупика (Київ, Україна) <i>E-mail</i> : l_paliei@ukr.net <i>ORCID</i> : 0009-0007-5731-6953
Пилипенко Світлана Григорівна	кандидат філософських наук, доцент, доцент кафедри філософії, Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди (Харків, Україна) <i>E-mail</i> : pilipenkosvetl@gmail.com <i>ORCID</i> : 0000-0003-3838-7805
Пугачов Володимир Миколайович	кандидат економічних наук, старший науковий співробітник відділу економіки аграрного виробництва та міжнародної інтеграції, Національний науковий центр "Інститут аграрної економіки" (Київ, Україна) <i>E-mail</i> : avtor05@ukr.net <i>ORCID</i> : 0000-0002-5456-5862
Пустовіт Світлана Віталіївна	доктор філософських наук, професор, завідувачка кафедри філософії та іноземних мов, Національний університет охорони здоров'я України імені П. Л. Шупика (Київ, Україна) <i>E-mail</i> : pustovit-sv@ukr.net <i>ORCID</i> : 0000-0001-5104-8491
Радіонова Наталія Василівна	доктор філософських наук, професор, професор кафедри філософії, Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди (Харків, Україна) <i>E-mail</i> : radiatorionova_natali@i.ua <i>ORCID</i> : 0000-0001-7624-5539
Стребкова Юлія Віталіївна	кандидат філософських наук, доцент, доцент кафедри філософії, Національний технічний університет України "Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського" (Київ, Україна) <i>E-mail</i> : strebkova@i.ua <i>ORCID</i> : 0000-0001-9941-0330
Шморлівська Анастасія Степанівна	здобувач ступеня вищої освіти бакалавр кафедри філософії, Національний технічний університет України "Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського" (Київ, Україна) <i>E-mail</i> : shmorlivskyj.white@gmail.com <i>ORCID</i> : 0009-0002-5995-8590

AUTHORS

Olha Balynska	Doctor of Law, Professor, Vice-rector, Lviv State University of Internal Affairs (Lviv, Ukraine) <i>E-mail</i> : olga_bal@ukr.net <i>ORCID</i> : 0000-0002-0168-143X
Valentyna Bobrytska	Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Department of Social Philosophy, the Philosophy of Education and Educational Policy, Ukrainian State Dragomanov University (Kyiv, Ukraine) <i>E-mail</i> : bobrytska@ukr.net <i>ORCID</i> : 0000-0002-1742-0103
Valentyna Voronkova	Doctor of Philosophy, Professor, Head of the Department of Management and Administration, Engineering Institute of Zaporizhzhia National University (Zaporizhzhia, Ukraine) <i>E-mail</i> : valentinavoronkova236@gmail.com <i>ORCID</i> : 0000-0003-4361-1701
Iryna Zhovtonoh	PhD student, Center for Humanitarian Education, The National Academy of Sciences (NAS) of Ukraine (Kyiv, Ukraine) <i>E-mail</i> : irazhovtonoh@gmail.com <i>ORCID</i> : 0000-0002-5549-1391
Olga Kyvliuk	Doctor of Philosophical Sciences, Professor, Head of the Department of Philosophy, Foreign Languages and Social Sciences and Humanities, Kyiv Institute of Intellectual Property and Law of the National University "Odessa Law Academy" (Kyiv, Ukraine) <i>E-mail</i> : panyolga@ukr.net <i>ORCID</i> : 0000-0002-7900-9299
Illia Lysokon	PhD student of the Department of Pedagogy, Assistant of the Department of Social Pedagogy and Social Work of Kryvyi Rih State Pedagogical University (Kryvyi Rih, Ukraine) <i>E-mail</i> : lysokon2697@gmail.com <i>ORCID</i> : 0000-0002-1722-1825
Svitlana Lytvynova	Doctor of Pedagogical Sciences, Senior Research Fellow, Acting director, Institute for Digitalisation of Education of the NAES of Ukraine (Kyiv, Ukraine) <i>E-mail</i> : s.h.lytvynova@gmail.com <i>ORCID</i> : 0000-0002-5450-6635
Liliia Luparenko	PhD in Pedagogy, Head of the Department of Digital Transformation of the NAES of Ukraine, Institute for Digitalisation of Education of the NAES of Ukraine (Kyiv, Ukraine) <i>E-mail</i> : lisoln1@gmail.com <i>ORCID</i> : 0000-0002-4500-3155
Maiia Marienko	Doctor of Pedagogical Sciences, Senior Researcher, Leading Researcher, Department of Cloud-Oriented Systems of Education Informatization, The Institute for Digitalisation of Education of NAES of Ukraine (Kyiv, Ukraine) <i>E-mail</i> : popelmaya@gmail.com <i>ORCID</i> : 0000-0002-8087-962X

-
- Nadiia Marynets** PhD in Philosophy, Associate Professor of the Department of History and Social Disciplines, Ferenc Rákóczi II Transcarpathian Hungarian College of Higher Education (Beregovo, Ukraine)
E-mail : marynets2020@gmail.com
ORCID : 0000-0003-0582-9582
-
- Vitalina Nikitenko** Doctor of Philosophical Sciences, Professor of the Department of Management and Administration, Engineering Institute of Zaporizhzhia National University (Zaporizhzhia, Ukraine)
E-mail : vitalina2006@ukr.net
ORCID : 0000-0001-9588-7836
-
- Liudmyla Paliei** Senior lecturer, Philosophy and Foreign Languages Department, Shupyk National Health Care University (Kyiv, Ukraine)
E-mail : l_paliei@ukr.net
ORCID : 0009-0007-5731-6953
-
- Svitlana Pylypenko** PhD in Philosophy, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Philosophy, Kharkiv National Pedagogical University named after H. S. Skovoroda (Kharkiv, Ukraine)
E-mail : pilipenkosvetl@gmail.com
ORCID : 0000-0003-3838-7805
-
- Volodymyr Pugachov** PhD in Economic, Senior Research Fellow of the Department of Agrarian Production Economics and International Integration, National Scientific Centre “Institute of Agrarian Economics” (Kyiv, Ukraine)
E-mail: avtor05@ukr.net
ORCID : 0000-0002-5456-5862
-
- Svitlana Pustovit** Doctor of Philosophical Sciences, Professor, Head of Philosophy and Foreign Languages Department, Shupyk National Health Care University (Kyiv, Ukraine)
E-mail : pustovit-sv@ukr.net
ORCID : 0000-0001-5104-8491
-
- Nataliia Radinova** Doctor of Philosophical Sciences, Professor, Professor of the Department of Philosophy, Kharkiv National Pedagogical University named after H. S. Skovoroda (Kharkiv, Ukraine)
E-mail : radiatoradionova_natali@i.ua
ORCID : 0000-0001-7624-5539
-
- Julia Strebkova** PhD in Philosophy, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Philosophy, National Technical University of Ukraine “Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute” (Kyiv, Ukraine)
E-mail : strebkova@i.ua
ORCID : 0000-0001-9941-0330
-
- Anastasiia Shmorlivska** Bachelor's Degree Student, Department of Philosophy, National Technical University of Ukraine “Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute” (Kyiv, Ukraine)
E-mail : shmorlivskyj.white@gmail.com
ORCID : 0009-0002-5995-8590
-

**ІНДЕКСУВАННЯ ВИДАННЯ
“ОСВІТНІЙ ДИСКУРС: ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ”**

Research Bible

ПРАВИЛА ОФОРМЛЕННЯ ТА ПОДАННЯ РУКОПISУ ДО НАУКОВОГО ВИДАННЯ “ОСВІТНІЙ ДИСКУРС: ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ”

1. Мова написання рукопису статті: українська, російська, англійська, німецька, французька, польська.
2. Рукопис статті подається до редакції у формі: файлу рукопису, який надсилається на електронну адресу редакції *journal.discourse@gmail.com* у форматі “Автор-Назвастатті.doc”.
3. Рукопис статті, підписаний авторами, супроводжується:
 - зовнішньою рецензією (для авторів без вченого ступеня) із зазначенням наукового ступеня рецензента, вченого звання, посади, місця роботи (без скорочень), завіреною печаткою;
 - якщо рукопис публікується іноземною мовою, стаття супроводжується перекладом завіреним фахівцем з іноземної мови (бюро перекладів, або викладачем ВНЗ іноземної мови);
 - розширеною анотацією (двома мовами, одна з яких англійська) в залежності від мови написання рукопису статті (додаток 2);
 - відомостями про автора (авторів) (додатку 1).
4. Рукопис статті не має містити заборонених до друку матеріалів, оскільки журнал є відкритим джерелом інформації. Авторський текст не має бути опублікованим раніше та не бути перекладом раніше опублікованої статті. За зміст статті та інформаційне наповнення несе відповідальність автор (автори) статті та рецензенти.
5. Форма подання статті:
 - обсяг рукопису – 20-24 тис. знаків (як виняток, не більше 40 тис. знаків), включаючи рисунки та таблиці;
 - кількість співавторів – не більше чотирьох, як виняток до п’яти;
 - стаття повинна бути підготовлена за допомогою редактора *Microsoft Word for Windows®* (версії 97, 2000, XP, 2003, 2007) або сумісного редактора;
 - рукопис повинен мати наскрізну нумерацію сторінок із вільним розміщенням нумерації в листі;
 - формат аркуша – А4 (210×297), орієнтація сторінки – “книжна”; поля: ліворуч – 2,5 см; праворуч – 2 см; зверху – 2 см; знизу – 2 см; інтервал між рядками – 1,5 пт.; інтервал між абзацами “до”, “після” – 0 пт; відступи “праворуч”, “ліворуч” – 0 пт; відступ першої строчки – 1,27 см;
 - рисунки, фотографії, графіки слід вставляти в текст статті як об’єкт. Положення об’єкта – “в тексті”;
 - рисунки, створені у вбудованому у *Microsoft Word* редакторі рисунків, слід подавати як згруповані об’єкти;
 - рисунки та таблиці не повинні розривати речення в абзаці, тобто вони мають бути розташовані після того абзацу, в якому на них робиться перше посилання в тексті.
 - Текст рукопису має бути побудований за загальноприйнятою схемою:
 - індекс УДК у верхньому лівому кутку листа (Time New Roman, 12 пт.);
 - ініціали та прізвища авторів у верхньому правому кутку листа (Time New Roman, 12 пт.). Порядок подання: ім’я, по батькові, прізвище;
 - науковий ступінь, вчене звання (Time New Roman, 12 пт.);
 - електронна пошта автора;
 - *порожній рядок*;
 - назва статті – великими літерами, по центру, українською (або регіональною мовою) та англійською мовами (Time New Roman, 14 пт., жирний). Назва статті
 - подається без використання вузькоспеціалізованих скорочень, крапка в кінці назви не ставиться;
 - *порожній рядок*;
 - анотація (Time New Roman, 12 пт., курсив) (додаток 2);

- порожній рядок;
 - ключові слова (3-10 слів) українською, або регіональною мовою та англійською мовами (Time New Roman, 12 пт., курсив);
 - Основний текст статті повинен містити наступні рубрики:
 - актуальність теми дослідження (Time New Roman, 14 пт.);
 - постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями (Time New Roman, 14 пт.);
 - аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття (Time New Roman, 14 пт.);
 - постановка завдання (Time New Roman, 14 пт.);
 - виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів (Time New Roman, 14 пт.);
 - висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку (Time New Roman, 14 пт.).
 - порожній рядок;
 - Список використаних джерел (Time New Roman, 12 пт., жирний, по центру)
 - References (Time New Roman, 12 пт., жирний, по центру);
 - надійшла стаття до редакції у нижньому правому кутку листа (Time New Roman, 12 пт.) у форматі (ДД.ММ.РРРР);
 - бібліографічний опис для цитування (Time New Roman, 12 пт.) (додаток3).
6. Літературні джерела, що цитуються, повинні бути пронумеровані. Посилання на джерело подається у квадратних дужках, наприклад: "... відомо з [4]. ..." або "... розглянуто у [4, с. 203] ...". Список літератури наводиться наприкінці статті у алфавітному порядку на мові оригіналу, відповідно до Harvard Referencing style (гуманітарні науки та суспільні науки) – (http://ela.kpi.ua/bitstream/123456789/16051/22/Harvard_Referencing_style.PDF).
7. Список літератури транслітерується латинськими літерами (References). Якщо наукова праця написана мовою, що використовує кириличний алфавіт, то її бібліографічний опис необхідно транслітерувати латинськими літерами. Після назви праці латинськими літерами зазначається переклад англійською мовою у дужках.

Автор (автори) може бути ознайомлений з коректурою статті. Зміна верстки автором, за виключенням виправлення помилок, не допускається. Виправлену та підписану коректуру слід повернути до редакції протягом двох днів після її отримання.

Рішення про можливість публікації статті приймає редколегія та незалежні рецензенти.

Робота, що не відповідає вищезазначеним вимогам, буде повернена відповідальним секретарем редколегії.

Додаток 1

Відомості про автора (авторів)

	Українською мовою	Англійською мовою
Прізвище, ім'я, по батькові		
Науковий ступінь		
Учене звання		
Посада		
Кафедра		
Місце роботи (вищий навчальний заклад, кафедра без скорочень)		
Сфера наукових інтересів		
Джерело фінансування, напр., "Виконано за грантом <i>назва</i> , №..., НДР №..." або інше.		
Адреса надсилання видання		
Електронна адреса		
Номер мобільного телефону		
ID (у системі наукової ідентифікації)	Якщо є, або ж зареєструватися	
ORCID (http://orcid.org/)	Обов'язково	
Назва статті		

Додаток 2

ЗРАЗОК ОФОРМЛЕННЯ АНОТАЦІЇ

Актуальність теми дослідження.
Постановка проблеми.
Аналіз останніх досліджень і публікацій.
Постановка завдання.
Виклад основного матеріалу.
Висновки.
Ключові слова:

Urgency of the research.
Target setting.
Actual scientific researches and issues analysis.
The research objective.
The statement of basic materials.
Conclusions.
Keywords:

Додаток 3

Бібліографічний опис для цитування:

Петренко, ТГ & Бойко, ВВ 2017, 'Вплив соціуму на девіантну поведінку дітей та молоді', *Освітній дискурс : збірник наукових праць*, № 1 (1). с. 15-21.

Наукове видання

ОСВІТНІЙ ДИСКУРС: збірник наукових праць

Випуск 44(4-6), 2023

Scientific edition

EDUCATIONAL DISCOURSE: collection of scientific papers

Volume 44(4-6), 2023

Шеф-редактор: В. П. Андрущенко
Головний редактор: О. П. Кивлюк
Відповідальний редактор: І. О. Мордоус

Співзасновники:

ТОВ “Науково-інформаційне агентство “Наука-технології-інформація”
Український державний університет імені Михайла Драгоманова

Підписано до друку 1 серпня 2023 р.
Формат 60x84/8. Ум. друк. арк. 10,6. Наклад 300 пр. Зам. № 174

Друк:
ФОП Корзун Д.Ю.
21027, м. Вінниця, вул. 600-річчя, 21.
тел.: (0432) 69-67-69, 603-000, (096) 97-30-934, (093) 89-13-852
e-mail: tvory2009@gmail.com
<http://www.tvoru.com.ua>